

0373.
5-10-4
30 1921

SZABOLCSI SZEMLE

6
439
FŐSZERKESZTŐ: SZOHOR PÁL
SZERKESZTŐK:
MÉREYNÉ JUHÁSZ MARGIT
BELOHORSZKY FERENC

A SZABOLCSVÁRMEGYEI BÉSSENYEI KÖR-
KIADVÁNYA NYIREGYHÁZA

VI. évfolyam

1-4. szám.

Ara: 2 pengő.

TARTALOM

	Oldal
<i>M. Juhász Margit</i> verse	1
<i>Margócsy Emilné</i> novellája	2
<i>Sziklay László</i> : A Felvidékért!	8
<i>Szabolcsi ifjú költők</i> versei	13
<i>Belohorszky Ferencné</i> novellája	17
<i>Mérei Ferenc</i> : Irástudók szorongása	24
<i>Jákváry Kálmán</i> : Szabolcsi népi kultúra	34
<i>Márkus Mihály</i> : Szabolcsi kérdések	40
<i>Belohorszky Ferenc</i> : Irodalmi feladatok Szabolcsban	47
A testőr Bessenyei Kör	56
<i>Vikár Sándor</i> : Az új magyar népzene	60
<i>Magyar Néző</i> :	69
<i>Dr. Belohorszky Ferenc</i> : A Felvidék lelke	69
Bessenyei és a szabadkőművesség	75
Ady Endre	80
	82
<i>Holmi</i>	

A hatodik évfolyamában lévő Szabolcsi Szemle bebizonyította, hogy igazi küldetése van Szabolcsban. Ez a küldetés ma már túlnőtt a Nyírségen és a Szabolcsi Szemle országos viszonylatban is jelentős szerepet tölt be a magyar vidéki kultúréletben. A Nyírség minden friss, életerős hajtását bemutatni, s a szabolcsi kultúra minden jelentős mozzanatáról tájékoztatni a közönséget, ez a

SZABOLCSI SZEMLE

célja. Hasábjain a Nyírség, a szabolcsi élet legkiválóbb és legmagyarabb egyéniségei találkoznak a magyar életet a szabolcsi földön irányító kultúrértékekkel. Közönséget, irodalmi, művészi köztudatot akar nevelni, melynek számára a szellemi élet az igazi hatalom.

A Szabolcsi Szemle a Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör hivatalos lapja. A kör tagjai közül azok, akik tagdíjukat befizették, a Szabolcsi Szemlét két pengőért tagilletményként kapják.

Előfizetési díj nem tagoknak egy évre: 5 pengő.

A Szabolcsi Szemle évenként 10 számban jelenik meg.

Szerkesztőbizottság: Aradrári Béla, dr. Borbély Sándor, dr. Kelen László, Margócsy Emilné, Rezsény Zoltán, dr. Schärbert Armin, dr. Spányi Géza, z. Szalay Pál, dr. Szesztay András, dr. Sziklay László, dr. Vernes Gyula, dr. Vietórisz József.

Kiadó: Bata Sándor, az Ujságholt tulajdonosa, Nyíregyháza.

Kéziratokat a következő címekre kell küldeni: verseket, novellákat, szépirodalmi írásokat: *Mércsné Juhász Margit*, Nyíregyháza, Deák Ferenc-utca. — Értekezések, tanulmányok, megemlékezések, könyvismertetések, beszámolók és bírálatok: dr. Belohorszky Ferenc címére, Nyíregyháza, Kossuth-gimnázium.

Kéziratokat vissza nem adunk. Megrendelni Nyíregyházán a kladónál lehet.

A Bessenyei-éremet rajzolta: Szalay Pál, a címlapot tervezte: Tóth I. Lajos.

M. JUHÁSZ MARGIT VERSE:

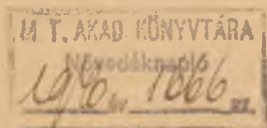
BESSENYEI

Én három képet őrzök róla rég:
— A Tiszaparton áll, derült az ég,
Sudár fiú, csizmás és nyers gyerek.
A fodrosodó szőke víz remeg,
Hajladoznak a füzesek, a nyárfák,
A szederindák karjukat kitárják.
Istenhozzádot susog a berek.

Aztán, hogy eltűnnek a füzesek,
A Schönbrunn messze délibábja int.
A nyírott fák közt halk muzsika száll,
Fényes termekben áll a gárdabál.
Kacér, rokokó dámák, grácia,
Tüzijáték. S a Tiszapart fia
Behúnyja égő, káprázó szemét.
A szíve keserű, kedve setét,
Gyötrelmes szégyen ül a homlokán
És felsóhajt: „Én nyomorult hazám!”

A harmadik kép: őszi alkonyat.
Egy férfi áll az almafák alatt
A nagykovácsi lombhullató kertben.
Szól csendesen: „Az ugart bevettem,
A többi már az Isten gondja legyen!”

Zemplénből friss szellőt küldött a hegy,
Széphalmon csillag derengett az égen,
S Ő sirt jelölt almafája tövében.

KI-KI MAGA MESTERSÉGÉT FOLYTASSA!

A tisztelendő úr megtörölte izzadó magas homlokát és abba-hagyta a beszédet. Érezte, hogy nem nyerte meg a csatát ezen a presbiteri gyűlésen.

Máskor minden indítványára Molnár János kurátor igenlő bölöngatása, meg a Kozmás Tikkancs Pál — helyes, úgy legyen — szövege ragasztják oda az áment. De most siket csend kúszott elő a születte szekrényekből a hallgató anyakönyvek közül, és rátelepedett a nagybajuszú magyarok kemény koponyájára. Valamelyik elővette a pipáját, beledugta a szájába, de hirtelen kikapta, mert amióta kereszt van a teremben, a tisztelendő úr megtiltotta a dohányzást. Hát hiszen van is valami igazsága!

Csonkafülű Szabó meglökte a szomszédját. Az továbbadta. Az összűrgöny elért Rocska Mihály gazdáig. Ott megállt egyhelyben. Mert hát Rocska Mihály szólásra emelkedett.

A deréksziját egykicsinykét feljebb húzta a hasán, aztán meg lejjebb. Ugy, hogy maradt minden a régiiben. Egyik lábáról a másikra nehézkedett. A haját hátrasimította. Hegyesre pödörített bajuszán még egyet sodort benyálazott ujjával, mint az asszonyok szokták a cérnán, mielőtt a tübe fűzik. A jobb mutatóujjával ingaszerű mozgást végzett a saját orra előtt, ami tagadást jelentett. Még egy nagyot lélezett a gyűlésterem dohány-, istálló-, izzadság-, doh-szagú levegőjéből. Ráhunyorított az asztalnál ülő tisztelendő úrra, a jegyzőkönyvet körmölgető tanítóra, meg a kurátorra és belekezdett:

— Ne is legyen harag, tisztelendő úr kérem alássan! De most az egyszer nem szavalunk oda. Megbeszéltük... hogy úgy mondjam, összebeszéltünk, hogy a tanító úrnak van elég fizetése azért a kis vesződségért. Mármint a tanításért. Majdnem százötven pengő egy hónapra. No, meg istálló, virágoskert, zöldségeskert, tyúkól, disznóól, miegymás. Temetés, esketés után is kap. Ha ugyan kap. Mi az, ennyi pénzhez négy gyerek? Én ennyiből tizennégyet kinevelnék urasan... Ha ő, mármint a tanító úr tanulni akar a nyáron, menjen a saját költségén. Csak ezt akartam mondani... nohát... Visszatette magát a padra.

A gazdák a válluk közé húzták, a fejüket. Lesúnytak. Egy követ fújtak ugyan Rocskával, akiről szinte lekiabált az ellenállás értelmi szerzősége, de azért bátortalanul várták a következő nyelveket.

Ijedt csend dermedezett a teremben. Sóhajtó Kis János fel-fohászzkodott: Hej, hej, haj!

A gazdák a tanítóra néztek. A tanító a papra. A pap a légy-petytyes ablakon át a mosolygó májusi égre. Hiába! Falun már ezek a fórumok felfelé.

A kék égen, meg a nyári bárányfelhőkön túl megéreztek ezt a segélykérő tekintetet. És a legfőbb tanácsadó valamit súgott a tisztelendő úr fülébe:

— Tudja, Rocska gazduram, mondta csendes, jóember hangon a pap, tesztek egy ajánlatot. Maguk azt tartják, hogy nem nagy munka a tanítás. Legalább is azt értettem ki a maga szavaiból, Rocska Mihály gazduram, hogy lekicsinyli ezt a mesterséget. Nohát, ha maga kibír egy délelőttöt a tanteremben, akkor én visszakozt fújok. De ha megugrik, akkor maga lesz az első, aki megszavazza a száz pengőt a tanító úrnak a szünidei továbbképző tanfolyamra! Jó lesz-é?

— Benne vagyok, tisztelendő uram, benne vagyok, ugrott fel Rocska. Nem felejtettem én még el, amit valaha az iskolában tanultam. Még a képeket is elmondom sorra, kérem alássan, ahogy a falon lógtak. (Az ujjain mutogatta) A kutya, a macska, a tyúk képe, a házépítés, Zrínyi Miklós, ahogy kirohan a várból, a királyné, Deák Ferenc ravatalánál . . . Tudom én azt mind! A Kis kátét, a Nagy kátét, olvasást, számolást. Mind a vízfolyás . . . Majd meglátja a tanító úr, hogy még tanfelügyelőnek is beillenék.

— Hát jó, mondta a tanító nehezen visszatartott derével. Majd kiírom, hogy melyik osztályban, mit tanítson!

— Nekem ugyan ne írjon ki semmit! Kell a macskának! Tudom én azt könyv nélkül, hogy az első osztályban húszig, a másodikban százig mennek. Hat gyermekem járta ki már az oskolát. A kurátor uram is megmondhatja, hogy még az ő unokáját is okosítottam, mikor számolt. Igaz-e kurátor uram?

Abbamaradtak.

Szétszaladt hamar a hír a faluban, hogy másnap Rocska Mihály tanít. Még a legmegrögzöttebb libapásztor-iskolakerülők is felmentek az iskolába. A tanító úr a lugasban írta az anyakönyveket, a tisztelendő úr a szomszédos parochián a reggeli szolgálat után a kertben pepecselt. De mindkettő távortartotta magát az iskolateremtől.

Rocska Mihály már 7 órakor az iskolában volt, tetszett neki, hogy a gyerekek a tanítónak kijáró tisztelettel köszöntötték.

Kerekes Terka, a tisztasági hetes végignézte a lányokat, Ballagó Gyuri, szintén hatodikos, a fiúkat. Jelentették, hogy senki sem piszkos, csak Toldalék Julika. Azt most már a kútnál kell megmosdatni, mert harmadszor piszkos a nyaka.

— Ajja, intett fölényel Rocska Mihály, minek az? Arra semmi szükség! Mikor én jártam az oskolát, nem voltak ilyen divatozások.

Az imádság, meg az éneklés majdnem baj nélkül ment végbe. Csak éppenhogy Rocska tanító úr ezt az éneket követelte tőlük:

Tegnap élő, ma már halott,

Nagy hirtelen elhervadott.

Hiába mondták a gyerekek, hogy ők ezt a reggeli éneket nem tanulták. Előénekelte nekik és követelte, hogy mondják utána.

— No, de dologra banda! Kerekes Terka mondd meg, hogy mi volt feladva a Nagy kátéból?

Terka azt úgy egyszerűen nem tudta megmondani, de hirtelen kirántotta a könyvet a piros kendőből és buzgón mutogatta, hogy innen eddig.

— Mink mit csináljunk? — zümmögte egypár túlbuzgó kislány

a többi osztályból. A fiúk nem kérdezték. Ők már berendezkedtek arra, hogy ma nem lesz csendes foglalkozás. Ki a padot faragta; ki a kenyérkaréjba harapott bele, vagy lökdösődött.

— Hát mit akartok csinálni? Kérdezte bizonytalanul Rocska.

— Irni, tornászni, játszani, gyomlálni, harsogott a sokféle felelet. **Mit írjunk?**

— Bánom is én, bosszankodott az ember. Irjátok le, hogy: Tizenhárom fodor van a szoknyámon, Azt gondoltam, férjhez megyek e nyáron. Tik meg fiúk azt, hogy: Ferenc Jóska mezítláb ment a bálba, Mert nem lett kész a sarkantyús csizmája. No, mit bámultok? Hol a palatábla?

— Nem írunk már mink palatáblán, méltatlankodott a kis sereg.

— No, szép tanulás, mondhatom! De most osztán ne zavarkodjatok többet! De még ilyet, hogy nem írnak palatáblára! Ez is divatozás! Hát akkor írjatok az irkába. Aki még kérdez tőlem valamit, az a sarokba térbetyül. Itt csak én kérdezhetek! Há...ny fé...le a val...lás? Betűzte ki a kátéből a kérdést elég nehezen Rocska tanító úr. No, Terka?

Terka felugrott. Van keresztyén, zsidó, mohamedán és pogány vallás.

— Hát ez meg már megint micsoda? Se a lutheránus vallás, se a kálvinista, se a pópista nincs benne?

— Az majd későbbet gyün, ágaskodott fel Terka és tekete kis mutatóujjával odabökött a kívánt helyre.

— No, de elég lesz a vallásból, hogy mindenre jusson idő! Számolkozzunk egy kicsit! Mond meg Kazal Pisti az első osztályból, hogy ha egy tán tíz veréb van, oszt kettőt csuzlival lelész, mennyi marad a fán?

— Nyolc, mondta a kis Kazal még a fejével is.

— Az ám, a keresztanyád térge! Majd bolond lesz ott maradni, hogy őket is leslicceld. Hát, kis komám, nem marad ott egy se, mert elrepülnek. Ugy tudd meg! Az egész Rocska remegelt a kacagástól. Elképzélhető, mit csinált a gyerekhad!

— Látom már, számolásból nem sokat tudtok. Gyerünk csak a földrajzhoz. Tudjátok-e, hogy hány abrincsal van ez a világ összeabrincsolva?

Az egész iskola lecsendesülve gondolkozott. Aztán elkezdtek kiabálni: egy, kettő, három. Es mikor Rocska a tejét rázta, fellicitáltak millióig.

— No már látom, hogy ebből sem tudtok sokat. Bizony azon egy sincs. Mert mikor az Uristen bognárja az elsőt rátette, nem vette észre, hogy az Isten ujja az abrincs alatt maradt, ahogy összefogta a földet. Oszt a buta bognárja úgy megszorította, hogy nem tudta kihúzni onnat. Szét kellett vágni az abrincset. Kapott is olyan pofont a mester, hogy a Göncölszekerig meg se állt. Azóta is ott kocsis, oszt azon hordja szét az angyalkáknak az estifejés tejet. No, most már tudjátok, de el ne felejtsetek.

— Gyerünk hát a történetbe, verejitékezett Rocska tanító úr, mikor egy kis csend-félét teremtett. Köcsög Gyurka mondd meg nekem, ki volt a magyarok első királya?

A gyerek, mintha rúgón járna, felugrott.

— Doktor Luther Márton... vágta ki a rezet és büszkén húzta el az orra alatt a kabátja ujját.

— Hinnye, de számár vagy! Nem hiába az apád is mindig hátulról volt az első az iskolában... No, Varga Maris, tán te okosabb vagy?

Az ötödik, hatodik osztály belekiabált. Azt nem tudják a harmadikosok. Tőlünk tessék kérdezni!

— Rocska bácsi dühös lett. Ne tanítsatok tik engem! Azt kérdezem, akit én akarok, verte a mellét. Azért is te mondd meg Varga Maris.

Varga Maris csendes, szelíd szöke kislány, felnézett a mennyezetre, mert az volt a szokása... Halkan susogta:

— Árpád apánk...

Rocska tanító urat egyszerre ellepte a hideg veriték. Hogy is van már no? Hát csakugyan Árpád lett volna az első király? Az bizonyos, hogy a gyermekek sokat éneklék a vizsgákon: Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeted! Dehát akkor ki volt szent István? Arra az egyre még emlékszik, hogy mind a kettőnek a neve az első lapon volt a könyvben, amiből ő tanult valamikor. De... Ejnye no, ... majd megmondják a a hatodikosok.

Nagy volt a láрма az iskolateremben, de azért meghallotta, mikor a kis Saláta Misi odasúgta a szomszédjának:

— Rocska bácsi se tudja.

— Mit mondtál, te Miska? Bődült el az ember. Hogy még én nem tudok valamit. Gyere csak ki a padból! Majd megmutatom, hogy tudok valamit! Téged is inkább móresre tanított volna az apád, mint-hogy a tisztelendő úr kerítésével fűt télen.

Alaposan eltángálta a kis mezítlásos magyart. Visongva szakította ki magát kezeközül a gyerek és bőgve szaladt az udvarra. Onnan pedig két házzal odébb, az akácos Saláta kúriára.

— Édesanyám, édesanyám, ordította már a kapuban. Mit mondott a Rocska bácsi?

Salátáné éppen könyökig vájkált egy nagy teknő kenyéértésztában. Hirtelen kiegyenesedett a meghajolt dereka és rávillant a gyerekre.

— Mit mondott? Mit mondhatott az a szénatolvaj?

— Hogy édesapám inkább móresre tanította engem, minthogy a tisztelendő úr kerítésével fűt télen. Meg aztán meg is vert.

Az asszony arca eltorzult a méregtől. — No megállj, te istentelen! Cuppanósan húzta ki kezét az áldott munkából és úgy, ahogy volt, átrohant az iskolába.

Azalatt ott igen forró lett a hangulat. A gyerekek a padokon ugráltak, pofozkodtak, bőgtek. A fiúk a kalapjukat dobálták a fekete táblához, a lányok egymás haját cibálták. Rocska a homlokát törül-

gette és rekedtre ordította magát. Végre is kikergette a gyerekeket az udvarra. Inkább kint játsszák ki magukat, aztán biztosan nyugodtabbak lesznek . . .

A toronyóra benézett az iskolaudvarra. Máskor is ezt csinálta. De még olyan keservesen soha senki nem nézett vissza rá, mint Rocska Mihály. — Uristen, még csak kilenc óra! Mit csinállok délig? Bár történe valami csoda!

Nohát nem kellett soká várni. Megjött a csoda. Dehogy jött. Repült Salátáné személyében, mint a bosszúállás szárnyatlan angyala. A Miska gyerek nyitotta előtte a kapukilincset. Rocska rácsodálkozott a termetes asszonyra! A tészta-kesztyűkre. De sok ideje nem maradt arra sem. Megindult az asszony nyelve, mint a kerepelő.

— Mit mondott kend? Hogy az én uram a tisztelendő úr kerítésit tördelte ki, oszt azzal fütöttünk a télen! Nem fél az Istentől így hazudni! Ezidáig nem mondtam senkinek, de most aztán hadd tudja meg az egész falu, hogy azon a kerítésen keresztül nézte az uram, hogy hajnali három órakor hogy húzgálta kend gereblyével a tisztelendő úr szénáját a maga portájára . . . És még az ilyen cégéres gazember bántja a más becsületit! És még be meri tenni a lábát az iskolába? És még móresre akarja tanítani az én gyerekeket!

De ezt a jelenetet úgy kell ám elképzelni, hogy a monológ végén minden mondat után egy kicsi szünet és egy hatalmas pofon következett. Rocska arcán cafatokban lógott az áldott kenyértészta és amikor meg akarta fogni a felbőszült fehércseléd kezét, az ünneplő kékje is, a keze is tele lett ragaccsal.

A nagy lármára a tisztelendő úr is, meg a tanító úr is előkerültek, de Salátáné akkorra már levonult a színről. A csúffá tett ember egy darabig csak állt, állt, mint a kapubálvány.

A toronyóra nevetős, kerek képén 9 óra 10 perc volt.

A tanító bezavarta a gyönyörtől visongó gyerekeket, akik mind háttal mentek befelé, hogy minél tovább lássák a csudát. Legszívesebben utanaszaladtak volna, mert Rocska egyszerre csak megindult és nagy ugrásokkal szelte át a paróchia udvarát. Ott átvette magát a kerítésen, mivel, mint tudjuk, szomszédok voltak.

9 óra 15 perckor csend volt az iskolában. Csak a tanító és a felelő hangja hallatszott . . . A szőke, barna buksi fejek engedelmesen hajoltak a füzetek fölé, csak a foglalkozó osztály figyelt karbatt kézzel a tanító úrra.

Mikor júliusban a továbbképző tanfolyamon a tanító úr elmesélte ezt a vidám történetet, ő lett a legnépszerűbb tagja a társaságnak.

Margócsy Emilné.

A FELVIDÉKRŐL.

Van-e magyar ember, aki legalább egy percig ne könnyezett volna, mikor megtudta a Felvidék egy részének és Kárpátjának a felszabadulását? Van-e magyar ember, aki ne küldött volna, ha csak három szóbar is, fohászt az Égbe, hogy végre rés támadt a trianoni kőfalon s ha egy lépéssel is, de közelebb jutottunk a magyar föltámadás felé?

A mi célunk azonban nem az, hogy pusztán az *eredményt* méltassuk. Ezt mind politikai, mind gazdasági, mind kulturális szempontból megtették már azok, akik a napi események mellé fűzhették saját gondolataikat, a napilapok hasábjain, a rádió mikrofonján keresztül. S különben is, aki valamennyire ösmeri a magyar földrajzot és történelmet, — tudja, hogy magyar szempontból milyen becses a visszacsatolt rész. Nemcsak azért, mert minden röge megannyi történelmi emlék, — talán sehol se folyt annyi magyar vér a magyar történelem folyamán, mint a Csallóköztől Beregszászig elhúzódó sávon, — hanem azért is, mert kulturált magyarság él rajta. A hegyi magyar amilyen kevés, olyan művelt. S emellett életerejé is hatványozott, — húsz éves kisebbségi küzdelem most még csak megacélozta akaratát, fokozta életerejét s megnövelte benne a kultúrértséget. Az az eddig kisebbségi sorsban élt magyarság, amely most az anyaországhoz boldog öleléssel kerül vissza, életerőt, frissebb akarást, új szellemet fecskendez majd a magyar életbe.

De, mondom, énnekem nem a tény méltatása a célom. Én, a soha meg nem nyugvók és soha nem henyélők örök nyugtalanságával azt kérdem: mi a tennivalónk? A felvidéki testvérek mámorosan boldog felszabadulása ugyanis nemcsak eredményt jelent, amelyet nekünk, eddigi csonkamagyarországiaknak egyszerűen tudomásul kell vennünk, hanem komoly tennivalókat is; újra a miénk lett az a föld, újra meg kell hódítanunk: de nemcsak katonai, nemcsak közigazgatási szempontból, hanem lelkiileg is! Aki ezeken a tennivalókon csak a hivatalos birtokbavételt, a hatalmas adminisztrációs munkákat: posta, vasút megszervezését, a közigazgatás munkálatait érti, az nagyon téved. Kétségtelen, hogy hatalmas gond és hatalmas munka ez is, — de a magyar államgépezet pontos és jól megszervezett munkásai el fogják végezni anélkül, hogy nekünk, a társadalom többi tagjának kelljen rajta gondolkodnunk. Van azonban a boldog visszavétellel kapcsolatban olyan tennivaló is, amelyben a nemzet minden tagjának, kicsinynek és nagynak, nőnek és férfiúnak egyaránt részt kell vennie, s ami, ha jól meggondoljuk, magasabb szellemi szempontból talán még sokkal fontosabb, mint az adminisztráció, a közigazgatás munkája. Általános, nagy bemutatkozásnak kell most következnie, amelyben részt kell vennie kivétel nélkül minden csonkaországi és visszacsatolt felvidéki magyarnak. Mert, — s ezt valljuk meg őszintén, — mi, csonkaországiak épen az *ismeretség* szempontjából követtünk el súlyos mulasztásokat. Hiába emlegették egyesek únos-úntalan, hogy bűnös mulasztás a nemtörődés a kisebbségekkel,

— a magyar társadalom zöme csökönös nemtörődömséggel kezelte a kisebbségi sorsban élő testvéreket, megelégedett azzal a többé-kevésbé túlzó híradással, amellyel a napisajtó számolt be egyes eseményekről, s ennek a felületességnek, közönynek a következményeképpen a távolság a két nemzettest között egyre csak nőtt és nőtt: akik ösmerték a magyar életet határon innen és határon túl, azok tudták, hogy ez a lelki eltávolodás bizonyos kérdésekben szinte ijesztő méreteket öltött.

Ne méltóztassék félreérteni mindazt, amit mondtam. Nem ünneprontás akar ez lenni, én magam volnék az első, aki az ünneprontókat elítélném ezekben a pillanatokban. A mult mulasztását nem azért mutattam be, hogy vele ürmöt csöppentsek az édes örömbé, hanem azért, hogy bemutassam a tennivalókat a nagy diadal alkalmából.

Mert, igenis, át lehet hidalni a lelki szakadékokat. Csak az a lényeges, hogy azonnal megkezdjük az áthidalást és azonnal meglátsuk, hol vannak hiányok és tennivalók. Az kétségtelen, hogy aki húsz év idegfeszítő, keservesen nehéz munkájával kitarzott a magyarság mellett, vállalta a cseh katonáskodás, az adósról, az európaiság álarcába öltözött ál-demokrácia ezer labirintusát: jó magyar, még akkor is, ha esetleg másképen gondolkodik, mint mi és hibának látja azt, ami nálunk a magyar élet természetes velejárójának tetszik.

Melyek hát a nagy különbségek?

A kisebbségiek nagy elhagyatottságukban kezdték megszokni, hogy a társadalmi osztály-tagozódás mondvacsinált, mesterséges valami, ami megbontja a nemzet egységét. A kisebbségi sors nem ismert urat és szolgát, gazdagot és szegényt: húsz év alatt eggyé, szegénnyé és elnyomottá lett mindenki. Azt hiszem, az, aki ép egészséggel tudta megérni a felszabadulás óráját, most valahogy azt érzi: nehéz volt, keserves volt, de ebből az egy szempontból érdemes volt. A magyar megismerte más társadalmi osztályhoz tartozó testvérét, a tisztviselő a körülmények kényszerítő hatása alatt, — állása elvesztésével, — moziban muzsikált, villanyszerelő lett, cukorkakereskedést nyitott, a paraszt részt kért és részt is kapott a közös sors intézésében, a harangöntő épúgy törvényhozó lett, mint a gróf: nem volt külön érdek, egy szívdobbanása lett egymillió embernek. Csak egy cél volt: a magyarság, csak egy cím volt: testvér. Nem véletlen, hogy a csehszlovákiai kisebbségi fiatalok vetették fel legelőször a falukutatás gondolatát az egész magyar globuszon: a pozsonyi, érsekújvári, kassai, losonci, beregszászi magyar fiatalok indultak el legelőször „regösök-ként” a falu felé s a magyar paraszt szélesretátott mosollyal gyönyörködött benne, hogy egy a városiakkal, semmi egyéb, csak magyar ember. Ez a nyomorúságában ilyen magasztos egységgé kovácsolódott társadalom semmiképpen sem fogja megszokni mai magyar közéletünk két sajnálatos hibáját: az egyenlőtlen vagyoneosztást és a címkørságot.

Mikor Ipolyság visszavételét közvetítette a rádió, arról esett köztünk, a hallgatóság között szó, hogy odafönt nem igen ismerik a

magyarországi címek és rangok fokozatait. Valaki megjegyezte: hogy „több tekintélytiszteltetre kell ránevelni ezeket a felvidékieket.” Ott, a helyszínén nem akartam vitába szállni az illetővel, itt azonban a nyilvánosság előtt válaszolok neki: a címek csillogása és a rangok fenhéjázása nem jelent igazi tekintélyt. Mussolini „duce” és nem hiszem, hogy volna ember Európában az egy Hitleren kívül, akinek nagyobb tekintélye volna. Az igazi tekintély nem a cím nagyságán, hanem belső, lelki okokon alapul. Van azonban a címkórságnak egy másik oldala is, amely nem annyira előnyt, mint inkább óriási veszedelmet rejt magában. Minél több a cím és a rang: annál üresebb és annál semmitmondóbb. S minél többen törtetnek az üres, semmitmondó címek és rangok felé, annál több energia vonódik el a nagy nemzeti célok, a közös érdekek útjáról, annál több a veszendőbe menő, hiábavaló erőpocséklás. A kisebbségi társadalom nem ösmeri a címek ezer skaláját: a nagyméltóságú, méltóságos és egyéb elnevezéseket, s ha mi most megköveteljük tőle közigazgatásunk és egyéb hatóságaink részéről, hogy hirtelen elsajátítsa a tiszteletadásnak ezt a külső és — valljuk meg őszintén, — hiú fajtáját, akkor mosolynak, rosszabb esetben pedig ellenszegülésnek leszünk kitéve. Aki levetkőzte ezeket az előítéleteket, az nem veszi őket komolyan: itt az a tennivaló, hogy mi, csonkamagyarországiak, jussunk el az eszményi nemzeti egység előfeltételéhez, a valóban egységes, címektől és egyéb külsőségektől mentes magyar élethez. Csak lelkierő és a nemzeti érdekek szemeltartása kell hozzá. Rákóczi, a fejedelem, nem ösmerte a kegyelmes és méltóságos címet: nagyságos volt s nagyobb volt a tekintélye, mint a magyar történelem akármelyik más alakjának!

S ezzel: a címkórsággal és társadalmi kiegyenlítődéssel szoros összefüggésben van a *szociális* kérdés megoldása is. Itt az ideje, hogy ezt a problémát is rendezzük, mert ezen a téren is nagy az elföldés, valljuk meg őszintén: némileg az eddig kisebbségi sorsban élők javára. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a kisebbségiéek soraiban nem volt nyomor, nem volt szegénység: — de a kisebbségi sors többé-kevésbé mindenkit szegénnyé tett, nem volt olyan óriási különbség magyar és magyar közt, mint nálunk. a mammut jövedelmesek és a nincstelenek között. Itt szintén nem a felvidékieknek kell „visszakozz”-t csinálniok, nekünk kell, mégpedig a lehető legsürgősebben, őket utólérnünk.

S mindez elsősorban a *társadalom* kötelessége. Mert hiába vannak intézkedések és rendeletek ezen a téren: semmit sem érnek, ha az egész magyar társadalom minden egyes tagját át és át nem járja a mai sorsdöntő napok nagy elhatározása: megindulni egy újabb önzetlenebb, összetartóbb, önfeláldozóbb élet felé!

S ezen a ponton értem el a tennivalóknak talán legfontosabbikához: a kulturális bemutatkozáshoz. Többször bemutattam már, hogy a felvidéki magyarság a kisebbségi sorsban milyen előfeltételek, kedvező és kedvezőtlen viszonyok között szervezte meg kulturális életét. Két nagy hiánya volt, amelyet nem tudott pótolni: az egyik az ön-

álló kulturális mult hiánya, — azelőtt a felvidéki magyar kulturális élet mindég az egész magyar szellem függvénye volt, nagyon nehéz és keserves munkával jutott csak el a szellemi „önállóságig”, — a másik hiányt pedig a magyarországi szellemi élet tilalma jelentette. A felvidéki magyarság rá volt kényszerítve, hogy önállóan szervezze meg szellemi életét, — természetes, hogy mind a mai napig nem tudta a mi színvonalunkat elérni. Mindezek mellett bámulat, hogy mit tudott tenni ezen a téren, — a legelhibázottabb lépés volna tehát, ha bármilyen módon kihangsúlyoznók kulturális elmaradottságunkat, elsősorban azt, hogy a magyar szellem húsz éves fejlődésétől olyan nagyon távol estek. Itt inkább a legislegsürgősebb segítségnyújtás a bemutatkozásnál a tennivaló: minél több ponton keresni a szellemi érintkezést, egyénileg, kulturális egyesületeink, folyóirataink útján. Itt az iskolának lesz nagy szerepe. Hogy a csehek aránylag ilyen hosszú ideig végezheték lélekhódításukat odafent, azt elsősorban iskolapolitikájuknak köszönheték. Az iskola nagy fegyver, mert egész nemzedékeket tart lenyűgöző hatása alatt. Épen ezért kell a magyar tantervnek kétségtelenül igen nemes célkitűzéseit hatványozott mértékben a Felvidék új magyar iskoláiban is megvalósítani, — vigyázni kell azonban itt is a kiegyenlítődésre. Nem szabad egy pillanatig sem elfelejtenünk, hogy a nagy magyar tömb mellett jelentékeny számú szlovák is került magyar fennhatóság alá, az iskolának helyi követelményeképen ezt is szem előtt kell tartania. A szlovák nyelv mint tantárgy nagy mértékben hozzájárulna ahhoz a békéhez, amely, — mint később látni fogjuk, — a ma még Szlovákiához tartozó területek szempontjából okvetlenül szükséges.

A kulturális bemutatkozás másik nagy eszköze: a könyv. Felvidéki testvéreink zöme 20 esztendőn keresztül alig jutott magyarországi sajtótermékhez, — a csehek a beengedett könyveket és újságokat, folyóiratokat csekély kivétellel úgy válogatták össze, hogy a kisebbségiek a lehető legkevésbé tarthassanak lépést a magyarországi szellemi élettel, a szellemi öntudat fejlődésével. Itt tehát egy pillantra sem szabad a nálunk oly erős üzleti szellem érvényrejutását megengednünk: a magyarországi könyv most kapós portéka lesz odafönn, akár csak az éhező hajótöröttek között egy falat kenyér a megmenekülés perceiben, — de ezt a kapós portékát csak a fenkölt nagy célokat szem előtt tartó szellemi irányítás juttathatja el a Felvidékre, az üzleti szempontokat ki kell kapcsolni!

A bemutatkozás közvetlen fajtája az egyesületekre hárul. Látogassuk meg őket, annyi vihart és megpróbáltaást átszenvedett egyesületeiket. Csakhogy itt is szem előtt kell tartanunk, hogy az odafönti magyarság tőlünk nem külsőségeket, nem ünnepeket és szónoklatokat vár! Nem irodalmi ünnepélyekre, hanem bensőséges és magas színvonalú bemutatkozásra, előadásokra van itt szükség. A kisebbségi sors rászoktatta a felvidéki magyarságot, hogy azokat a percek, amelyeket a kultúrának szentel, ne üres szócsépléssel és „önmagáért a tudományért” ál-tudományos jelszavával töltsse el. A magyar szellemi élet, különösen az újabb nemzedéké, teljesen a nem-

zeti sorsproblematika terén mozgott, az előadásokban, az őket követő vitákban nem az „illik, tehát kell” kényszeredettsége, hanem a nemzeti élet nagy problémái voltak az ihlető tényezők, — odaát minden szónak súlya volt, minden mondatnak külön célja, amellyel a szenvedő magyar életen kellett és lehetett segíteni. S voltak kérdések, — elsősorban a nemzeti öntaudat kérdései, — amelyekre nem adhattak maguknak választ, ott szunyadtak a lelkük mélyén, mint az el nem mondott ima, vagy el nem sírt könny, — ezekre most tőlünk várják a nyílt, komoly választ és jaj lesz nekünk, ha nem tudjuk megadni!

De tanulni is tudunk majd tőlük. Elzárták őket az anyaország szellemi életétől: keresték a szellemi utat másfelé. Sokan eltévelyedtek a nagy útkeresésben, a prágai egyetemi esztendőkhöz viharos korszaka sok fiataalt térített el a magyar útról, — de nagy százalékból érdekes, viharálló magyar típus nőtt ki. Ez a típus öntudatában és érzéseiben magyar volt, de már a cseh kultúra sajátos demokratizmusában nevelkedett és inkább a francia, mint a német szellem felé kacsintott. Új magyar műveltség ez, amely új színekkel fogja gazdagítani az egyetemes magyar szellemet.

Ennek a fiatalságnak van még egy igen érdekes tulajdonsága: nem ösmeri az elvakult, határtalan sovinizmust. Ez látszólag ellentmond az előzőknek, a cseh kultúra hatásának, mert hiszen a cseh materializmus és kispolgáriság minden toleranciára képtelen: demokratizmusa éppen ezért volt ál-demokratizmus, Masaryk nemzeti elvei éppen ezért maradtak csak az elmélet síkján. De én azt hiszem, hogy a felvidéki fiatalság, saját bőrén tapasztalva a kisebbségi elnyomottság keserűségeit, talán éppen ezért vetette el magától a rövidlátó sovinizmus mérgeit ugyanakkor, amikor erős nemzeti öntudatán ennek ellenére sem esett csorba. Ez ösmertette föl a vele egy sorsban élő szlovákság és németség problematikáját, a közös vonást ezek között a problémák között s ez juttatta el végül a dunai gondolathoz, amelyre később fogok kitérni.

Ez a másik pont, ahol tanulnunk kell tőlük. Mert, — valljuk meg őszintén, az új térkép épolyan természetellenes, mint a trianoni volt. A nemzeti elv szerint készült és azt Pozsonyon és Nyitrán kívül be is tartotta, — de gazdaságilag és földrajzilag lehetetlen helyzetet teremtett. Az új Szlovákia, bármennyire is helyezték német védnökség alá, a maga kicsinységével, védetlen határaival semmiképpen sem tudja hosszabb ideig megtartani önállóságát, csatlakoznia kell valamelyik más államhoz. Ha a térképre nézünk, természetesen látszik, hogy — hozzánk. S itt a mi nemzetiségi politikánk, illetőleg kultúrpolitikánk sürgős tennivalója: meg kell teremtenünk azt az alapot, amellyel a nemzeti elv szerint kimaradt területek Magyarországhoz kerüljenek. Minden magyar ember tudja, hogy Trencsén, Liptószentmiklós, Eperjes stb. városok és vidékük a nemzeti elv alapján nem tartozhatnak hozzánk, mert nagy többségben szlovák lakosságúak voltak már az 1910-es népszámlálás alkalmával is. Mégis érezzük mindnyájan, hogy nekünk erre a vidékre is jogunk van, hogy a mi hatóerőnk nem ér véget a bécsi Belvedere-ben meghúzott határvonal-

nál. Bűnös mulasztás volt tőlünk, hogy ezt az érzést eddig nem öntöttük szavakba, nem fogalmaztuk meg pontosan, úgy, hogy a meghatározásban minden szónak meglegyen a maga teljes értelme. Ezt a mulasztást most kell pótolnunk és pedig a lehető legsürgősebben. Hogy nem csak gazdasági érdek húzza felénk a szlovákságot, hanem az ezer esztendőnek a még ma is tisztán álló eredménye is, amelyet az előbb dunai szellemnek neveztem.

Kétségtelen, — újabban mind több és több szellemtörténészünk állapítja meg, — hogy a Duna medencéjében Dévénytól Vaskapuig a magyarság vezetésével olyan közös szellemiség fejlődött ki az egyes népek között, amelyet húsz évi különélés sem tudott elgyöngíteni. Mi ezzel a közös szellemmel eddig sohase törődtünk: magunkhoz és kultúráltságunkhoz sokkal méltóbbnak tartottuk, ha a nagy nyugati népeknek reánk gyakorolt hatását tartottuk számon. Pedig a mi szempontunkból, de a bennünket környező kis népek szempontjából is sokkal lényegesebb, hogy mit adtunk mi jelen esetben a szlovákság számára s az életformáiban, kulturáltságában, világnézetében mennyiben csatlakozik hozzánk. Van közös dunai szellem, amelyet a régi Nagymagyarország népei között a magyar szellemiség terjesztett el, s amely tulajdonképen nem más, mint az ezer éven keresztül állandóan fejlődő sajátos magyar szellem kisugárzása.

A nyugati nemzetek nem ismerik, mert nem is ismerhetik a magyarság ilyen követelés-alapját. Szerencsésebb helyzetük és nyugodtabb történetük megengedte, hogy nemzetiségeiket asszimilálják. A lauzici szerbek, a poroszok németekké váltak, a bretonok igen nagy százalékban franciákká: mi az asszimilálás folyamatának csak egy lépését végezhattük el. Nem olvastottuk magunkba a környező népeket: ezt elsősorban történelmünk nem engedte, mégis kitermeltük azt a közös szellemet, amelynek alapján összetartozunk, szellemi értelemben rokonok vagyunk, részesei a történelmi Hungáriának, s ilyen értelemben elválaszthatatlanok. Amíg sorsunkat nyugati hatalmak intézik, ez az elv és szempont nem érvényesülhet jogaink kiterjesztésében, mert, mint mondtam, sajátos és más nemzetek számára érthetetlen helyzetünkből állott elő, mégis: ez az egyetlen és helyes mód, amellyel bebizonyíthatjuk, hogy a szlovákok egyetlen életmegoldást találhatnak: a Magyarországhoz való csatlakozást, Hungária szellemének folytatását.

S itt az új tennivaló a mulasztások pótlására. Be kell vinnünk a közös szellem gondolatát a köztudatba! A rádión, napisajtón keresztül a tömegekébe. Egyetemi katedra útján a magas szellemi régiókba és a külföld számára. De az elméleti megalapozás nem elegendő. Tettekkel is be kell bizonyítanunk, hogy az egyesülést nem hagyhatalmi, imperialista álmokkal, hanem centrális helyzetünk és a közös szellem biztos és megdönthetetlen érvével akarjuk. A hozánk kerülő szlovákság szellemi életét kezünkbe kell vennünk s tovább segítenünk arra, amerre a közös szellem útja halad. Megmaradó iskoláikba jól képzett tanár-gárdát kell nevelnünk Pesten, — és nem külföldön, Prágában, Moszkvában, mint a háború előtt, —

gondoskodnunk kell róla, hogy egyesületeik, szervezetük működésében kidomborodjék a közös dunai gondolat s annak lényege: a magyarság prioritása s a vele való rokonság. Ez az első lépés a ma még kint maradt történelmi magyar területek visszacsatolása felé, — a továbbiak sikere is a mi akaraterőnkől és öntudatunktól függ.

Boldog mámorral öleljük keblünkre a visszatérő Felvidék magyarságát. Csak itt-ott akad egy-két szomorú arc: az *enyémek* odaát maradtak. S — Kolozsvár szülöttjének arcán gördül le a bánat könnycseppje. De ez a sóhaj is eltűnik, a könnycsepp is felszárad, ha mi most fölemelkedünk történelmi hivatástudatunk magaslatára, ha bebizonyítjuk, hogy nemcsak üres szóval, hanem tettekkel és a jövő komoly előkészítéssel is tudunk ünnepelni. S épen ezért: aki csak a nagy mámorban és szónoklatokban látta és látja a testvérek visszatérő megünneplését, ünneprontásnak fogja minősíteni ezt az előadásomat. De a kisebbségi sors szenvedése azt tanította, hogy az ember egy pillanatig sem cselekedhet felelőtlenül; az ünneplés sem lehet más, mint az élet további előkészítése, komoly előkészület arra a harcra, amelyet igazságunk tudatában továbbra is meg kell vívunk.

Az előadás címe: a Felvidék. De úgy éreztem, hogy sokkal inkább kellett ezt elmondanom, mint a földrajzi és a tájképi bemutatást. Ha a Felvidék szót ajkunkra vesszük, boldogság, öröm és a — jövő képe lebeg szemünk előtt. S ezt, a jövő képét már nekünk kell kialakítanunk! Nem szólammokkal és nem testvérháborúval, hanem egyesült erővel és tiszta önzetlenséggel. Akik ezt nem tudják, vagy nem akarják megtenni, azokat kemény vasököllel kell kiejbrudalni a magyar életből, mint ahogy Krisztus is korbáccsal kergette ki a kufárokat a jeruzsálemi templomból.

FIATAL NYIREGYHÁZI KÖLTŐK:

a) JUHASZ FERENC:

SCHVEIZ

Az Inn völgyének kopott ősz arája
lapul, a kincses hegyek vámszedője
nyugdíjazott, öreg mogorva bába
az új világ friss táncán mérgelődve.

A fecsegés itt ismeretlen vendég
(csak idegenek udvari bolondja)
a Pfarrkirche, a vén gót, néma fenség,
(másfelé ezt úgy mondanák: goromba.)

Öreg házak kúsznak, mint éjjeli tolvaj
az ősz hegyek lankáján, hol a forrást,
melyből ezüst folyt, a már sokkal vénebb
s ravaszabbak a múlt éjjel kilopták.

A Friendsburg fenn az öreg román várrom,
mint hórihorgas lovag páncélvértje,
fontoskodva virraszt át éjtszakákon,
de senki fia nem törődik vele.

A Fugger-házon, mint dacos hősök lelke,
áll egy lovag tömzsi, sötétbronz szobra,
mintha átkos, rontó pillantást vetne
az erkélyekre, zárt gót ablakokra.

Minden csendes, mint ahol nincsen élet,
vagy túlradt az istenesség, jóság,
illetudók és brávók a legények,
a lányok, mint a templomkerti rózsák.

De ha a Fönt, a déli szél viharját
a hegyek lilás-kék csúcsokkal jelzik,
a vad lelkek csordáikat kihajtják,
s legeltetik a jámborságot estig.

Fölforgatják a nagy, szent világrendet,
a legények jódliznak telt tüdővel,
s uramfia, a lányok meg kacagnak!
— Így pusztulnak az erkölcsök a . . . Fönnel

Majd ismét jön a ködös ősz, a völgyben
úsznak fehér uszályok, párakompok,
Innsbruck felől halavány tenger-zölden
suhan az Inn és vet sok cifra fodrot.

Éjtszakánkint a föld sötét ölebe
a ködlegények elnyugodni térnek,
fölbukkan bástyás csúcsúk álomkékje,
s kicsipkézik az éji messzeséget.

b) *ARADVARI LASZLÓ:*

NYÍRI TÁJ

Szeles, csélcsap leány a Nyíri táj,
borzas, durcás haja: akácfalomb.
És néha úgy tesz, mint akinek fáj
felhúzott válla két szép szőlődomb.

Ha Természet Urfi nem udvarolt,
s ha nem mondott bókot, szépet neki:
szemedbe hányja, kavarja a port
s nyakad, füled homokkal lesz teli.

De ha mosolyog, mindent megenged... —
játszhat a napsugár is kedv-szerint.
Lágy szellő édes mézillatot lenget
s akácfalomb feléd köszöntve int.

Szerelmesed vagyok, te Nyíri táj! —
borzashajú leány, akácfalomb,
szélsőségedben annyi szép a báj!
Imádlak téged sok-sok nyíri domb!

SZEGÉNY EMBER AZ ERDŐN

Görnyedten lépdél,
hátán fatörzs,
vihardűtötte
jó tüzelő.

Két napi gondját
letette már,
hideg szobában
kis család vár.

— Legalább egyszer
meleg legyen!
Engedjétek, hogy
hazavigyem . . . —

Görnyedten lépdél
hátán fatörzs,
mint Krisztus keresztje
a szenvedés.

De hol, merre van
Cirennei?
hol késik gyöngéd
Veronika?!

Miért hagyjátok
így egyedül
a Golgotára
feljutnia?

Ne hagyjátok, hogy
tovább menjen!
Ne menjen, — jaj!
maradjon itt!

És tiszta gyolccsal
 ápoljátok
 az eddig kapott
 fájdalmait!

MI, KETTEN

Megyünk,
 megyünk
 fogom a kezed.

Minden,
 minden
 Istenhez vezet.

Tovább,
 tovább
 rójuk az utat...

ez is,
 az is
 Istenre mutat.

c) *BORY ZSOLT*:

JÖN, JÖN AZ ÁLOM...

Veszi a rét
 Rózsaszínét,
 Bong a harang szava,
 Jön, jön az éjtszaka
 Színtelen árnyai szárnyán.

Lendül az ág:
 Hull a virág,
 Szél dala zeng, hol a
 Hold sima fátyola
 Félve belengi a fákat.

Távoli ég
 Bársonya ég
 S lebben a halk, puha,
 Lágylila füstruha:
 Jön, jön az álom, az álom...

ÉVA FELÉBRED

— Eveline kérem, diktálok! A lány felrezzent az ébrenálmodásból és tétova keze már nyúlt is az ívpapír után. Most újra megcsapta a halomragyúlt szivarvégek szaga, mely az öreg íróasztala felől áramlott. Vastag füstkarikák úsztak a nehéz levegőben, kigyózva, lomhán és fojtogatón. Részeg légy keringélt állandó dongással az ónszínűre porozódott ablakok között és kint a repedt, barna ajtón megkopott névtábla hivogatta reménytelen magányosságában a klienseket. Mögötte az apró, füledt szobában a kis Dienes baroness fáradt rabszolgaujjai szüntelenül gépeltek, kopogtak. Csak a lelke röpködött még mindig riadtan, sóvárgón a rózsadombi villák kertjei között. Utat kereső, félénk madárkalépteivel arra surrant el reggelenként nagy kerülővel az iroda felé. Fényre vágyó, szegény leányszeme beleskelődött a gögös vasrácsok apró nyílásain. Bent vérvörös kannák lobogtak sárga sugárözönben, és méhek zümmögtek mohos köszobrok lábainál a hűvös és szüzi gladiolusok kelyhe fölött. Nyár volt, bódult, mámorba zsongító budai nyár. Most ismét úgy érezte, hogy gúzsba szorított fiatalága lidércnyomásos félálomban vergődik valami messzi, bizonytalan felébredés felé. A féligébredlét ködszerű világosságában elmosódnak a körvonalak. Fojtogató homályban tapogatózik nap-nap után a szűk, kétszobás kis otthon fanyar nyomorúsága s a piszkos, penészszagú iroda között. Kliensek jönnek. Szűr-kék, kopottak, egyformák, izzadtan fizetnek s az írógép zenéje szakadatlan csődöt, árverést kopogtat. Néha sívár szemek golyója mered rá, undor fullasztja tőle és futni szeretne. De az íróasztal felől fáradtan, csitítón megreccsen az öreg ügyvéd hangja:

— Az élet, Eveline. Ami volt, az elmúlt. Most csak egy fontos már: a havi nyolcvan pengő és megalkuvás. A papa nem értett hozzá. Grand seigneur volt, sima, kényes, nagyúr, és nem szerette a komplikációkat. Azt hitte az a browning-golyó mindent elintéz. Voilá. Mit lehet csinálni? Jegyezze kérem! „Ügyfelem megbízásából...”

S a leány vergődve süllyed ismét az álomjárás kábult féltudatába. Menekül a valóság elől, mert nem lehetne tovább élni így a légvárakba bódulás révülete nélkül. Boldog percekbe zsongító, titkos álomrekeszeket rejteget lelkében, s bennük két ábránd a legkedvesebb. Az egyik: rózsaszinbe bomlott ág, márciusvégi szélben himbáló, finom, illatnélküli, hűvös japánbirs. Lehúnyja szemét és bódult borzongással szirmai az ajka közé szorítja. Emlékké ködösödött, féligélt élmény ez a furcsa, gyönyörű virágcsók. Mögötte rügyekbe pattant, búbajos kertnek viziója. Gyermeckorából hozta magával, de világosan csak a japánbirsre emlékszik. A másik ábránd is csak félig valóságízű. Vágyálmok puha narkózisában ismeretlen fiú arcát idézi, ahogy egyetlen egyszer látta, kihajtott gallérú fehér tennisingben, amint kék autójának volánja mellől bekiáltott egy villa kapuján. — Halló Elli, elkésünk! — Feje egy pillanatig belerajzolódott bronzosan és szoborszerűen a délelőtti fénybe. Fent az emeleten nyílt, meg

csukódott egy ablak. Többet nem látott. Révedező mosollyal ment tovább a hallgatag villák között, s magáénak álmodta mindazt, ami a másik leányé. Sárga és forró homokon kergetőznek a Duna partján, szinte kívülállón és messziről látja saját törekeny silhouette-jét a vállá körül lobogó rőtaranycsücsökkel, s mögötte a fiú napégette testen ölelésre feszülnek az izmok. Így élte, érezte alvajáró kis szédülésekbe bódulva a mások életét.

Otthon, szüette bútorok között bánatbafonnyadt édesanyja gögös tehetetlenséggel álmodta a multat. Milyen nehezen tudott belelörödni, hogy leánya átmenetileg hivatalba jár. Kétségbeesetten macacs csodavárással remélte, hogy Evelin szépsége valahogy mégis utat talál az elveszített, régi életbe. — Ha az ember kiesett az őt megillető életnívóból, legalább őrizze meg a látszatot — ez volt anya gondolkodásmódjának irányítója, s a leánynak minden vágyát, tervét visszaparancsolta ennek a kényszeredett külszin életnek könyörtelen törvénye. — A név és a mult erre köteleznek — véste tudatába, de Eveline-nek ez a mult csak folyton felbukkanó, fájdalmas és visszágátlások forrása. Már gyermekkorában kezdődött, mikor beköltöztek a mézeskalácsos Wilhuber óbudai házába. Tavaszodott épen, az inasok sápadtlevelű oleandereket cipeltek az udvarra, s a régi húzóskút körül két vele egykorúnak látszó kisleány szaladgált. Színes szalagcsokor viritott a hajukban, tejszőkék voltak és jókedvűek. Fivérük, a fehérarcú, nyúrga Ernst Wilhuber sétálgatva tanult az eperfa alatt. Úgy mondották gimnáziumba jár. Valamikor övök lesz az immár 80 esztendő mézeskalács üzlet, négy nagy bérpalota és három sütőde. Eveline a konyhaablak összehúzott tüggönye mögül leleskedik rájuk és lázadozva tünődik azon, hogy miért nem mehet közéjük. Anya számlákat rendezget a félhomályos, túlszűfolt szobában. Bár néhány bútordarabot kivéve mindentüket eladták, mégis maradt adósság, azt már a kis századosi nyugdíjból kell letörleszteni. Eveline nem mozdul, sötétedésig a gyerekeket nézi. Nézi őket életük-ből kizárva, épúgy, mint később, mikor májusi esteiken forró titkokról susogtak az árnyékbabújt orgonabokornál, míg ő magába fojtotta félenken sarjadó álmodásait. Ekkor már a Sionba járt nyelveket tanulni, nehéz szonátákat játszott éhezéstől meghatóan vékony ujjai-val, s a tekintetében nyugtalan és furcsa szomorúság bujkált. Otthon híg leveseket ebédeltek, de anya sonkászsemlét pakkolt a könyvei mellé és gondosan vigyázta, hogy aranygombos kék egyenruháján ragyogóan friss és keményített legyen a pikégallér. Ugyanekkor a Wilhuber lányok álmos, kenyérszagú reggeleken telerakták zsem-lével a városba induló inasok puttonyait és szerelmes képecskét, tük-röt ragasztottak a rózsaszínre festett mézeskalácsszívekre. Eveline a végzett munka öntudatát irigyelte tőlük. Tőlük és az összes pénzt-kereső leányoktól. Reggelenként őket nézte egyre, amint tolakodva csüngnek zsűfolt villamosok lépcsőin, s arra gondolt közben; ha egy is lemaradna a szürke lepkerajból, valamelyik gyárban, irodában, boltnak pultja mögött megéreznék hiányát. Minden iskolába indulás-kor találkozott velük, s ilyenkor felsajgott haszontalan kis életének

vádoló fulánkja. Talajt vesztett lelke bódultan vergődött két különböző világ határmegyéjén. Az egyik az édesanyja látszatokra felépített fantasztika világa, az a furcsa, tompultan rájuknyomódó féligvalóság élet, melyből az öngyilkos Dienes Artur felesége a leányán keresztül remél telébredést. S a másik világ : ezeké az imponálóan józan budai polgároké, akik nehéz munkával váltják meg a vásárnapok szerény örömeit, s a nagyapákról rájukszállott szilárd életforma problémáit megoldja a szakadatlan munka. Így élnek, és itt élnek egy fedél alatt a csodavárás tehetetlen holdkórosaival, Eveline sokszor érzi utána suttogott megjegyzéseik tüskéit és valami mély, tudatalatti szégyenkezéssel igazat ad nekik. De azért minden, minden a régi marad. Sonkászsemlé és aranygombos formaruhák, finom, mély bók a halkbeszédű mére Aurélie előtt, s a klikkekre tagolt osztályban, félénk, gyökértelen magányosság.

Azután egyszerre, szürke és szomorkás februári napon, a szófogadó, lágy kis Eveline, akinél idáig minden akarás csak félálomban gomolygó vágy maradt, valami torkát szorító vad keserűséggel pontot tett az édesanyja Sion illuziójára. Pedig annyi történt mindössze, hogy az óraelőtti zsbongás forgatagában suttogó beszéd foszlánya kúszott a fülébe. — Eveline, ugyan. Egyebük sincs már, mint az a br. a nevük előtt. Szinte nevetséges, hogy idejár. — Hátrafordult. Weber Tekla volt, Weber Kristót szalámigyáros leánya. Egy pillanatig farkasszemet néztek. Eveline arca fehér volt és szinte átlátszó, mint elvesztett kastélyukban az álmatag és gögös festményeké. Az előcsarnokban szeliden s megértőn feléje mosolygott a márványmadonna. Piros mécses égett a lábainál s körülötte üvegházban nevelt hőszinű jácintok. Az emeleti gyakorlószobából Debussy-darabnak foszlányai csendültek kristálykönnyűséggel, súlytalanul. A tölgykapu nehéz volt, s ahogy kitámolygott, tegyelmezetlen döngéssel becsapódott utána.

Kéthónapi bujkálás következett, de ebben volt valami új íz, valami kábultságból felrázó közösség az igazi étellel. Munkára hívó reggelek triss lendületében ő is egy volt a helyükre induló százezrek közül. Gépírást tanult. Balázs bácsi, az öreg ügyvéd tudott csak titkáról, de nem árulta el Dienesné előtt. Balázs bácsi, elesettségük egyetlen barátja, aki magára vállalta rendezetlen számláik nyűgét, haladékot harcolt ki, perelt, egyezkedett, és havonként háromszor békés kávé mellett végigbóbiskolta anya végnélküli sirárait. Így került Eveline a gyengén menő, szűk kis irodának aktái közé.

Közben menyasszony lett Erna, a nagyobbik Wilhuber leány. Fehérsemjéni Semsey Tamás miniszteri segédtitkár, állott az eljegyzési értesítőn, és Wilhuber papa örömeiben Ernára iratta a Kálvin-téri bérházat. Langyos, koranyári estéken a verandára vonul a család. Csak Ernst Wilhuber köszön el vacsora után, gyermekorvos és a klinikán lakik. A papa Pester Lloydot olvas, Wilhuberné fűzőbe szorítva kínlódik, piheg, a lányának készülő slingelés fölött, és feltűnően nem nézi a fiatalokat. Eveline kis udvari szobájuk ablakába húzódik,

onnan jól látni a verandát. Sápadt mostanában és szédülés kínozza a gesztenyefák nehéz illatától, mely bódítón terjeng esténként Óbuda fölött. Dühös önmagára a mindenesti leskelődés miatt, mégis amint megjelenik Erna vőlegénye, nesztelenül, hogy észre ne vegyék, föl-kuporodik az ablakdeszkára.

Erna végigfekteti két csupasz, gömbölyű karját az asztalterítón, árnyék bújkál kezefejének apró gödröcskéi körül, kövérkés, valószínűtlenül fehér ujjával felcsípked egy kenyérmorzsát, forgatja közöttük öntudatlanul, vagy talán akarattal, hogy divatos gyűrűjén megcsillanjanak a zafirok. Eveline-nek nincsenek ékszerei, egyetlen antik függőjük van még, mélyragyogású óarany ötvösmunka, de zálogba tették és sohasem fogják kiváltani.

Néha vontatottan lassú mozdulattal cigarettáért nyúl a fiú. Hoszszúkás és sovány kezei vannak, szinte külön életet élő finom, óvatos ujjakkal. Valamelyik dédapja sápadt pergameneket lapozgathatott ilyen kezekkel, vagy végigsimított nemesvérű lovak ideges nyakán. Egy-egy pillanatra a lámpa fénykörébe sötétlik árnyékos profilja, valami gögös, mosolytalan zárkózottság van rajta, oly furcsa, idegen a Wilhuber lány elmosódó szökesége mellett. — Alig beszélnek, egy világ él közöttük — fedezi fel alattomban rászakadó átforrósodással, s közel érzi a fiút, elérhetetlen ismeretlenségében is végzetesen közel. — Semsey Tamás — suttogja, s izleli a nevét vacogva és megbabonázottan, s most újra érzi ajkai között a japánbirsvirágnak borzongató selymét. —

Mire teljes lett a nyár és Wilhuberek violaágyai fehéren és lilán kókadoztak a hőségben, Evelin már nem figyelt többé a verandán ülőket. Nagyon egyszerűen, minden romantika nélkül életébe lépett Molnár Mihály. A fiú 25 éves volt, erős, fiatal, töretlen, egy azok közül, akik reggelenként aktatáskával rójják az utcákat, távoli gyárak, bankok, hivatalok felé. Mérnöki diplomával gépész volt a Ganzgyárban. Evelin a szemeit szerette, meleg, lobogókék kisiú szemét, amint nyárbaszédült estéken rászégeződött a szája a vonalára. Néha álomnak tűnt, hogy mellette lépked, hogy összetartoznak, s hogy mindez valóság. — Egy vasárnap estén találkozott vele. Wikendező párok tódultak haza a Zugliget felől, felhevült és tikkadt szemű lányok kacagtak az estebe. Forró júliusi mámor kavarta a várost, felparázslott a férfiak szemén és puha mosolyban lebegett az aszsonyok arcán, akik ismerik a titkot és élük a vágyat. Mindenkit várt, hívott, szeretett és csókolt valaki. Így képzelte Evelin míg elveszetten ödöngött az utcákon, moziportálék neonfényének káprázatában, ki-világított kerthelyiségek bejáratánál, s a levegőtlen melegben finom ködön keresztül zsongott feléje a város. Súlytalan bágyadtság sodorta a tömegben, tudat alatt gomolygó várástól hipnotizáltan szédült egyre mélyebben ismeretlen utcák káoszába. Azután egyszerre lusta, nagy cseppekben megeredt az eső. A hirtelen hűvösség jóleső zuhannyal mosta el a hipnózist, körülnézett, és vizesen csillogó iverével előtte állott a Ferenc József-híd. Elképesztően messze vitte hazulról a céltalan bolyongás. — Anya aggódni fog, kapott észbe gyorsan, s már

futott is lihegve az előtte lassító 65-ös után. Csak a lépcsőn volt hely, megcsúszva kapkodott a rézkorlát felé, azután valaki csuklóját szorító hirtelen rántással felhúzta a perronra. A hídon robogtak mikor felpillantott ijedt lihegéssel, hálálkodón, zavartan. Szemben vele a férfi bátorítón mosolygott. — Most már nem kell félni, hisz tartom erősen. — Most eszmélt rá, hogy még fogja a karját, arcuk közel kerül a süvítő száguldás légáramlatában, érezte, leesne, hogyha elengedné, mégis próbálkozott, hogy kiszabaduljon. De a férfi intette, kedves, félig tréfás, elfutó mosollyal:

— S ha újra elszédül, mibe kapaszkodik? — Nem volt a hangjában semmi tolakodás, kisleányosan vidám, nyugodt kék szemével az arcába nézett, s a kényszerű közelség furcsa melegeiben, kamaszos vígsággal egymásra nevettek. A villamos már a parton száguldott, rézsút szitáló vízcseppek csapódtak arcukba, s a perronlámpa sárga kékében Eveline haja olyan volt, mint a sötét akácméz.

— Hol kell leszállnia? — kérdezte a fiú.

— A Margit-hídnál, Óbuda felé — felelte furcsa melegségtől elfogódott hangon, s közben arra gondolt, hogy 5 perc múlva elválnak. Pedig jó így állni, egymáshoz simuló ismeretlenségben, míg arcaik között zsongító izgalmat lobogtat a szótlanság. A szája közel van, mosolyhoz hasonló, meleg kis hullámmás futkos végig rajta — vajjon mire gondol?

— Én is arra megyek — szólalt meg a fiú, és egy árnyalattal közelebb hajolt.

— Elkísérem és a megállóig vállára terítem a köpenyemet.

— o —

Félhomályos, ódon kapuboltban csókolta meg először. Körülöttük halálra ítélt, szelíd megadással álmodott a Tabán. Kőkerítésekről bódult petúniák omlottak a falakra, és beborították lila zuhataggal a porló téglákat. Oly más volt itt minden, mint a nyárspolgári, jóllakott Óbudán. Kövéren terpedő Wilhubernék helyett ezüstfémér hajú főköttös nénikék hajoltak az ablakba, s a szobák mélyéről itt-ott kihallatszott egy-egy régi óra halk csilingelése. Mesékberingató álmos csendességben hajolt a szájára, ébrenálmodásból életreébresztőn az idegen fiú.

Aztán Molnár Miklós vágyó, meleg hangon az anyjáról mesél. Malmuk van Derecskén, nem valami gőzgépes, csak a patak hajtja, de a föld is terem, sógorok dolgozzák és az édesanyja elédegel belőle. — Derecske — Derecske. — Milyen furcsa, édes íze van a szónak, kuncogni kell tőle és amint kimondja, jegegyék közt megbújó nádbóbítás házak pasztellképe merül fel. Ott lebeg a fiú arca körül, s ha föléje hajlik, nyugodt kék szeméből nyárbaszédült rétek melege borul rá.

— o —

Vasárnap délután tiszta terítőt szed elő a komódból, s három szál violát helyez az asztalra melegvörös-fényű százéves pohárban.

Csak aztán szólal meg akadozva, zavartan, hogy ma délutánra férfi-vendéget vár. Anya elképedve fogadja az ujságot, tudni szeretné, hogy hol akadtak össze, s megütközve mered rá, amikor kivallja a tabáni sétákat. És Evelin elhallgat, nem mondja el Derecskét, hiszen itt a szobában, szigorú nagyapák fényképei alatt nem volna oly édes, mezőket idéző dallama a szónak.

Elfogódottan megy ki a fiú elé, s ahogy melléje lép nap felé fordulnak rötsárga fejükkel a dália bokrok. A verandaasztalnál vasárnapi pózban ülnek Wilhuberek. Semsey Tamásnak fáradt sötét szeme messzerévedezik Erna feje fölött, szoborszerű arcélén most egy árnyalattal merevebb a zártság.

Bent a kis szalóban kiszámíthatatlan fegyelmezettséggel ül közöttük anya, s beszélget a fiúval, de csak épen annyit, hogy az asztal fölé ne telepedjék le kínos zavarával a kényszerű szótlanság.

— Igen? A Ganz-gyárban? Milyen lehangoló, hogy ma oly sok ember kénytelen az őt megillető nívón alul megélni. —

A fiú felpillant, nyugodt öntudattal, derűsen feleli. — Mérnök vagyok én a gépek mellett is. —

Pillanatnyi csendt kerül közójük, aztán szenvtelenül, udvarias göggyébe zárkozva ismét anya beszél.

— Nem akarom megbántani, mindenkiben becsülöm az önérzetet, de ha el is szegényedtünk, Evelin, mégis csak bárónő, s azt hiszem ez mindent megmagyaráz.

— Anya! — jajdul fel Evelineből az elfojtott ijedtség, és dermedt szótlanságban mindhárman felállnak. A fiú fejbeütött, kába merevséggel tekint az asszonyra, s aztán csak ennyit mond nagyon, nagyon halkán, mintha messze lenne:

— Én erről nem tudtam. Éva sose mondta.

Eveline térdeiből elszáll az erő. Féligalvó szavak ájuldoznak benne, elveszetten érzi, hogy szólni kellene, mondani valamit, mert ha nem áll mellé, örökre elúzi. De csak hallgat tovább, s hogy el ne vágódjék, görcsös szoritással markolja az asztalt.

A fiú csak nézi, búcsúzó, sebzetten, valami törött fény kéklík a szemében, s feje mögött most nem kacagnak a rétek.

— o —

És még mindig nyár van. Rózsadombi kertekben vörös kannák lobognak, mint sok vágtyól bíborló, szomjas asszonyszáj, s a tabáni házacskák omlatag falán utolsó nagy fellobogással, nyílnak még a lila petúniák.

Eveline az írógépnél gubbaszt, kialudt nézése percekig az ólmos levegőbe mered, Balázs bácsi rázza fel fejére fektetett öreges kezével.

— Nemsokára dél van. Megyünk hazafelé.

Kint a Baross-utca járókelői közt, özszemű, soványka munkás-asszonyba botlik. Jobb kezében köcsög, hóna alatt kenyér. Ebédet visz az urának. És ekkor egyszerre, ajka köré futó bágyadt mosolygással lassan visszafordul. Piszkos füstöt lengetve, távoli kémények ebédidőt fújnak Kóbánya felől.

És azután ott áll elcsigázottan a hosszú gyaloglástól a Ganz-gyár előtt. Körülötte gyámoltalanságba dermedtő zajával, idegenül terped szét az utca. Portásforma férfi cigarettát sodor a kapu melletti gyümölcsbódénál. A gúlába rakott őszibarack mögött divatosan fésült zsemleszőke leány. Nem mozdul a kaputól, kitaratóan nézi a beszélgetőket, míg végre a férfi közelebb lép hozzá s fontoskodva megkérdi:

— Kit tetszik keresni?

— Molnár Mihály gépészt — súgja hangtalanul, s figyeli az arcát szinte tisztelettel.

— Molnár, Molnár — szippant egyet a portás — hát olyan sok van itt, csak tessék megvárni, amott ebédelnek, szemben, a kintinban.

— Igen kérem, megvárom.

Lassan húzódik az idő, bent a gyümölcsbódében fel-felkacag hal-kan a zsemleszínhajú lány. Percet pakkol egy vászonruhás úrnak, finoman fogdossa fehér ujjáival, s Eveline-nek egyszerre Erna jut eszébe. Jövő héten esküszik Semsey Tamással.

Aztán kivágódik hirtelen robajjal a vendéglőajtó. S jönnek csoportosan egybehangolt lépteiknek döngő ritmusával a gépházi munkások. A kapuhoz húzódik, s meg kell fogódnia, elesett, erőtlen gyávaság szakad rá, a fiút keresi kitégült szemekkel, s nem látja, nem látja. Arcok vonulnak el, sápadtak és szépek, egyszerre mindegyik Molnár Mihály arca, s a homloka mögött földretipró göggel himnuszt dalolnak a nagy, fekete gépek.

— Most már nem kell félni, hisz foglak erősen — álmodja a hangját, és csodálatosan jó békességet érez.

Sárgászöld platánok alatt vezetgeti, s csend van körülöttük, kihalt a Népliget.

— Félttem elveszítlek a munkástömegben, azért szédültem el — húzódik remegve foltos zubbonyához, s a fiúnak fáj, hogy olyan törődött és fehér az arca.

— Nézd csak, arrafelé van hónapos szobám. Egészen fényűző, mahagóni ágy áll a sarokban sárga rézverettel, s mellette zöldrojtos kőöreg plüssdivány. Kacagnál, ha látnád, s azt mondanád szörnyű — vidítja mosolyra — képzelj faracsozat van fent a támláján, s ha valaki ráül, közelebb kocódik imádott hölgyéhez egy bús fayence lovag.

— Szeretném megnézni — emeli rá Eveline felsugárzó nézését — nagyon elfáradtam, megpihennék rajta.

— Igaz, hosszú az út titőletek idáig — suttozza a fiú furcsa remegéssel, s ahogy fölé hajlik, nyugodt kék szeméből nyárbaszédült rétek melege borul rá, egész, egész közlről.

Belohorszkyné Argalás Sári.

IRÁSTUDÓK SZORONGÁSA

(Spenglertől — Huizingáig)

I.

Adynak van egy megrázó erejű verse: Emlékezés egy nyár-éjszakára. Most, negyedszázaddal később, mindenkinek éreznie kell a mélységet, amely ebben a versben feltárul, a döbbenetet, amely a világháború éjtszakáján a költő szívét összeszorította. „Furcsa volt . . . fordulása élt s volt világnak . . .”

Azon az éjtszakán valóban egy világ — a felvilágosodás mozgal-mával s a francia forradalommal kezdődő korszak világa: kultúrája és civilizációja — hanyatlott le a vérbeborult horizont mögött.

Akik a világháború előtti évekre még visszaemlékeznek, azoknak a lelke még megfűrödhetett e hanyatló kornak aranyfényében. Milyen de-rüs optimizmus uralkodott akkor a lelkeken! Az emberek valóban hit-ték, hogy ez az ő koruk, a „modern kor” minden előzőnél több és jobb. A haladás, a fejlődés büszke jelszavai égtek a zászlókon. Még né-hány évtized talán, s tudásaink mindent fognak tudni, még néhány száz iskola, s mindenki művelt ember, még néhány technikai vív-mány és társadalmi reform, s az emberi jólét és boldogság általá-nossá lesz. Az európai emberiség azt érezte, amit a túrista érez az utolsó, már jelentéktelen akadály előtt, a legmagasabb hegycsúcs közelében.

Ez a kor végleg elsüllyedt, de csak mostanában jövünk rá, hogy milyen visszahozhatatlanul. Előbb azt hittük, hogy a világháború (1914—1918.) csak katonai, diplomáciai és külpolitikai válság. Le-zajlik, s utána folytathatjuk — a haladást, a fejlődést. Nemsokára azonban újabb döbbenet szállott ránk: a gazdasági világválság (1929—1933) orkánja zúgott el felettünk. Mikor pedig éppen azon örvendeznénk, hogy ezt is kibírtuk, megszólalnak az „írástudók”, Európa legjobb koponyái, s azt magyarázzák, hogy egész európai kultúránk válságban van immár. Megmutatják Európa homlokán a halálverítéket. Európa, a nyugati civilizáció beteg, s a beteg életéről az orvosok sorjában lemondanak. Szívet szorongató kérdés: meghal a beteg? A beteg: a nyugati kultúra, az európai civilizáció.

II.

A betegség természetesen régóta nem titok a beteg hozzátartozói előtt sem. Igen, mindenki érezte, hogy a világháború óta a fehér faj európai kultúráját veszedelmes lázas betegség gyötri, funkcionális zavarok kínozzák. A színes fajok is bizonyára így értelmezték a je-lenségeket. Azt, ami mindenki lelkében homályosan élt, az európai szellem tragikus életérzését, először *Oswald Spengler* foglalta tudományos rendszerbe „*Untergang des Abendlandes*” című művében.

Spengler szerint a kultúra organizmus, élő szervezet, s ennél fogva alá van vetve minden organizmus vastörvényének: születik, virágzik, meghal. Ezt az elméletet történelmi szervekkel erősíti, a hanyatlás sok jelét felmutatja, s vigasztalásunkra csak annyit mondhat, hogy civilizációnk eredményei kultúránk bukását túl fogják élni, például a technika vívmányai.

Nyilvánvaló, hogy Spengler elméletének sarkpontja az a kérdés, vajjon az emberi kultúra — organizmus-e? Jogunk van feltételezni, hogy Spengler ebben tévedett. Az emberi műveltség szellemi, spirituális természetű, s ezért a szerves lények élettörvényei reá nem érvényesek.

Csakhogy Spenglernek „jó sajtója” volt, s tanításai, a sokfelől felhangzó ellentmondás ellenére, alaposan megrontották az európai szellem bizakodását és optimizmusát. A nyugati kultúra eddig biztosra vett, végső és döntő győzelme, ime, kérdéssé, vitathatóvá vált. Európa nemrég még derűs homlokán a gond sötét ráncai gyülekeztek. A legjobbak szívét szorongás gyötri. Szorongás a kultúra jövőjéért.

Az alább következő sorok célja két európai vezető elmének, Ortega y Gasset és J. Huizinga kultúrfilozófusoknak, illetőleg világszerte nagy hatást keltett könyveiknek bemutatása.

III.

Tíz évvel ezelőtt, 1929-ben jelent meg Ortega y Gasset madridi egyetemi tanár könyve: *A tömegek lázadása* (La rebelión de las masas). A hatása talán Spengler könyvének a hatását is felülmulta. Ortega világszerte sokat vitatott könyvében a kultúra bukását valóban fenyegető lehetőségnek tartja, sőt szinte bizonyosnak véli, de nem a kultúra „organikus természete”, hanem a „tömegek lázadása” miatt.

Ortega elmélete vázlatosan, nagy vonásokban a következő:

1. *Egy statisztikai adat.* Európában 1800-ban 180 millió ember élt, 12 évszázad fejlődésének eredményeképpen, 1914-ben, tehát egy századdal később 460 millió. Az emberiség tömegei tehát szökőárként borították el a földet. „A városok tele vannak néppel. A házak lakóval. A szállodák vendéggel. A vonatok utassal.” Európa a telítettség állapotába jutott.

2. *Az életszínvonal emelkedése.* A civilizáció haladása a rohamosan növekvő embertömegnek egyre magasabbfokú anyagi jólétet, egyre több polgári szabadságot és jogot, egyre nagyobb biztonságot adott. A mult átlagembere számára ez a szabadság és biztonság testi, szellemi, jogi és erkölcsi értelemben egyaránt elképzelhetetlen volt. Az élet akkor több kötelességet, nagyobb függést, szorítóbb kényszerűséget jelentett.

3. *A tömegember definíciója.* Ortega érdekes magyarázata szerint „tömeg” alatt nem munkásságot vagy parasztságot, vagy általában valamely társadalmi osztályt kell értenünk. A tömegember és a szellemi elit embere között egészen más a különbség. Tömegember

az, aki beéri vele, hogy olyan, amilyen, sőt el van ragadtatva magától, s élete urának önmagát érzi. Ezzel szemben a szellemi elithez tartozik, aki sokat követel önmagától, s belső szükségét érzi annak, hogy valamely nála nagyobb, magasabbrendű normát tűzzön maga elé és azt szívesen szolgálja. Goethét idézi: „Nach seinem Sinne leben ist gemein; der Edle strebt nach Ordnung und Gesetz.”

4. *Az idők teljessége.* Az európai ember a mult század végén, a kultúra és a civilizáció rohamos fejlődésének káprázatában, igazán hitte, hogy az élet azzá vált máris, amivé válnia kellett. Az ember már-már elérte, amire annyi nemzedéken át törekedett. Örvendezett rajta, hogy a tömeg megszállta a helyeket és használta az eszközöket, amelyeket a civilizáció teremtett, s amelyeket azelőtt csak kisebb csoportok, az elit használt. A kornak ezt az önelégültségét Ortega aggasztó jelenségnek tartja. A célhoz ért századok mindig nagyon halottak. „Az életérzés teljessége nem az elégtelenségben, nem a megérkezésben, nem a célhozérttség tudatában van.” Cervantest idézi: „Az út mindig jobb, mint a fogadók.”

5. *A tömeg lázadása.* Hallatlan újdonság a világtörténelemben: A tömeg a társadalom előtérbe nyomult, s már közvetlenül uralkodik. Nem engedelmeskedik többé az elitnek, hanem félretolja s a helyére áll. A tömegnek ez az erkölcsi forradalma lebíráhatatlan és kétértelmű, mint maga a végzet. Kozmikus kérdőjel rajzolódik az égre, s Ortega nem tudja, hogy ez a jel guillotine — vagy diadalkapu? A régi vezető elit zászlótvesztve, terv, cél és eszmény nélkül sodródik, s maga sem tudja, hová.

6. *Ismét a csillagok alatt.* A mult század önelégült élete és gépies pontossággal kiszámíthatónak vélt jövője voltaképpen szűk és zárt zugoly volt. Megmenekedtünk belőle, s ma ismét a csillagok alatt járunk, „a mély, a rettenetes, az előreláthatatlan, a kimeríthetetlen világban, ahol minden lehetséges: minden jó és minden rossz.” Ortega szorongása azt jelenti hogy ő a — rosszabbtól fél. Mert az is bekövetkezhetik: a visszafejlődés, a barbarizmus, a pusztulás.

7. *A tömegember analizise.* Ortega szerint a legtöbb ember meg van győződve arról, hogy száz év múlva az autók még kényelmesebbek, még gyorsabbak és még olcsóbbak lesznek. Vagyis a civilizáció és a kultúra „továbbfejlődik”. Ez korántsem ennyire bizonyos. Ortégát a tömegember lelki analizise kételkedővé teszi. A tömegemberről ostobaság volna feltételeznünk, — írja — hogy szellemi színvonalában valaha is annyira felemelkedhetnék, hogy a civilizáció menetét irányítani tudná. A civilizáció sok zsenális embernek az erőfeszítéséből állott elő, Fenntartása — hát még továbbfejlesztése — hallatlanul nehéz dolog és kiszámíthatatlan lelki finomságot igényel. A tömegember nem tudja és nem is akarja ezt megérteni. A tömeg egyetlen célja csupán, hogy e civilizáció gyümölcseit sürgősen követelje a maga számára. Sejtelve sincsen azokról az alapelvekről, amelyeken a civilizáció nyugszik. Ezek nem is érdeklik. Ugy akarja élvezni a civilizáció gyümölcseit, mint ahogyan a levegőt szoktuk belélegzeni. Vágyakozik az autóra, de azt hiszi róla, hogy ma-

gától terem valami paradicsomi fán. A civilizáció azonban nem természeti adomány. Ortega szerint a tömeg úgy viselkedik a civilizációval szemben, mint szokott éhségmozgalmak során. Kenyeret követel, s az eszköz, amit erre igénybevesz: rendszerint a pékműhelyek lerombolása.

8. *A tömeg és a kultúra.* A múlt században az emberiség tömegei oly gyorsan merültek fel s oly rohamosan törtek előre, hogy közben nem volt idejük a hagyományos kultúra befogadására. Az iskolák ezrei, amelyekre a múlt század olyan büszke volt, nem tudták a tömegeket másra megtanítani, mint a modern élet technikai fogásaira. Milliók használják ezeket a technikai vívmányokat, de vajjon hányan ismerik azokat a fizikai elveket, amelyeken ezek felépülnek? Ortega Spenglerrel szemben úgy véli, hogy ezek a technikai, anyagi eredmények kultúránk bukásával könnyen és igen gyorsan megsemmisülnek. Az egész modern fizika összeomlana, ha például valamely véletlen folytán e pillanatban meghalna a világ tizenkét legnagyobb fizikusa. Ez minden téren így van, s ezért tartja Ortega olyan szomorúan jellemzőnek, hogy az egyetemeken alig akad jelentkező az elméleti tudományok tanulmányozására.

9. *A tömegember bezáródása.* A tömegember legaggasztóbb vonása. Gazdagon megajándékozta őt a haladás testi és gazdasági jobb életfeltételekkel (higiene, közegészségügy), polgári jogokkal, technikai vívmányokkal, sok-sok hatalmas eszközzel arra, hogy kielégítthesse magát. A tömegember talán éppen ezért elégnék, tökéletesnek érzi magát és szellemileg „bezárul”. Képtelen bármire is figyelni s ezért minden tanításra alkalmatlan. Nem képes önmagából kilépni s önmagát másokkal összehasonlítani. Pedig az e fajta „lélekvándorlás” a legmagasabbrendű szellemi sport. A régi korok tömegemberét az életét fenyegető váratlan és elháríthatatlan katasztrófák folytonosan figyelmeztették: itt végződöm én és itt kezdődik más valaki, aki több nálam. A világon tehát — úgy látszik — ketten vagyunk: én — és a nálam felsőbbrendű. A tömegember közhelyeket, előítéleteket, néha csak üres szavakat hangoztat váltig. „Mindentről határozott nézetei vannak, ami történik, s aminek történnie kell a világon. Ezért veszítette el a figyelemre való készségét. Minek figyelne, ha mindent, ami történik, már tud? Ezért mindenről azonnal ítélt, véleményét nyilvánít, dönt.” Ortega szemében még aránylag műveltebb emberek — tanárok, mérnökök, orvosok, ügyvédek — mindennapi dolgokról való beszélgetés közben nehézkes munkásoknak tűnnek fel, akik durva ujjakkal — egy varrótűt akarnak felvenni az asztalról. Ijesztő a mai vezető osztályok történelmi tájékozatlansága. Sokkal kevesebbet tudnak a történelemből, mint a XVIII. század embere.

10. *Egy érdekes figura: a szaktudós.* Példátlan típus. „Mindaból, amit egy értelmes embernek tudnia kell, csak egy bizonyos tudományt ismer, sőt ebből a tudományból is csak egy kis részletet. Azt, amelyben ő maga tevékeny kutató.” Semmi egyéb nem érdekli. Ezt az „érdektelenséget” erénynek tartja, — s mások is annak tartják.

Igy lehetséges, hogy a tudományt ma bámulatosan középszerű, sőt még a közepesnél is silányabb emberek munkássága juttatja előbbre. A nagyarányú munkamegosztás és a rendkívül tökéletessé fejlesztett módszerek is lehetővé teszik ezt. „A szaktudós — mondja Ortega — nem bölcs, mert ami nem tartozik a szaktudományához, azt egyáltalában nem ismeri. Nem tudatlan, mert a mindenségből a maga kis zugocskáját nagyon is jól ismeri. Minek nevezzük hát? „Tudós tudatlan.“ A baj az, hogy ez az úr, minden kérdésben, amit nem ismer, nem tudatlan módjára viselkedik, hanem teljes hivatkozással arra, amit a maga sajátos területén tud.“ Ma több a „tudós“, de kevesebb a műveltember, mint — 1750 körül, kétszáz évvel ezelőtt!

11. *Az államról.* Ortega a fasizmus államrendszerének szellemi ellenfele, törekvéseit erős kritikával szemléli. Ez azonban ezúttal bennünket kevésbé érdekel, minthogy felfogása 1929-ből való, s azóta sokan voltak kénytelenek erre vonatkozó véleményüket megváltoztatni. Nem tudjuk, Ortega véleménye változott-e? Ezért csupán azokat a tanításait fogom ismertetni, amelyek teljesen egybevágóan azokkal, amelyeket mi magyarok szoktunk leszűrni nemzeti történetünkéből. Ortega szerint minden államalapítás feltétele a nép lelki fogékonysága egy új, addig még nem volt együttélési forma elgondolására. (Tudjuk, az Árpádokban, s általában a magyarságban megvolt ez az „államalkotó fantázia“.) Az állam nem vérrokonsági, nem faji, nem nyelvi egység. A faji és nyelvi egység nem feltétele, hanem éppen ellenkezőleg: következménye az államéletnek. Erre vall, hogy nem ismerünk államot, amely keletkezésekor fajilag és nyelvében egységes lett volna. A természetes határt sem tartja államalkotó erőnek, hanem inkább az állam terjeszkedése korlátjának. Mi hát az állam? Ortega szerint akarát a közös cselekvésre, lendület, dinamizmus, közös életterv és munkaprogram. Renant idézve: mindennapos plebiszcitum, mindennapos népszavazás. (Magyarország ezeréves fennállása és Csehszlovákia 20 éves története, dicstelen kimulása igazolja ezt a felfogást.)

12. *Európai parancsok.* Az európai társadalom és kultúra válságos helyzetét egy anekdotával illusztrálja Ortega. A cigány gyónni akar. — Tudod-e a tízparancsolatot? — kérdi tőle a pap. — Éppen meg akartam kezdeni a megtanulásukat, de hallottam, hogy fel fogják emelni a számukat. — Az anekdota értelme: Európában egy hiresztelés szálldos. Az, hogy az európai parancsok (az európai kultúra normái) többé már nem érvényesek. Erre a népek, egyesek és államok, — felhasználják az alkalmat, hogy parancsok nélkül éljenek. Ugy tesznek, mint a rakoncátlan nebulók, ha a tanító kihúzza a lábát a tereméből. Verekednek és összetörik a berendezést. A legaggasztóbb, hogy sem keleten, sem nyugaton, sehonnan sem érkeznek „új parancsok“. Európa is, mint a tömegember, önmagába zárkózott, tennivaló, program nélkül maradt.

Ortega végső következtetése: Elég lesz másfél nemzedék, s az egész világ barbárságba, szellemi terméketlenségbe süllyed.

IV.

A fentebbi, rövidre fogott ismertetés talán hiányos, s a felsorolt tizenkét mozzanat kiválogatásában némiképen önkényes is, mégis, úgy vélem, némi fogalmat nyújt enenk a lenyűgözően érdekes spanyol kultúrfilozófusnak gondolatrendszeréről. Hátra van még, hogy általam az olvasó is valljon, miképpen hatottak rá és milyen gondolatokat ébresztettek benne Ortega fejtegetései.

Fejethajtva és pirulva vallom, hogy Ortega sok metszően éles és kiméletlen megállapításában, elsősorban önmagamra, s önmagam-ban a mai átlagember hibáira döbbsentem rá. Azt hiszem, egy kissé minden olvasója így van vele. Pesszimizmusát azonban nem osztom. A tömegember levetkőzheti azokat a hibákat, amelyekért Ortega pellengérré állítja. Nemcsak merész végső következtetését, hanem gondolatmenetét sem fogja mindenki ellentmondás nélkül elfogadni. Az emberiség gyors elszaporodása és az általános életszínvonal emelkedése aligha tekinthetők kóros jelenségnek. A szociális gondolat jegyében kiformalódó új világ teljesen elkerülte Ortega figyelmét. A tömegember és a kiváló egyén lelke a valódi értékek mérlegén és kereszténységünk fényében másképpen viszonylik egymáshoz, mint Ortega rendszerében: boldogok a lelki szegények...

Nem meggyőző Ortégának az az állítása, hogy a tömeg nem hallgat többé a kiváló egyénekre. Inkább azt látjuk, hogy a tömeg vállain felemelkedett egyének az emberi nagyság különösen magas mértékével mérhetők: a lángelme vonásait hordozzák. (Mussolini, Hitler.) Az is tanulságos, hogy éppen a tömegek hatalmas megszervezésén alapuló tekintélyuralmi államokban foglalkoznak legbehatóbban a vezetőosztály utánpótlásának, a szellemi elitképzésnek a kérdésével és a vezetésre alkalmas egyének kiválogatásával. Általában is valószínű, hogy műveltségnek mindig magasabb színvonala felé menetelő tömegekből, mint folytonosan növekvő rezervoárokból, mindig ki is fog alakulni a tömeg vezetésére és a műveltségi javak megőrzésére hivatott elit. A tömegember szellemi bezáródásáról és a szak tudós figurájáról rajzolt sötét képet enyhíti, hogy a tudomány fejlődése újabbban erőteljesebben enciklopédikus jellegűvé vált. A tudósok nagy összefoglalásokra, szintézisekre, törekszenek, s mintha jelei mutatkoznának egy új, egységes világnézet, sőt korszerű ízlésirány kiforrásának is.

Ortégának igaza lehet. Ismét a csilagok alatt járunk, — igaz — de lehetséges, hogy nem a barbarizmus felé, hanem egy új periklesi kor felé menetelünk. A tömegember durva arcvonásai mögött is mintha valami maradandóbbnak és szellemibbnek vonalai tűnnének elő. Nem hiszek pesszimizmusának, mert könyvének feltűnő az egyoldalúsága. Egyetlen kártyalapra van itt ráhelyezve minden: a tömegember nem olyan, mint amilyennek Ortega véli, vagy olyan ugyan, de megváltoztatik, akkor sötét következtetései maguktól omlanak össze. Végül elképzelhető a tömeg lázadásával szemben az elit „ellenforradalma”, s tudjuk, az ellenforradalmak jobban szoktak sikerülni, mint a forradalmak...

Úgy látszik, még van remény.

V.

Van-e hát remény? Orteganak ellene mondtunk. De a válság-hangulat csak nem akar eloszlani. A válság okai, — úgy látszik — mélyebben rejlenek, mint gondoltuk. A baj nemesebb szerveket támadott meg és nagyobb rombolásokat okozott, mint Ortega olvasásakor gondoltuk. Hogyan mondjunk ellene *J. Huizingának*, a leideni egyetem tanárának, aki 1935-ben megjelent könyvében (In de Schaduven van Morgen, *A holnap árnyékában*) ismét felveti kultúránk jövőjének szorongató kérdését?

Huizinga tudományosabb, módszeresebb, sokoldalúbb, s ennél fogva meggyőzőbb, mint Ortega, s hatása ezért az eredetibb, merészebb, szellemesebb spanyolnál is nagyobb. Huizinga úgy jár el, mint a jó orvos. Végigtapogatja, kopogtatja, vizsgálja a beteg valamennyi életfontos szervét. Aztán tárgyilagosan megállapítja: mindegyik beteg, súlyosan, halálosan beteg. A betegség szimptomái közül ismerjünk meg néhányat:

1. *Elmulás-hangulat*. A jövőt az emberek egy idő óta bizonytalanak, félelmesnek érzik. A kultúra süllyedésének, hanyatlásának érzése általános. Vajjon pusztá szorongattatások-e ezek, az éjszaka üres óráinak törő rémei, üres képzelgések? Huizinga erre a kérdésre határozott nem-mel felel. Aggódalmunk — írja — megfigyelésre és ítéleten alapszik. Jól megfontolt várakozások ezek. A mi betegünk tehát nem „képzelt beteg”. Haladó termelési rendszerek, nem működő államformák, súlyos gazdasági krízis mind eléggé megokolják a beteg rossz közérzését. Alig is van, aki ma kultúránk „haladásáról” beszélne. Ezt a szót a múlt században egy nap alatt többször ejtették ki, mint az utolsó évtizedben összesen.

2. *Növekedési zavar*? A múltban már többször volt „kulturális krízis”. A római birodalom bukása idején, a középkor végén, a legújabb kor küszöbén. Érdekes: mindig a korfordulat éveiben. Így hát mai válságunk is csupán fejlődési zavar volna? Huizinga szerint, ennél sokkal súlyosabb az eset. A történelemből ismert válságokban ugyanis mindig volt valami, ami a hagyományos kultúrát a földindulás és égzengés borzalmain sikeresen átvezette. Az ókor végén a kereszténység, a római jog és a klasszikus szellem alkotásai a római birodalom romjain, a reformáció idején a vallásos meggyőződés ereje és a tudományba vetett hit, a francia forradalom idején az eszmék erejébe vetett bizalom vezetett át vértengeren és szelemi krízisen. Vagyis mindig volt olyan szerve a kultúrának, amelyből a gyógyulás kiindulhatott. Ma — semmit sem látunk, amibe reménységünk horgonyát beleakaszthatnánk.

3. *A kultúra alapfeltételei*. Mi a kultúra lényege? Bizonyára nem a „színpont”, mert hiszen beszélünk „kőkori kultúráról” is. Lényege tehát nem az, hogy alacsonyfokú, vagy magasfokú. Olyan jellemvonását kell keresnünk, amely minden, bármikor volt és bárhol virágzott kultúrára érvényes. Huizinga a kultúrának három ilyen feltételét ismeri:

a) szellemi (tehát lelki, értelmi, erkölcsi, esztétikai) és az anyagi értékek egyensúlya, összhangja. Alig szorul részletesebb kifejtésre, hogy ez az összhang ma hiányzik. Általánosan ismeretes, milyen egyoldalúan anyagias a kapitalizmus, s ellenlábasa, a marxizmus értékrendszere, mennyi ellentét van korunk szellemi értékelésén belül is. Magas intelligencia és alacsony erkölcsi érzés ugyanabban a lélekben sem szokatlan, esztétikai és erkölcsi érték is összeütköznek sokszor ugyanabban a művészi alkotásban. Korunk értékítéleteiben az effajta zavarok szinte megszokottak már.

b) A kultúra második feltétele valami egyéninél magasabbra, valami közös eszményre törekvés. Minden kornak volt ilyen közösségi eszménye. Ma ilyen törekvést nem ismerünk — Huizinga szerint. Mindenki csak a maga egyéni céljaira tör.

c) A kultúra harmadik alapfeltétele a természet felett való uralom. A természet azonban kettős értelmű. Külső természet és belső, emberi természetünk. A külső természet felett az ember sohasem uralkodott jobban, mint napjainkban, de a belső, emberi természet felett alighanem minden régi kor jobban uralkodott, mint a mai kor embere. A mai ember a kötelesség és szolgálat parancsaival szembeszegezi kényelmét és szabadjára engedi ösztöneit.

Világos, hogy Huizinga korunk betegségét nem egy szerv, hanem az egész szervezet megromlására vezeti vissza. További megfigyelései igazolják ezt.

4. *Az ítélőerő gyöngülése.* Az emberiség ma többet tud, mint régebben, de az egyes ember sokkal kevesebbet. Aggasztó, hogy az átlagember ma már rá sem szorul a saját gondolataira és a saját kifejezéseire. Mindent készen kap. A régi ember korlátolt, s mégis bölcs volt, mert tudta, hogy nem jogosult ítélkezni a felett, ami saját életkörén kívül esik. A ma átlagembere mindent tud, — sőt még annál is többet, — teszi hozzá Huizinga ironikusan. Honnan tud ennyi sokat? Munkakörében, hivatalában, üzletében, ahol gépies munkát végez, semmit sem tanul. De van rádiója, van ujságja! A tudományterjesztés modern eszközei sokoldalú, de felületes tudással tömik. „Az oly tudás pedig, amely egyidőben sokoldalú és felületes, s az olyan szellemi látókör, amely a kritikailag fel nem szerelt szem számára túl tág, elkerülhetetlenül az ítélőképesség gyengüléséhez vezet.” Az iskola tudományterjesztése is ebben a hibában leledzik. Huizinga paradoxonja: Az oktatás oktondiakat terem.

5. *A tudomány krízise.* A tudomány az utóbbi években állandóan és rohamosan haladt. A már-már közelinek vélt beteljesülés helyett ismét új távlatok nyíltak meg előtte minden szaktudományban. A rohamos haladásnak azonban már is megfigyelhető négy súlyos és aggasztó következménye.

a) Az egyes tudományágak külön-külön rohamosan fejlődtek ugyan, de eredményeikből nem szövődött össze egységes világkép a modern ember számára, ami annyit is jelent, hogy a tudomány eredményei nem váltak a szó helyes értelmében kultúrává az ember számára.

b) Megfigyelési eszközeink, logikánk, értelmi erőnk a tudomány most feltárult új titkainak a megfejtésére csődöt mond. A tudósok máris túljárnak az elképzelhetőség határain (több mint három dimenzió, véges, de határtalan világmindenség, táguló tér, stb.) és minden jel arra vall, hogy elérkeztünk az emberi gondolkodóképesség határaihoz. A továbbvezető út ködbevész.

c) Aggasztó, hogy a tudomány egyes eredményeit minden kritika nélkül használják fel az emberek, a tudományos tétel érvényességén messze túleső területeken is. Példa rá a fajelmélet és a freudizmus „felhasználása”. Az előbbit a politikában, az utóbbit az irodalomban tapasztalhatjuk. Pedig a fajelmélettel azt is bizonyítani lehetne, hogy mivel az összes fajok között a zenében a németek és a zsidók a legtehetségesebbek, — tehát fajilag is rokonok. A freudizmusnak ugyanilyen csodabogarai bukannak fel a lélekelemző regényekben.

d) A legsúlyosabb azonban a tudománnyal való visszaélés, amint az a születések korlátozásában, a haditechnika fejlesztésében és a baktériumháború kitervelésében megnyilatkozik. Ezek egy feslett kor és egy feslett nemzedék lelkének szégyenfoltjai. Keserűen jegyzi meg Huizinga: ezek a visszaélések nagyban csökkentik a kultúra jövőjéért aggódo lelkek problémájának jelentőségét, mert minék is kellene fenntartani a kultúrát, ha úgy sem lesz — örököse.

6. „*A megismerés eszméjének visszavonása.*” A kultúra történetében hallatlanul új dolog ez. Bizonyos államokban a tudósok maguk hirdetik, hogy a megismerésre, az igazságra törekvő tudásvágyat alá kell rendelni az életakarathoz. A megismerés eszméjének e „visszavonása” eszmetörténetileg George Soreltól, a diktatúrák szellemi atyjától származik. Huizinga megbotránkozik rajta, hogy a trieri filológus kongresszuson egy tudós szájából hangzott el ez a mondat: „A tudománytól nem szabad igazságokat követelni, hanem sokkal inkább kifent kardokat.” A diktatúrák jogászai nyíltan hirdetik az erőszak jogát az ellenséggel szemben. A hódítás az állam létfeltétele. „Az állam az államnak farkasa.” Az állam szerintük kívül áll minden erkölcsi törvényen. „Az államoknak kifelé irányuló vonatkozásaiban nem érvényes a keresztény erkölcs.” (Fr. Meinecke) Az igazságot ezek szerint az állam hatalmi biztonságának „kemény szükségszerűsége” határozza meg. Minden egyéb: nevetéses fnatázia. (A német jogi birodalmi biztos beszéde egy egyetemi jogi tanszék ünnepélyes felavatásán.) Régen is sok erkölcstelen dolgot műveltek az államférfiak („raison d'état”), de ennyire nyíltan mégsem szakítottak az erkölcsi alapelvekkel és az igazság eszméjével. Ezt a felfogást Huizinga az egyetemes kultúrára vészthozónak tartja és silányságát azzal igazolja, hogy ezeknek az elveknek az alkalmazását minden állam szükségképpen csakis önmagának engedheti meg, másoktól el kell vitatnia.

7. *Az erkölcsi elvek pusztulása.* A mai társadalom még a keresztény erkölcsi rendszer szabályai szerint él, de már csak megszokásból és nem meggyőződésből. Erre mutat, hogy igen sok ember

készséggel elhiszi az erkölcsi elvek érvénytelenségét, akkor is, ha maga még követi őket. Bizonyos bűnök elkövetésének szabadságáról beszélnek olyanok, akik sohasem követnék el ezeket. Az erkölcsi állapotnak ezt a labilitását fokozza az immoralis és relativista filozófusok tanítása az erkölcsi elvek kétes értékéről, vagy viszonylagosságáról. Marx tanításai a munkásság erkölcsi életét aknázták alá, hirdetvén, hogy az erkölcs is a mindenkori termelési rend „szellemi felépítménye”. Az irodalomban Freud tanításai a tudatalatti erőkről a felelősségérzetet csökkentették. A modern irodalom egy visszájára fordított erkölcsi kódexet sugalmazott: felmagasztalta a bűnt és neveltségessé tette az erényt. A bűnt erénnyé és az erényt bűnné bűvészkedte.

8. *A művészetek válsága.* A régi korok művésze még Aristoteles szabályához tartotta magát: *ars imitatur naturam*. Utánozta, ábrázolta a természetet. Ezzel törekedett lelkét is kifejezni. A műalkotás esztétikai élvezése és logikai megértése nem ütközött akadályba. A modern kor művésze azonban már nem elégedett meg a látott valóság ábrázolásával, s logikailag felfogható tartalmak kifejezésével. Olyasvalamit akart kifejezni, ami a gondolkodás számára hozzáférhetetlen. Az esztétikai és a logikai megértést elszakította egymástól és az értelmetlenség szomorú végleteibe tévedett. Tanulságos és érdekes, hogy míg régen egy-egy kor művészi törekvéseinek összefoglaló nevét sok-sok műalkotás elemzése alapján az utókor állapította meg, (pl. barokk, stb.) ma előbb szervezkedik a művészi irányzat, kifejti elveit, s csak azután igyekezik megalkotni hozzá a műveket, amelyeknek megértéséhez és értékeléséhez az elvek ismerete okvetlenül szükséges. (Futurizmus, dadaizmus, kubizmus!) Kultúránk válságát jelzi a multszázad egész életének stílustalansága. A kornak nincsen művészeti stílusa, mert nincsen egységes életérzése sem. Stílustalan, zavart, kevert stílusú, a legjobb esetben régi korok stílusát megértés nélkül utánzó „műalkotások” ezrei keletkeztek.

VI.

A fentebbiekben Huizinga rendszerét csak nagy vonalakban mutathattam be. Igen érdekes felfogása a kor „heroizmusáról” és „puerilizmusáról”, s még számos más kérdésről. De a felsorolt szimptomákat felesleges volna szaporítani. Így is látjuk már, hogy orvosunk diagnózisa nem megnyugtató. Kérdő pillantással fordulunk feléje: És a prognózis? Mi lesz a beteggel? Nincsen hát remény, meg kell halnia?

Huizinga úgy tesz, mint az orvosok szoktak, ha tudományuk és lelki alázatosságuk egyaránt nagy. Tudja, hogy az orvos is tévedhet — és az Isten akarata kifürkészhetetlen. Mit válaszol hát? Ezt feleli: „A remény és a bizalom soha sincsen eltiltva.”

Honnan jön, honnan jöhet segítség? Erre Huizinga, a tudós, de semmiféle tudomány sem tud válaszolni. A jövő éppen azzal új, hogy

olyasmint hozhat, amiről most még sejtelmünk sem lehet. Amikor szemére vetették, hogy pesszimizmust hirdet, csak egyetlen mondattal felelt: „Én optimista vagyok!” Bízunk, s mi is vele bízunk az egyének belső megtisztulásában (katharzís), az önzetlen igazságszeretetben, a szellem aszkétikus odaadásában, s legfőképpen az ifjúság lelkében és építő akaratában. A mai válság mégsem haláltusa. Inkább szülési fájdalom: egy új világ születése.

Amikor letesszük Huizinga könyvét, újra megismételhetnénk, amit Ortega ellen elmondottunk, de bizonyára érezzük mégis, hogy Huizingának cáfolhatatlanul igaza van. Érezzük, hogy a veszedelem nagy és végzetes lehet. És ezért úgy teszünk, mint akinek halálos betege van: szemünket az Istenre függesztjük. És ekkor bizonyosságá válik bennünk, hogy kultúránk mai válsága valóság ugyan, de jövője felett Isten kinyilatkoztatott akarata örökös. Nem csupán a Bibliára gondolok, hanem arra, hogy az emberiség évezredek történetének egyetlen emberileg felfogható célja éppen a kultúra fenn-tartása.

Akinek szédül a feje és gyenge a szive és mégis szakadékok szélén kell menetelnie, jobb, ha nem ismeri a mélységet, amelybe belezuhanhat. Ortega és Huizinga könyvét nem ajánlom azoknak, akiknek szédül a fejük és gyenge a szívük. De akik teljes öntudattal szeretnek szembenézni minden veszedelemmel, olvassák el ezt a két könyvet.

Dr. Mérei Ferenc.

A SZABOLCSI NÉPI KULTURA TERJESZTÉSE

F. rövid cikkben ismertetni akarjuk a szabolcsi magyar kultúrának terjesztését és szervezetét, ahogy a multban történt, s a mostani időkben folyik, rámutatni az akadályokra, azok leküzdésére s arra, hogy milyen irányban vezethet jövőben a magyar népi kultúra terjesztésének útja.

A multakra általános áttekintéssel nézek vissza.

Széchenyi István gróf volt az elsők között, ki a szerves népi kultúra terjesztését fölvetette s a célját a következőkben jelölte ki az egyetemes magyarság számára: „Egyesült erővel iparkodjunk azon, hogy Magyarországon egy ember se legyen kenyér és ruházat nélkül, fedél és szakismeret nélkül, és az erkölcsi műveltséget senki se nélkülözze.” Az 1825—27. évi országgyűlésen a népi kultúra szerves terjesztésére, s a népművelésre törvényjavaslatot is terjesztettek elő, későbbi évek folyamán Batthyány, Kossuth s báró Eötvös voltak hatalmas szöszölői a terveknek, de a történelmi idők vihara annak valóráváltását elsodorta. A kiegyezés után Eötvös József báró 1868-ban, Pauler Tivadar 1871-ben, Trefort Ágoston 1872-ben és 74-ben

tett javaslatot a népművelés szervezésére, s a népi kultúra fölkarolására, de a javaslat kivitelre nem került. Az 1890-es években társadalmi mozgalom formájában indult meg erősebb mozgalom a népművelés és a magyar népi kultúra terjesztése érdekében az Uránia, Szabad Lyceum, Emke, Magyar Gazdaszövetség keretében. Ezekből az egyesületekből irányított kultúrmunka minden jóakarattal ellenére sem birtokolt erővel. Később ezekből az egyesületekből alakult ki az Országos Közművelődési Tanács, mely főleg az analfabéta tanfolyamok szervezésével foglalkozott. Apponyi minisztersége alatt alkotta meg a Szabadoktatási Tanácsot, mint a magyar népi kultúra irányító és terjesztő szervét, s valóban ez a szerv volt az irányítója a népművelésnek, bizonyos mértékig a népi kultúrának is. 1922-ben Klebelsberg Kúnó gróf megszervezte az iskolán kívüli népművelés országos bizottságát, mely azóta is működik, s mely a népi kultúra terjesztését van hivatva szolgálni. Jelenlegi kormányzat annak idején célul tűzte ki, hogy törvényhozás keretében rendezze a népi kultúra szolgálatát, sajnos, a sok és másirányú föladata között nehezen veszi észre, milyen elsődrendű szükséglet az államra nézve a népi műveltség szintjének emelése. Mert egyik kormányzati ágra sem közömbös, hogy milyen a népesség műveltségének színvonala. A honvédelmi miniszternek nem közömbös, hogy a bevonuló ujoncnak milyen a műveltségi foka, de nem közömbös a földművelési kormányzatnak sem, hogy a nemzeti vagyont, a magyar földet, az ország gazdasági erejét hogyan s milyen felkészültségű emberek művelik.

A magyar nép nagy anyagi és szellemi válságon ment át s ennek a mélypontján áll ma, vagy talán helyesebben állt tegnap. A világháború óta alaposan megváltozott minden: a termelés technikája, gazdasági eszközök, világpiac, minőségi termelés. Láthatjuk, hogy a rádió, repülőgép, általában a modern technika már közvetlenül hat a falura. S a falu élete, megszokott tempója nem tudja magához idomítani ezeket a fejlődéseket. Lassan elmarad a fejlődő kultúra terén. Míg a város a kultúra majd minden áldását élvezi, addig a szegény falusi nép sokszor szinte élet-halál harcot vív egy-egy iskoláért, hihetetlen erőfeszítésekkel tud fölépíteni itt-ott egy kultúrházat, viszont elmaradottságában kiuzsorázzák, terményeit a piacon a tisztességtelen szabadverseny alapján olcsón képes csak értékesíteni, elsőrangú szükségleteit a kartelek által megszabott méregdrágáron kell beszereznie. Régebben a fejlődő élet újdonságait a papok, tanítók, egy-egy műveltebb földesúr lassú adagolásában ismertette meg a falu népével s csak azokat az eredményeket vitték be a faluba, melyek a nép javára szolgáltak. Ma azonban az a helyzet, hogy minden ráözlök a falura, ami aztán megzavarja, differenciálttá teszi s nagyon sokszor a károst percipálja.

A szabolcsi népi kultúra adottsága általánosságban hasonló az egyetemes magyarság népi kultúrájának adottságával. Minden esetre a kultúrcentrumtól való távolság csökkenti a kisugárzó határfokot. Hogy a távolságon kívül a ma is fönnálló birtokrendszer-politika kultúrhatásában is érezhető nem magyarfajú kereskedelmi szellem uralma, szellemi vezetőknek a múltban liberalizmuson alapuló túl-

individuális világnézete, nem utolsó sorban a legkisebb községben is több hitfelekezethez tartozók vallási sűrűlódása volt-e az oka, hogy a szabolcsi nép kulturális színvonala az országos átlagon aluli — most nem keresem. Minden esetre a legegyszerűbb statisztikai szám mutatja az elmaradottságot, mivel az 1930-as népszámlálás szerint a kb. 300.000 hat éven felüli lakósból kereken 65.000 analfabétát találtak. Tehát a 6 éven felüli lakosság több mint egyötödét.

Szabolcsban a népi kultúra terjesztését főleg a vallásos egyesületek végzik, ez utóbbi legtöbbször kapcsolatban az előbbi kettővel. Mindenesetre elértünk odáig, hogy nincs a 132 község közül egy sem, hol kisebb-nagyobb kultúrafejlesztés ne volna, de nemcsak a 132 községben, hanem még 121 tanyán is folyik a nép művelése. A kultúra terjesztésének módozata három főcsoportra osztható. Első csoportba sorolható az egyes, egymástól független, vagy alig összefüggő előadássorozatok, ilyen fajta előadás megyénkben 1938/39. iskolaévben kereken 4800 van tervbe véve. Második csoportba tartoznak a tanfolyamok, melyek 20-tól 200 órás előadássorozatunkban ugyanazon hallgatókkal nevelő és művelő hatásukban sokkal nagyobb értékűek s az analfabéta tanfolyamtól kezdve alapismeretterjesztő, nőnevelési, háziipari, gazdasági, jellemképző, művészeti tanfolyamokon át gyökerezőbben nyújtanak tudást és műveltséget. Ilyen tanfolyam van kb. 180. Harmadik főcsoportba tartoznak a színelőadások, ünnepélyek, tanulmányi utak rendezése. Érzelmi és értelmi képzésnek jelentős tényezője ez, melyeknek rendezéséből a megye eléggé kivieszi a részét, tervbevéve e tanévben 480 műkedvelő előadást, 1700 ünnepélyt és műsoros délutánt s 70 vidéki tanulmányi kirándulást.

A 4800 ismeretterjesztő előadásból 17 százalék vallás-erkölcsi irányú, 27 százalék történelmi-földrajzi vonatkozású, 9 százalék egészségügyi, 13 százalék gazdasági, 5 százalék állampolgári-jogi, 7 százalék nevelésügyi és 26 százalék időszerű és egyéb témakörben oszlik meg.

Tanfolyamok közül 33 analfabéta, 13 alapismeretterjesztő, (akik 3—4 el. isk. végzettek), 14 ismeretterjesztő (6 el. v. 2 más középiskolát végzettek kultúr színvonalához), 10 férfi jellemképző, 32 kisgazdasszonyképző, 12 egyéb nőnevelési (varró, kézimunka stb.), 17 főző, 8 gazdasági, 2 gyümölcsészeti, 32 háziipari, 1 kézügyességi, 1 idegennyelvi tanfolyam. Nem számítva be a nyiregyházi tanfolyamokat s a vidéki dalárdák tanfolyamszerű kultúrmunkáját. Legtöbb óraszám-ban foglalkoztató tanfolyamok a háziipari 200—400 óráig, gazdasági 80—200 óráig, s az analfabéta tanfolyamok 80—100 óráig. Legrövidebb ideig tartanak a férfi jellemképző tanfolyamok, melyek legtöbbször 20—25 órásak. Műkedvelő előadások kulturális hatása azért nem elég nagy, mert nincs falusi viszonylatnak megfelelő színműirodalmunk. Piros bugyellárisok, Betyár kendője s hasonlók, már az elmúlt évtizedekben végig vonultak minden falusi műkedvelői színpadon. Ki kell termelni olyan színműirodalmat, mely a mai kor s a magyar falu lelkéhez közel áll s alkalmas a falusi műkedvelői előadásokra. Az 1700 ünnepély nagy része vallásos és hazafias ünnepé-

lyek, jó része azonban kultúreseményekkel kapcsolatos, u. n. műsoros est, vagy délután. A 70 vidéki kirándulás legnagyobb része csak a közeli falvak, gócpontok fölkereséséig terjed, néhány azonban Nyíregyházára, Debrecenbe irányul, sőt van Kassára, Ungvárra is tervbe vett falusi tanulmányi kirándulás.

Az elmúlt évben kultúrát terjesztő előadók közül 692 volt tanító, 244 lelkész, 87 jegyző, 75 orvos, 44 gazdatiszt, 39 tanár, 37 közígazgatási tisztviselő s kisebb számmal az értelmiség majd minden osztályából.

Az ilyen szépen hangzó statisztikai számok mögött folyó munkának aránylagos eredményét mégsem tapasztaljuk.

Ennek az oka sokféle.

Először is a népműveléssel s a kultúra terjesztésével foglalkozók jó része vagy nincs tisztában, vagy nem tartja szem előtt a nép kulturális nevelésének a célját, nevezetesen: hogy minden magyar ember elláttasson azzal a kultúrával, amellyel hivatását teljesíteni tudja, s el legyen látva olyan általános műveltséggel, mely szerint egy egységben, a nemzeti gondolatban, a nemzet tagjának érezze magát.

Másodszor: a szabolcsi kultúra terjesztői ma is még túl individuális alapon művelik a népi kultúra terjesztését. Ennek eredménye nem csak a széteső témakör, de az egyéni világnézet és szemlélet alapján akaratlanul is differenciálódást eredményező kultúraterjesztés, mely főleg a nemzetnevelés szempontjából káros.

Harmadszor: a kellő organizáció hiánya. Bár a népművelési bizottság hivatva van az organizáció kiépítésére a kultúra irányításában; a fegyelem hiánya, felekezeti kultúrélet tagozódása, személyi érzékenység, s a hivatalos közömbösség, nagyon sok helyen illuzoriussá teszi az organizációt.

Negyedszer: a népi kultúra terjesztését irányító, buzdító, résztvevő s az organizációba beilleszkedő, magasabb szellemi képességű, vagy nagyobb tekintélyhelyzetű egyének akcióba lépésének hiánya.

Ötödik gátló körülmény: az anyagiak hiánya. Ez megnyilvánul a kultúrházak hiányában, kellően alkalmas iskolaépületek hiányában, mozgási lehetőségeknek anyagi akadályai vannak, előadók küldetési és előadói díjait nem tudjuk biztosítani. Néprádiókat, vetítőgépeket nem tudunk ezért kellő számban és minőségben beszerezni.

Igy általánosságban foglaltam össze a népi kultúra fejlesztésének és művelésének akadályait.

Nézzük, mit kell tennünk az akadályok leküzdésére.

Elsősorban azok között, kik Szabolcsban a népműveléssel s a népi kultúra terjesztésével foglalkoznak, szellemi közösséget, szellemi kapcsolatot kell teremteni, hogy ne széthulló egységekben, hanem bizonyos kollektivitásban végezzék kultúrmunkájukat. Ebben a szellemi közösségben ki kell nevelni az egységes, magyar nemzeti és keresztény erkölcsi alapon álló világnézetet, mely öntudatot és célt

tud adni minden munkához. Ennek a szellemi közösségnek a magyar faj iránti szeretetében meg kell szüntetni a felekezeti, személyi sértődékenységet s becületes megértéssel kell segíteni minden kultúr-munkát, mely a magyar faj szellemi és anyagi színvonalemelését szolgálja. Ennek a szellemi közösségnek meg kell állapítani azt a kultúra téma szükségletet, mely egyetemlegesen kívánatos s melyet egységes irányítással kell művelni, előadni, vagy létrehozni minden szabolcsi községben és tanyán.

Ennek a szellemi közösségnek létrehozását szolgálja országos viszonylatban a Magyar Népművelők Társaságának megalakulása, mely egyesületi közösségbe hoz közel 20.000 eddig szervezetlenül álló magyar népi kultúra terjesztőt s ellátná világnézeti, célkitűzési alapon irányítással, munkaprogrammal s hozzásegítené tagjait a legkisebb anyagi megterhelés mellett minél nagyobb fokú kultúrigények kielégítéséhez.

Szabolcsi viszonylatban pedig e szellemiség kitermeléséhez-szükséges még az u. n. népművelőket képző tanfolyam, hol a községek tanítói, papjai, jegyzői, tehát a falusi kultúra terjesztői kiképzést nyerjenek szervezői, methodikai szempontokból épúgy, mint a magyar kultúra problémáinak ismeretében. De nemcsak a tarisznyát kell ellátni a tudás bőségével, hanem beoltani ezalatt a magyar népi kultúra hirdetőibe a magyar fajtájuk munkás szeretetét, fegyelmezettséget, rendíthetetlen keresztény nemzeti világnézetet. Eminens szükségessége folytán a népművelőket képző tanfolyamnak még ez évben meg kell lenni.

Ha lelkileg így fölkészült kultúrahirdetők vállalják a céltudatos, fegyelmezett s bizonyos értelemben kollektív kultúr-munkát, akkor a statisztikai számok mögött meghúzódó kultúrtevékenység eredménye a nemzetre, tehát az egyesre is áldásosabb és átütőbb erejű lesz.

Ezt a jól organizált, tevékeny, fegyelmezett, céltudatos, tisztességes csoportot kell élre állítani a népi kultúra munkásai között. Az ő szellemiségük, indító erejük magával ragadja talán a többieket is, kik nem vettek részt a népművelőket képző tanfolyamon.

Az így felkészült kultúr-munka tiszteseivel aztán lehet már a részletcélok kitűzéseit a közel jövőben megvalósítani. Ezek a részletcélok: a helyes nemzeti öntudat fölkeltése s újraélesztése, a magyar népművészet s ízlés fejlesztése, az általános műveltségi alap megteremtése, az igazi magyar irodalom terjesztése, a magyar dal fejlesztése, dalárdák dalosszövetségbe való tömörítése. Anyagi kultúra terén a mezőgazdasági oktatás gyakorlatiassá tétele, népegészségügy színvonalának emelése, gyümölcsstermelés szakszerű fejlesztése, háziipar fellendítése, szövetkezeti élet előkészítése és valóra váltása.

Ezeknek a céloknak eléréséhez nem elég dinamikus erő egyedül a falu tanítója, vagy papja, kell, hogy a különböző társadalmi egyesületek, vezető hivatalok s a nagyobb tekintélyű magánszemélyek is átérezzék, a népi kultúra organizált és irányított terjesztésének szük-

ségességét. Ne csak átérezzék, hanem tekintélyi súlyukkal, ha kell anyagi lehetőségek megadásával, cselekvőleg vegyenek részt benne. S itt látom a lehetőségét a Bessenyei Kör bekapcsolódásának a népi kultúra terjesztésében. Kísérje figyelemmel a szervezett népi kultúra terjedését, vegye észre, ismerje el, esetleg jutalmazza az abban kiválóbbak munkásságát. Erkölcsi, vagy anyagi segítséget nyújtson egy-egy nagyobb népi kulturális megmozduláshoz, mint pl. egy megyei dalosnap megrendezése, egy népművészeti kiállítás szervezése. Vonja be erőit az aktív előadói munkába, szervezzen nagyobb községekben irodalmi eseteket, hol a környék kultúraéhes középosztályosa új ismeretet, tudást, művészi élményt kapna további munkájához. Mindezt természetesen a népművelés céljának szemelött tartásával.

Nyiregyháza városát kikapcsoltam előadásom területéről, annak kulturális állapotáról más fog előadást tartani.

Végezetül még annyit: a mai élet küzdelmei közt majd mindenki csak a szociális problémák megoldásának minél gyorsabb megvalósítását keresi. De gondoltunk-e arra eléggé s tettünk-e eleget abban, hogy majd minden szociális probléma eredményes és hosszú időre jótékony hatású megoldásának előfeltétele egy megalapozott s jól fölépített népi kultúra! Ahol ez a népi kultúra jobban kiépült, ott talán kevesebb is a megoldandó szociális probléma, de minden esetre könnyebb lesz annak jövőben is jótékonyhatású megoldása.

Szabolcsi népünk eléggé elmaradott kultúrában, talán azért a szociális viszonyaiban is. Milyen nagy felelősség hárul, mennyi tennivaló minden társadalmi osztályra, s főleg minden népi kultúra terjesztőre, hogy a szociális kérdések megoldását kellőképpen megalapozzuk a magyar népi kultúrával.

Ma különösen ezért nem lehet a népi kultúra terjesztése organizálatlan, nem üzheti az individuális szemlélet luxusát, hanem fegyelmetten, céltudatosan, keresztény-magyar világnézeti alapon kell szolgálnia a magyar élet útját s az épülő magyar jövőt.

Jákváry Kálmán.

Hajduszoboszlói gyógyfürdő

ma már európai hírű. — Fedett gyógymedencék, ivócsarnok, inhalatórium, strandfürdő. — Páratlanul eredményes fürdő-, ivó és belégző kurák. — A fürdőt Hajduszoboszló 73 és 78 fokos sós — jódos — brómos — hidrocarbonatos hévizei táplálják. 3000 liter forróvíz percenként. — Magyar és németnyelvű ismeretével készséggel szolgál a fürdő

IGAZGATÓSÁGA.

SZABOLCSI KÉRDÉSEK:

a) *Népviselet kérdése Szabolcsvármegyében.*

Manapság, amikor Európa, sőt a világ csaknem minden egyes népe felismerte azt, hogy saját nemzettestének mélyebb rétegeiben milyen rendkívül sokatérő és felbecsülhetetlen anyagi és szellemi érték rejtőzik, nekünk magyaroknak sem szabad elhaladni saját népi értékeink mellett, különösen akkor, amikor tudjuk, hogy ezek népünk ősi gyökerű, apáról-fiúra szálló sajátos népi kultúránk szerves alkotórészei. A népi kultúra ismerete ezekszerint nemzeti műveltségünk értékmérője.

Általánosan közismert dolog, hogy az egyes népek, népcsoportok élete, ízlése, magatartása, szemléletmódja számtalan esetben azonos vonású, de lényegében mégis egy sajátos arculatot tükröztet vissza. Ez a sajátosság adja meg az egyes népek, etnikai népcsoportok, (kisebb tájegységek, falvak) tipikus jellemzőjét. E megkülönböztető jellegek, a népi kultúra elemeinek ilyenértelmű felszínrehozatala, a helyes hon- és népismeret szempontjából rendkívül hasznos és szükséges.

A magyarság népi kultúrájának tágabb értelemben vett ismeretése, ezúttal nem áll módunkban, — ezt nem is tartjuk szükségesnek, — azonban egy kisebb részletkérdés bemutatása által megismerkedhetünk az egész kérdéskomplexummal, s alkalmunk lesz, amennyire erőnk engedi, az egészet szabolcsi szemmel felmérni. — Amint tudvalevő, a népi kultúra egyik legkitünőbb kifejezési formája a népművészetben keresendő. A népművészet juttatja kifejezésre a magyarság képzeletben gazdag szellemi világát, továbbá magán viseli a magyarság fejlett szépérzékének, faji jellegének és egész lelki gazdagságának jeleit. A népművészetnek egyik legkitünőbb megnyilatkozása népviseletben figyelhető meg. A kérdés most már csak az, hogy mit tartunk ma népviseletnek? Röviden megfogalmazva azt mondhatjuk, hogy népviseletnek nevezzük azt a ruházatot, melynek úgy az anyagát, mint a belőle készülő öltözetet maga a nép készíti. Sajnos, ilyen manapság már csak kevés helyen ismeretes, s Szabolcsmegyében nem is beszélhetünk róla; ezért népviseletnek nevezzük azt is, melynek anyagát nem a nép állítja elő, s feldolgozását a nép közül kivált mesterek végzik a régi hagyományoknak megfelelően.

A népviselet rendszeren a felsőbb társadalmi rétegek öltözetét öröklő, illetve utánozza, ezért a régen levetett előkelő ruházatot kissé átalakítva ma is megtaláljuk a nép között. A viseletek aránylagosan rohamosan változnak. Sokszor egy emberöltőn belül is. Vegyük például szemünk elé a legközölkékvöbbit, a régi nyiregyházi tírpák gazdák viseletét.

Még élénk emlékezetünkben él a nemrég általánosan közkedvelt bécsi-kék posztóból varrott zsinóros tírpák viselet. Ma már csak elvétve látjuk egy-egy öregebb tírpák gazdán. Világháború óta nem

igen viselik. Ez a zsinóros magyar ruha a maga egykori formájában közvetlen folytatása a szabolcsi nemesség még régebbi általános viseletének. Ez a folyamat különben országszerte ismeretes volt. A jelen század fordulóján a polgárosodó nemesi középosztály végleg levetette a maga hagyományos viseletét s tőle átvette az egyre jobb módba kerülő parasztság. A nyiregyházi példát a vármegye több helyén is megfigyelhetjük, különösen azokban a falvakban, melyek idegen, tehát nem magyar nemzetiségű települések. A népviselet élő orgánum, folyton változó valami s benne éppen ez az örök változandóság adja meg a különös értéket. Persze e változásokban nem egyszer a népviselet gyakori pusztulásával is kell számolni, ami Szabolcsvármegyére különösen jellemző. Okát keresve, többféle, így elsősorban anyagi, erkölcsi, majd életfelfogásbeli lehet. Részletesebben szólva: az új idők szelleme átalakította a falusi nép külső és belső életét, ami egyben régi szokásoknak, az elhagyását is jelentette. A közlekedési eszközök megjavulása közelebb hozta a városokat, a falvakat egymáshoz. A mindent uniformizáló gyári élet olcsóbb termékeivel népünk nem tudja felvenni a versenyt. A gyorsíramú anyagi élet mindjobban kizárja a nyugodtan művészkedő munkálkodás lehetőségét. Sok helyütt, így különösen Szabolcsvármegyében a falusi nép elszegényedése nem bírja a költséges ruházkodást, s ehelyett nem egyszer silányabb gyári termékeket vásárolja meg. Számos esetben hiányzik a kellő öntudat. A nép saját régi viseletét mint valami divatjamult régi holmit elveti. E darabok összegyűjtése és megmentése rendkívül fontos feladat. Ezáltal legalább a múzeumaink megőrizhetik a hajdani népi műveltségünk tárgyi bizonyítékait. (E cél szolgálatában gyűjtötte össze e sorok írója a Néprajzi Múzeum számára a Szabolcsban található és a még kinyomozható régebbi viseletdarabokat, többek között egy teljes régi tирpák zsinóros férfiruhát, egy teljes női kosztümöt ugyaninnen, továbbá egy ajaki menyecske öltözetét, stb.)

A magyar viseletek, Györffy István szerint, két területre oszthatók: alföldi és keletmagyar (erdélyi) csoportra. Szabolcsvármegye az előbbi csoportba tartozik, melynek legfőbb jellegzetessége és leg-sajátosabb ruhadarabja a szür. Díszítése legvilágosabban mutatja a magyar díszítő stílust, ahol az üresen hagyott hely egyensúlyban van a díszített résszel és ezáltal az összhatásban ez is díszítőelemként szerepel. A többi jellegzetes ruhadarabok: a bögatya és a rövid ing, stb. Szabolcs megye annak ellenére, hogy a viselet szempontjából az alföldi övezetbe tartozik, mégsem tisztán alföldi. A figyelmes vizsgálódó szem észreveszi, hogy az egyes ruhadarabok, ez különösen a női ruhadarabokon szembetűnő, erősen északkeleti kapcsolatra utalnak, úgyhogy Szabolcs megye ebben a tekintetben a viselet lassú átmeneti területének mondható. — Ezt az átmeneti jelleget Szabolcsvármegye ma már alig felismerhető, teljesen elmagyarosodott rutén és egyéb felföldi telepeseivel kell magyaráznunk. Ennek legkifejezőbb példáját különben *Ajak* (Kisvárdá mellett) község szép színes női viseletében látjuk. Nem tartván célunknak e helyen

az ajaki viselet tüzetesebb leírásába bocsátkozni, minthogy ennek részletezett leírása a közeljövőben az illetékes szakfolyóiratokban amúgyis megjelenik (Néprajzi Múzeum Értesítője), a továbbiakban ehelyett nagyobb vonásokban rá akarok muatni a népi szempontok figyelembevételével, a Szabolcsvármegyében még kinyomozható veseletek művelődéstörténeti értékeire.

Ismeretes, hogy Szabolcsmegyében ma már élő népviseletről nem lehet beszélni. (Ebben a tekintetben két község képez kivételt, éspedig Ajak és Tiszapolgár.) Régibb emlékeink szerint azonban a századforduló idején még általános tarka és színes viseletben járt a Taktaköz népe, Nyiregyháza és Keletszabolcs számos kisebb községe is. Némelyikében még ma is nyoma van. Ma azonban általánoságban véve a népi életforma megváltozott s evvel együttjárt a viselet megváltozása, helyesebben pusztulása is. Kérdezhetjük, vajjon jelent ez valamit nemzeti, vagy néprajztudományi szempontból? Kétségtelenül. Először is külsőleg nézve több fáradságot és akadályt jelent az ősi ruhadarabok felkutatásában. Ez azonban csak a nyers munkát jelenti. A mélyebben néző etnográfus azonban nem elégszik meg ezzel. Igyekszik továbblátni s a dinamikus változatoknál, azok kifejtésénél a változás funkcionális jelenségeit és hatását is kutatja a nép életében. E tüzetes szemlélet alapján bizonyossá válik egyfelől az, hogy a szabolcsi magyarság mai viselete, öltözködése szorosan összefügg a jelenlegi szociális világunkkal és berendezkedésünkkel; másfelől ismeretessé válik, hogy az életforma és viselet egymással szoros viszonyban állanak, szerkezetileg nem választhatók szét, sem a jelenben, sem a múltban. A szabolcsmegyei viseletkutatás tehát nem lehet leíró irányzatú, hanem kizárólag funkcionális szemlélettel dolgozó tudomány, mely a változások mélységeibe próbál beletekinteni, a tárgyak, jelenségek háttérét vizsgálja. (Ebben a tekintetben szinte a szociológia területére csap át.) Ezt azért teszi, mivel a megváltozott viseletben, még akkor is, ha összeolvadt a városi polgári viselettel, számtalan esetben észrevehető a régibb viseletdarabok egyik vagy másik funkciója, még akkor is, ha az formájában, anyagában teljesen megváltozott.

Természetes, hogy e kérdésben egy átfogó egyetemes képet csakis részletkérdések megoldása után nyerhetünk. Egy ilyen részletkérdést képezne a szabolcsi (úri-) nemesség viseletének leszállítása az alacsonyabb osztályok felé. Milyen területen honosodott meg legkorábban s hol maradt meg még napjainkig? Ezt csakis a régi végrendeletekből, vagyoni leltárakból és egyéb levéltári feljegyzésekből lehet megállapítani. Bizonyos, hogy ezen a téren még sok érdekes és értékes tanulságot nyernénk egy ilyenirányú beható vizsgálat után. Megismerhetnénk azokat a kialakító tényezőket, amelyek az egyes paraszti közösségekben alakító erővel formálták ki a megélvő úri, nemes viseletekből a mult század folyamán a különböző helyi ízléshez alkalmazkodó népviseletet. (V. ö. pl. a mai napokban is hagyományos vajai hosszú és az ajaki rövid szabású felsőkabátot egymással.) Falvaink helyi ízlése, mint ez az országban másutt is

általános elv, nem állandó, hanem folyton változik, ami lényegesen befolyásolja a nép öltözködését is. Nem ismeretlen a szabolcsi falvak életében sem egy-egy merész újító kezdeményezése, mely elismerésre talál a falu többi lakóinál is. Az ilyen ruhadarab lassan belopózkodik a nép viseletébe, általános divattá válik, s hosszabb-rövidebb ideig él egy-egy falu öltözetében. Így van ez ma csaknem mindenütt és így volt ez a múltban is. Beszédes bizonyítéka ennek az a körülmény, hogy a magyar viseletekben nem egyszer békés együttélésben ott látunk egy barokk-, vagy XIX. századi öltözképfélet. Az ajaki viseletben is azt látom, hogy az egy erősen alakított, népi ízlés szerint idomított XIX. századi viselet maradványa.

Különbönb rendkívül érdekes problémát jelent a szabolcsmegyei népviselet fejlődéstörténetében Tiszapolgár és Ajak községek lakóinak viseletükhöz való különleges hűsége és ragaszkodása. Bizonyos, hogy itt tudatalatti tényezők játszottak közre. E két község egymástól távol, érdekesen illeszkedik bele a szabolcsi milióbe, mereven őrzi a maga paraszti hagyományait, táncait, dallamait, szokásait, viseletét. Közösségi életükben bizonyos normarendszer vehető ki, zártan őrzik a maguk életrendjét s alig keverednek a többi szabolcsi községek népével. Az elmondottak alapján világosan áll előttünk, hogy e problémakör alaposabb tanulmányozást érdemel, mint-hogy e kialakító tényezők megismerése, legyenek azok a faji, gazdaságtörténeti, táji erők, a hon- és nemzetismeret szempontjából elsőrendű fontosak és hasznosak.

Az itt felvetett gondolatok csak hozzávetőlegesen sejtetik e kérdéskomplexum bonyolult hátterét és értékét. Sajnos, ezalkalommal részletkérdésekre most nincs alkalmunk reátérni, de reméljük, hogy egy később adandó alkalommal élve, erre is rátérhetünk. Saját nemzeti kultúránk alapjai népünk lelkébe vannak lefektetve. Szükséges, hogy azokat ismerjük, szeressük és azt magunk is éljük, tegyük új színűvé, erős öntudatúvá. Azt hiszem nem tévedek, ha záradékul azt mondom, hogy ezen gondolatok megvalósítását Szabolcsvármegyében nekünk szabolcsiaknak kell elvégeznünk és e problémákkal nekünk kell elsősorban törődnünk.

b) Régi nyiregyházi végrendeletek.

Nyiregyháza viszontagságos története mindnyájunk által közismert. Mindamellett még számos ismeretlen és tisztázatlan részlete van, amelynek felszínrehozatala úgy a tudomány, mint a közérdek szempontjából rendkívül szükséges és hasznos volna.

E tanulságos gondolatnak a szolgálatában közlök az alábbiakban egy 1763-ból származó végrendeletet, melynek figyelmes áttanulmányozása során nem egy értékes következtetést vonhatunk le Nyiregyháza múltjára vonatkozólag. A régi testamentumok várostörténeti szempontból igen fontos adatforrásokat tartalmaznak. Megismerjük belőlük az 1753ban idetelepített tótság öröklési szokásrendjét, tiszta képet kapunk az akkori nyiregyházi jobbágygazdák

vagyoni helyzetéről és vagyoni állományáról és adatokat szolgáltatnak az akkori közállapotok ismeretéhez, stb. Nem is említem a kérdés gazdaságtörténelmi fontosságát, annál is inkább, mivel nem ismerjük Nyiregyháza gazdaságtörténelmét.

Fontosak e testamentumok településtörténeti szempontból is, mert nem egy végrendelező, (így az alább idézett Sággy István is) testamentumában elárulja, vagy legalább is sejteti származási helyét. Egyik-másik végrendelet említést tesz a Felvidéken maradt rokonságáról. (Sággy I. például a nógrádmegyei Poltáron maradt lányáról emlékezik meg és egy bornyút testál neki.)

Számos adatot tartalmaznak a határ kialakulásának körülményeiről. Már a legkorábbi testamentumok említést tesznek a határban lévő Száldásföldekről és Szállásokról. Ez a körülmény megkönnyíti a bokortanyák időbeli kialakulásának meghatározását. Sőt egyes testamentumok pontosan lokalizálják az egyik vagy másik Szállásbirtokot, ami szintén fontos adatforrást jelent a határtörténet kutatója számára. Hogy a szállások, már a XVIII. század második felében lakottak voltak, (legalább is nyáron, amint azt a testamentom keltezése jelzi,) azt az alábbi végrendelet záradékos megjegyzése is igazolja. („Szállásbéliek referállják“ . . . stb.)

A városi levéltárban őrzött végrendeletek, melyek a XVIII. századból valók, nagyobbrészt tót nyelvűek. Akad azonban közöttük magyar, sőt német nyelvű is. Sággy István, minden valószínűség szerint magyar lehetett, mert a neve is magyar és végrendelete is magyar. Végrendeletének, van ugyan egy tót nyelvű variánsa is a városi levéltárban, de ez másolatnak látszik és minden bizonnyal azt a célt szolgálta, hogy az árvaügyek és a hagyatéki ügyek kezelője megérthesse. Tudniillik ekkor a Communitás hivatalos ügyeit még tótul vezették. A nógrádmegyei Sággy minden bizonnyal tudhatott tótul is, azonban nemzetisége magyar lehetett. Magyarságát az a körülmény is alátámasztja, hogy ezidőben számos felvidéki nemescsalád költözik le Nyiregyházára, akik ugyancsak kétnyelvűek. Tökéletesen beszélnek a tót és magyar nyelvet. Sőt egynémelyike még latinul is tud. Elszegényedett bocskoros nemesek voltak, de értelmi képességük sokkal nagyobb volt nyiregyházi tótajkú telepestársaiknál. Ezért következik be, hogy a maroknyi nemesség hamarosan kezébe kaparintja a közügyek vezetését Nyiregyházán. Ezeknek a nemeseknek jelentős szerepük van a kicsiny Nyiregyháza kialakításában. E nemesi rendnek történetalakító szerepe, ahogy erre Mályusz Elemér is rámutat egyik kisebb dolgozatában, Nyiregyháza városának történetében még kevésbé tisztázott probléma és megoldása a jövő tudósnemzedékének lesz a feladata.

Az elmondottakból látszik, hogy milyen értéket képviselnek a jelentéktelennek látszó régi testamentumok. A néhány sebtiben odavetett megjegyzésem csak gyarlóan sejteti a bennük fekvő tudományos értéket. Hozzáférhetőségük kissé körülményes. Mint már feljebb említettem, legnagyobb részben tót nyelvűek. Nyelvezetük is nehézkes, minthogy a XVIII. századi csehes ortográfiájú tót helyes-

írással vannak megírva. Nyelvileg csaknem azonosak tót Transzcius nyelvezetével. Városi történeti szempontból ezek a tót nyelvűek az értékesebbek, minthogy régebbiek is, és nagyobb számúak is. A magyar nyelvűekből az alábbiakban közöljük a következőt:

Sághy István végrendelete.

1763. aug. 25.

Tellyes Szent Hároniság Attya Fiú és Szent Lélek Istennek nevében.

En utolsó beteg ágyamon lévő, mindazáltal még jó eszemen, hogy még az életemben alább írt becsülletes Személyek előtt, jó és rendes rendet tsínálljak, kivált azon voltam, ha az Ur Isten ezen én nyavallyámban halál által az örökkivalóságban ki szóllitana jövendő bal kérdéseknek (mely igen könnyen megtörténhetik) eltávoztatásáért és Subscriptiómat megerősítettem.

- 1-mo. Isten kegyelmébül ámi találtatik az mezőn kívül, abbul minden adósságot ki kell fizetni, akár minémű lészen az, vagy neveztetheik. Mely adósságtul ámi marad, három részre osztódgyon, ugymint egyik rész Mári feleségemnek, másik rész János öregbik fiamnak és á harmadik rész Mihály kissebbik fiamnak.
- 2-do. Mari feleségemnek Rebeka leányommal két 3fü Tinót és két tehenet ugymint iffiu Szemőkököt és Kukorát. Item Mihály édes fianak két középsü ökröt és két Lovat, ugymint egyik melly Vaknak neveztetik, és a kissebbik fakó. Item János örebbik fiamnak 3 két öreg ökröt két Lovat, ugymint S V, egy kancza és öregbik fakó.
- 3-tio. Feleségemnek öreg Szeük tehen. Jánosnak barna tehen
- 4-to. Feleségemnek Kukorától való idei bornyu.
Mihálynak barna 3fü üsző,
Jánosnak szőke 3fü üsző.
- 5-to. Poltáron lévő Maris leányomnak barnátul egy idei bornyu, Rebeka kissebbik Leányomnak Rőt Tehennek idei bornya.
- 6-to. Jánosnak Csordas Mihálytul egy Tinó,
Mihálynak ithon nevelt egy Tinó.
- 7-mo. Feleségemnek 4 öreg és két fiatal S V sertés.
Ugyanannyi Janosnak és Miskának.
- 8-to. Jánosnak ökör szekér,
Mihálynak Lószekér Ekével együtt.
- 9-o. Háznak felét és Szálásnak felét
Hasonlóképen Mihálynak.
- 10-mo. Poltáron lévő Maris Leányomnak az életbül melly el fog adatni, egy rása szoknyát testálok.

- 11-to. Amelly Gazdasághoz való Szerszám találatik három részre osztógyon, ugymint Feleségem és két fiamnak.
 12-o. Atyámrul maradt ruhámat János fiamnak hagyom.

Sig. Nyiregyháza die 25 Augusty 1763.

Stephanus Sági. mp.

In psentia Alexandri Reguly Loci Jud. Notar.
 Coram Paulo Szekeres protumo ordinario Jud.
 Coram Samuele Jesztrabinyi Loci Rectore.

— o —

Anno 1774. die 16 Aug. Több ügyes bajos dolgainkk végben vitelére együtt lévén, az holl Idvezült Sági Istvánnak felesége (most Fabri Mátyásné) fent Testamentomban neveztetett Mihály fiával kérvén bennünket hogy Testamentum szerént őket eligazítanánk, melly következőképpen végeztetett egységékbül.

Sági Mihálynak az két ökörért az edes Anya tartozik két tinót és amivel többet ért a két ökör, lakodalma kölcségben imputáltatik. Két Lovat, Egy Tehenet, Egy öreg Sertést és egy fiatal, avagy három fiatal válasszon magának. Lószekeret Ekével. Életet együtt dolgozzák fel, és szemül kétfelé mérjék. Az egyik Tinó Testamentom tétele után csak hamar megdöglött. Az egy 3fü üsző helyébe Lakodalomra egy Marha vágódott le. Mihály mivel reá állott önként az Anyának engedi az Házat és Szállást azon az Áron amint János eladta a magáért és a földet is.

János mindjárt halála után az Atyának, maga jussát ki vette.

Főbíró Pál Márton és Esküttek.

— o —

Anno 1775 die 15 May

Bent irt Sági Mihály die 29 Apr. ezen folyó Esztendőben meghalván. Ki után maradt két Ló, egy tehen tavalyi fiával, Arpa hat köből egy véka héjja, két sák Ros, három véka Tavaszbuzza, egy S V esztendősertés, ezen Jószágot Sági Mihály Napája Závaczky Andrásné maga takarmányával telelte sőt maga is eleségén és Szírozóján (sic!) élt feleségével együtt. Napájának halála óráján Irsanszky Jánosné maga lévén az házban Sági Mihályal, kérdezvén tőle hogy a kevés mobiléje vagyon, kinek hagyja, és micsoda rendelést téssen, melyre felelt, hogy feleségét Isten gondviselése alá ajánlja és ami kevésé vagyon, mind nékie és az Anyának semít sem, mivel iffiúságát ottan rontotta el (melyet fide mediante Irsanszkyké meg vallott). Azért egészben Testamentom szerént feleségének ítéltetett, ugy Törvényesen két vékárul vetett Tavasz-Buzát is, de az felesége Fabri Mátyásnénak egy Lovat, ugy Szállásán maradt szé-

náját és szalmáját önként akart adni, de nem acceptálta hanem
appelat inter Dominium.

Ispány Oláh Lukács Pál. Főbíró Trsztyánszky Márton és Esküttek.
Reguly Sándor Uraimék jelenlétében.

N. B. Szállásbéliek referályják hogy Zavacszynénak Takarmány
megért volna 50 ft.-ot.

— o —

A—1775 20.-a Juny Sub Sede Dominali in Poss. Nyiregyháza
celebrata, penti causa relata et revisa.

Deliberatum est.

Sententiam quodicum Loci approb.

Inclytæ Sedis Domlis Praeses Josephus Zanthý m. p.

Márkus Mihály.

IRODALMI TERVEK ÉS FELADATOK SZABOLCSBAN

— Programadó előadás 1939. január 9-én a Bessenyei Körben. —

Vannak történelmi időszakok, amelyek nem a nyugalom, békés élet, a mozdulatlanság jegyében telnek el, hanem a pezsdülő, forró vérkeringés minden lázát magukba szívják, s tombolva száguldanak végig éveken, néha évtizedeken keresztül az emberiség életén. Vannak ilyen időszakok, amikor kicsiny és nagy, szegény és gazdag, erős és gyenge, kiválasztott és számkivetett egyaránt benne van ebben a forrongó, lázas világ zajlásában, onnan sem kimozdulni nem képes, mégkevésbé mondhatja, hogy nem érdekli ez a változás. Vannak időszakok, s ezek ritkábbak talán, de nagyjelentőségűek, amikor az élet minden mozdulása mindenkit a legközelebből érdekel, mert mindenkit valamilyen oldalról megtámad, vagy életszínvonalában, életmódjában, társadalmi körében, vagy éppen gondolkozásmódjában. Amit az ember eladdig a legtermészetesebbnek hitt, amit örök törvénynek képzelt, változhatatlan igazságnak, az hirtelen a legnagyobb igazságtalanság, a legkevésbé törvényes és legtermészetellenesebb. Nem volna nehéz a mai életből számtalan ilyen példát elővenni, s kimutatni, hogy a mult igazságai, törvényei mikké változtak a 20. század gondolkodásmódjában. Sajnálkozni mindezen hiábavaló, felesleges volna, ellenszegülni pedig éppen annyit jelentene, mint a fejlődés, haladás, az élet törvényei ellen támadni. Mert igenis fejlődés, haladás, az élet nemesebb és magasabbrendűsége bontakozik ki mindig a változásokból, a szellemi fejlődés egyenes vonala tűnik elénk az időszakos fordulatokból. Avagy a középkor nem volt-e

fejlődés, haladás az ókor pogányságával szemben? A keresztyén erkölcs begyökereztetése, térhódítása Európában a világtörténelem egyik legnagyobb fejlődése volt még akkor is, ha az ókor szellemiségében sok érték és erő maradt hátra. Avagy a renaissance és humanizmusból kibontakozó protestantizmus nem jelentett-e további fejlődést, haladást ezen az úton szemben a keresztyén középkor egyeduralt zart vallásosságával szemben? A hitélet elmélyítése mellett a művelődés elterjesztése, a lelkeség felszabadulása, a szabad véleménynyilvánítás óriási lépésekkel halad előre ezekben a századokban. A 18. század megkísérli ennek a vallásos világnézetnek megtörését, az ember teljes felszabadítását minden vallásos, szellemi nyűg, előítélet és korlát alól. És ez a fordulat megszüli a 19. század elején ennek a világi eszmének hatalmas fellendülését, tökéletes kibontakozását. És a fejlődés nem rombolja le a multat, a mult nagy értékeit. A fejlődés szedeget és válogat, a fejlődés szelektál, selejtez, meghagyja az értékest, kiostálja a rosszat, a haladás tisztít, és ebben a tisztulásban kicsillannak épen az értékek, amelyek felé kell irányítani minden tevékenységet. A 18. század hiába akarja megtörni a vallásosságot, a nemzetieszme előretörése megtisztítja a vallásos eszmét a sallangoktól, a nemzeti élet, mint új életeszmény kibontakoztatja a vallásosságnak a nemzeti eszménnyel való szoros kapcsolatát. Kétségtelen, hogy az elmúlt 150 esztendő folyamán olyan hatalmas erők is felléptek a szellemi élet területén, amelyek nem épen kedveztek a nemzeti élet megerősödésének, — pld. a szabadságeszménynek az élet minden területére való vonatkoztatása, ami nagy válságokat okozott természetesen és eltolódásokat idézett elő a tisztulási folyamatban, — de ma már bizonyosra vehető, hogy a nemzeti eszme hatalmas megerősödése, egy új, tisztultabb, tetteken alapuló vallásos érzés lelki mélysége az a két irányadó gondolat, amelyre a jövő fel fog épülni. A fejlődés tehát kétségtelen. Állhat a fejlődés útjába sok minden, megakadályozhatja a haladást száz és egy külső vagy belső körülmény, de a feltartóztatás visszafordulás sohasem lehet! Azok közé tartozom, akik azt vallják és hiszik, hogyha életük végső rendeltetése felől tökéletesen tisztult fogalmaink nincsenek is, egyet biztosan tudnak, hogy az élet mindig csak fejlődik, halad, mind biztosabban, több-kevesebb gyorsasággal a végső pont felé, a teljes tisztulás felé, de sohasem visszafejlődik, sohasem lesz a haladásból visszafordulás! Kölcsey szavai irányadók lehetnek itt is: „Korszerinti haladás épen maradást hoz magával: vesztémaradás következése pedig senyvedés.”

Ez az első, amit minden terv és feladat előtt le kell szögezni: a jövőről alkotott véleményünket és hitünket. Építeni és formálni csak az tud, aki hisz is a jövőben, aki vallja is, hogy a jövő csak fejlődést, haladást hozhat, sohasem visszafejlődést, meghátrálást a feladatok teljesítése elől! E hit nélkül ugyanis semmiféle módon elindulni sem tudunk.

Korunk irányadó eszméje a nemzeti érzés és gondolat. Ezzel számolnia kell annak, aki az életben bármiképen szerepet akar ját-

szani. Ez a koreszme ma azt követeli, hogy minden feladatot, szolgálatot, kötelességet ez eszme alá rendeljünk. Vita sem merülhet fel atekintetben, hogy jogos-e, mert az emberiség élete azt igazolja, hogy a nemzeti érzés melegéből fejlődött ki, s így természetes, emberi érzés, mely ellen küzdeni époly kevésse lehet, mint a szülői szerete érzése ellen. Nem is arról van vita a nemzeti eszmét tekintve, hogy jogos-e mindent ez alá rendelni vagy sem? Az emberi műveltség számtalan területe, úgy maga az emberi egyéniség félti önmagát a nemzeti eszme rabságától. Azok, akik a nemzeti eszme feltétlen magasabbrendűségét hisszük és valljuk, akik készséggel és odaadással vetjük magunkat minden szolgálatunkkal, kötelességünkkel ez eszmény alá, azt mondjuk és ez a mi vallomásunk: Az embernek hivatása, rendeltetése van a világban. Még pedig realitásokban, a való életben megvalósítandó hivatása van az embernek. Ez a hivatás a szolgálat eszméjében fejezhető ki. A szolgálat azonban valóssággá csak úgy lehet, ha magunknak olyan kört választunk, ahol elgondolásainkat, feladatainkat és kötelességünket meg is valósíthatjuk. A család kicsiny kör, amellet önzéstől nem ment sohasem. Az ember nagyobb körben is munkálhat eredményesen. Ez a nagyobb kör a nemzet és az emberiségben lelhető fel. Régóta vitatott és a mult század végének uralkodó eszményisége alapján ma is nagy kérdés: vajjon a nemzet vagy az emberiség szolgálata-e az ember igazi hivatása? A humánum avagy a nemzet szolgálata-e az emberi hivatás, küldetés betöltése? A kérdés illetén beállítása — szerintem — igen helytelen. Mert az ember a nemzeten keresztül is mindig a humánumot szolgálja, ha a humánum puszta szolgálata nem is mindig a nemzet-szolgálattal azonosítható. Csak természetesen az a kérdés mindig, hogy mi az a nemzetszolgálat? A kérdést úgy kell feltenni: hol használhat az ember igazán, reálsan a nemzetnek és ezen keresztül a humánumnak: a nemzetszolgálatban vagy az emberiség szolgálatában? Az kétségtelen, már Kölcsey is felismerte ezt az igazságot, hogy az ember világa véges és kicsiny körre korlátozott. Emberiségért élni, dolgozni, halni csak Krisztus tudott. A földi ember végessége folytán „meghal háznépeért, nemzetéért, halandó szív többet meg nem bír.” Az emberiségért való küzdés, az emberiségért való munkálkodás éppoly illuzióból fakad, mint a magánvagyonot eltörölni akaró gazdasági rendszer felállítása. Az utóbbinak képtelensége már századunk utolsó évtizedeiben is bebizonyult, mikor a megvalósításra törő szovjet ugyanazt a helyzetet igyekszik visszaállítani gazdaságilag, mely a Szovjet magánvagyon-ellenessége nem képes megállni, illuzió, amely csak széplekekből fakadt, de nem reális elgondolásokon alapszik. Az emberiséget szolgálni akaró ember is odajut: elvész a nagy körben, s feleslegesen, hiábavalóan fecséreli el erejét. Amellet — akarva-akaratlanul — bizonyos mértékig nemzetellenessé válik, s ha nem is ismeri el, — azzal, hogy a maga szélesebb körre beállított világnézetét magasabbrendűnek tartja, mint a nemzeti gondolkozást, már eleve szembetalálja magát épen azokkal, akikkel pedig a sorsa,

küldetése szerint kötelessége volna együtt dolgozni. Magyar életünk utolsó félévszázadának óriási szellemi harcai e két világnézet szembenállásából fejlődtek ki és éleződtek ki az utóbbi 2 évtized alatt teljesen. Mennyi magyar erő, értékes erő pusztult el, veszett kárba ez idő alatt — ki volna ennek a megmondhatója? S kérdezem: vajjon teljesíthette-e ez a humánus imádattal körülvevő nemzedék nemzeti hivatását, ami akár a humánuson keresztül, akár a nemzeti alap gondolásban mindenképp kötelessége volna? Nem! Az ember hivatása csak meghatározott körben nőhet nagygyá! Aki a nemzetet félre veti, aki a nemzetet nem értékeli más magasrendű helyett, az nem tudja hivatását betölteni. Ezt igazolja számtalan magyar széplelek élete, sorsa és munkássága!

Nincs más út: a családi élet szűk köre és az emberiség illúziós szolgálata helyett reálisabb eszményt kell találni, s ez nem lehet más, mint a *nemzetszolgálat*. Büszkén valljuk és állítjuk, hogy a nemzet szolgálatánál nincs magasabb eszmény számunkra, nincs hatalmasabb érzés, mely átgáthatna, mely magával ragadhatna, mint a nemzet szolgálata. A mi eszményünk a haladásban való hit mellett a nemzetszolgálatban rejlik. Mi hisszük, hogy a nemzet rajongásig menő, tanatikus szeretete a haladás és fejlődés érzelmi alapja, mi valljuk, hogy a nemzet mélységes szeretete a jövőt építő eszmény, nem frázis, hanem igazi valóság. Az egyetlen reális út, amelyen haladni lehet, amelyen igazi eredményeket elérni kötelesség. Mi valljuk, hogy minden cselekedetünkben, elgondolásunkban és hitünkben benne ég ez a szeretet, ez a mélységes nemzetszolgálat, mi akarjuk, hogy bennünk, a jóra való nemzedékekben is ez legyen a vezető, s minden emberi cselekedetet egyaránt bíráljanak el: Ki mennyit tett, mennyi szolgálatot hozott a nemzetéért, hazájáért! Ugy érezzük, hogy a tökéletesedés útján ez a nemzetszolgálat époly mélységes érzésekből, erőkből táplálkozik, mint a vallásosság, tehát isteni adomány, mely nem lesz bálvány sohasem, hanem ellenkezőleg: vallásos tisztelettel övezett fenséges érzés.

Íme! terveink és feladataink nemcsak az emberi fejlődés és haladás célpontja felé vannak irányítva, hanem ebben a fejlődésben és haladásban alárendelt szerepük van a nagy nemzeti eszmék, célok szolgálatában. Nem azt valljuk, hogy mindez, amit teszünk, öntudatlanul szolgálja a nemzetet, nem, hanem ellenkezőleg: nekünk e tennivalók közül ki kell válogatni azokat a feladatokat, amelyek a nemzet közös szempontjai szerint a közösséget szolgálják. Bele kell kapcsolódnunk abba a tervbe, ami a magyar nemzet megújítását, egy új magyar élet kiharcolását és megindítását sürgeti.

És ne higgyük, hogy ezzel a *szellem szabadságából* kell valamit elárulnunk. Manapság gyakorta éri a vád azokat akik a nemzeti eszme alá való rendeltséget hirdetik, hogy ezzel új harcot indítanak meg a kultúra ellen, a szellem szabadsága ellen. Nem akarom ezeket a vádlókat megkérdezni, miért a szellem hatalmát tartják a legmagasabb értéknek, s miért ez alá óhajtják rendelni minden emberi érzésünket, a vallásost is, a nemzetit is. Nem kérdezem

meg, mert jól tudom, hogy kérdéseket viszontkérdésekkel elintézni sohasem lehetett. De hangsúlyozom újra, hogy a mi életünk a szolgálat eszméjét vallja. A szolgálat pedig csak önzetlen szolgálat lehet, hogy értékes is lehessen. A szellem szolgálata önmagában sohasem volt és lehet önzetlen szolgálat. Az embertársainkért való szolgálat, a felebaráti szeretet helyes értelmezése alapján: a nemzet szolgálata az önzetlenséget reális indítékokban megtalálja és gyakorolhatja. Csak annak a szellemnek szolgálata lehet önzetlen is, amely a felebaráti szeretet helyes útján: a nemzet érdekében történik. A szellem nem cél, nem végpont, hanem csak eszköz az emberi kiteljesülés nemes útján. A szellem tehát nem válik rabbá a nemzet szolgálatában, hanem ellenkezőleg: kibonthatja a nemzet korlátai közt szabad szárnyait és magasra emelkedhetik, olyan magasra, amilyen magasat a nemzeti élet korlátai vonnak. Korlátok nélkül nincs szabadság sem, csak szabadosság, s aki nem tudja önmagát fegyelmezni, az parancsolni sem képes. A szellem is csak akkor hathat, parancsolhat, gyakorolhat mély hatást, ha fegyelmezett és engedelmességre kész.

Távol tehát minden külső politikai feladatteljesítéstől, a mi feladatunk: a nemzet időbeli szolgálata, kultúrjavak céltudatos összeválogatása alapján. Elvünk az, hogy a magyar szellem megújítása nélkül nincs igazi nemzeti megújítás sem. A külső reformok csak belső, lelki megújítás alapján válhatnak teljessé és tökéletessé. Ezt a belső megújítást előkészíteni mindenkinek kötelessége, leginkább a kultúregyesületeknek, amelyek sohasem maradhattak el a koreszmék parancsától, ha kötelességüket teljesíteni akarták.

Négy évvel ezelőtt a szakosztályban előadást tartottam „Szabolcsi kultúrfeladatok” címen. Akkor írtam a következőket: „Szerény nézetünk szerint a Bessenyei Körnek kell megújulnia, de itt nem az elnökség, titkárság, azaz egyes emberek munkájáról van szó, hanem egész csoportok vállvetett felkészülődéséről, mert csak ez vezethet sikerre.” Most, hogy a szakosztály élére kerültem, ugyanezt vallom, a kitűzött feladatok alapján, ha a mai rohanó időkben azt is el kellett már ismerni, hogy az akkori célkitűzések egyike-másika időszerütlenné vált. Akkor is, ma is azt hirdetem, hogy belső kérdéseink a legelsőek, amelyeket általános vita tárgyává kell tenni. Meg kell ismernünk belső kulturális kérdéseinket, s mindazokat a kérdéseket, amelyek művelődésünkkel összefüggnek. E tekintetben is bizonyos határozott programmszerűséget óhajtok elindítani. Elgondolásom a következő: Ismerjük meg elsősorban szakszerű előadások keretében a mi népünk, a szabolcsi és nyíregyházi kultúra jelen helyzetét és a lehetőségeket. Ez annyival is fontosabb, mert a hiányokat nekünk is pótolnunk kell, s a válságból kivezető utat nekünk is építenünk kell. De meg kell ismerni a mi magyarságunk nagy problémáit is, komoly előadások keretében. Én hiszem, hogy ezek a kérdések megvitatásban olyan erőteljes problémákat fognak felszínre hozni, amelyek szintén újabb megvitatás tárgyát képezhetik. A további kérdések előzetes programját főképp azért nem akarom meghatározni, mert ezzel óhajtom leginkább az élettel való állandó

haladást is fenntartani. Egy pillanatig sem szeretnék elvonatkozni az élettől, s ezért nem is vállalkozom e problémák terén arra, hogy egy egész szezonra való probléma-tervezetet készítsek. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen tervek sohasem érik el reális céljukat.

Jól tudom azt is, hogy ilyen előadásoktól eredményt várni csakis úgy lehet, ha illetékes tényezők is felfigyelnek és figyelemmel kísérik az előadásokat, s az azokban rejlő magvat mindenkép kihámozzák a magunk jövő fejlődése számára. Jól tudom, s ezért minden eszközt és módot meg fogok ragadni, hogy az illetékes tényezők figyelmét előadásainkra, vitáinkra felhívjam. Azt hiszem, hogy helyes az az elindulásunk: 16-án már Jákváry Kálmán, népművelési titkár úr fog előadást tartani, A szabolcsi népi kultúra jelenéről és lehetőségeiről, 30-án pedig dr. Vernes Gyula ügyvéd úr fog Nyiregyháza kulturális jelenéről és lehetőségeiről előadást tartani. Mindkét előadás, hiszem, egy csomó olyan problémát fog felvetni, amelyek megoldásra várnak, egy sereg kérdést tisztázhatnak, amelyek fontosak a magyar életünk megoldása tekintetében. Ezeket a problémászerű előadásokat kéthetenként szeretném megtartani, s közben 1—1 olyan hétfő délutánt tartani, amelyen a nyíri és szabolcsi írók olvashatnak fel, mutatkozhatnak be, ismertethetünk könyveket, folyóiratokat is. A problémákat feltáró előadások előadóit mi kérjük fel természetesen. Ennek célja az, hogy elgondolásaink és irányelveink szerinti előadások hangozzanak el egyfelől, másfelől, hogy biztosítsuk a nívót is minden tekintetben. Írókat és költőket ismerünk itt — sokat, de nem eleget. Kérem mindazokat, akik írásaikkal a nagyközönség elé akarnak lépni, vagy ilyenekről tudnak, adják át írásaik legjobbjait a szakosztályunknak, hogy bemutathassuk ezeket itt. Mi is fel fogunk kérni írókat és költőket a szereplésre, s az ilyen délutánokat felolvasódélutánoknak fogjuk nevezni. A múlt tapasztalatai ugyanis azt mutatják, hogy ilyen felolvasások pusztá meghallgatása sokkal nagyobb jelentőségű, mert nem törli el az emberben a pillanatnyilag nyert benyomás mélységét, mintha elanalizálnánk itt, egymás előtt ezeket az érzéseinket. Arra pedig szintén semmi szükség sincsen, hogy az írók kritika helyett dicsérő jelzőket kapjanak csupán, sőt mi több, ennek elmondására tagjaink — esetleg felszólításra — kötelezve legyenek. Nincs ennek a módnak semmi értelme, még ha őszinte szívből fakad is. A Bessenyei Kör különben sem vállalkozhatik arra, hogy képezzen és tanítson írókat, költőket. Ez nem hivatás! Mint a Szabolcsi Szemle szerkesztőjének, alkalmam lesz egyes írásműveket itt ismertetni, bemutatni, amelyeket a lap részére küldenek be. Ezeket az írásműveket sem óhajtjuk annyira kritika, mint inkább esetleges megbeszélés alá bocsájtani. Mindez természetesen nem teszi lehetetlenné azt, hogyha valaki szerepelni óhajt a szakosztály munkadélutánján, az nálam jelentkezzék. De természetesen ne vegyék azok a hölgyek és urak zokon, ha írásaikat épúgy elkérjük olvasásra előzetesen, mint a többenél. Kivételt ez alól egyedül azok tesznek, akiket a Bessenyei Kör irodalmi szakosztálya tagjai közé választunk. Alapszabályaink szerint ugyanis a Kör minden szakosz-

tálya újonnan választja meg a tagokat is. A legközelebbi elnöki tanácsülés elé terjesztem az irodalmi szakosztály új tagjainak névsorát. Ez a névsor magában fogja foglalni mindazokat, akik a Besenyei Körben és az irodalom terén eddig is élénk tevékenységet fejtettek ki. Főként azt vesszük bírálat alá, vajjon az utolsó 5 év irodalmi megmozdulásaiban mennyire vették ki részüket. E tekintetben a Szabolcsi Szemle 5 évfolyama lesz számunkra irányadó. A további tagok felvételére vonatkozóan az elnöki tanácsban a következő előterjesztést óhajtom megtenni: „Mivel alapszabályaink csakis atekintetben intézkednek, hogy a szakosztály a Kör 3 éves újjáalakulás esetében választhatnak új tagokat, viszont könnyen megtörténhetik, hogy időközben is felmerül valakinek szakosztályi taggá választása, engedje meg az elnöki tanács a szakosztálynak, hogy tagjainak ajánlására és javaslatára időközben is beválaszthassunk tagokat a szakosztályba. Ezeknek a tagoknak megválasztása szótöbbséggel, titkos szavazással történjék. Szavazati joguk természetesen csakis azoknak van, akik a szakosztály tagjai.” Ezek belső ügyek ugyan, de ezek tisztázása szintén az én feladatom most, hogy körünket, határainkat pontosan megállapíthassuk.

A munkadélutánaink mindig megbeszélő jellegűek. De a mult tapasztalatai alapján le akarom szögezni a következőket: A munkadélutánok előadásait követő vitában elsősorban a szakosztály tagjai vehetnek részt. Ezzel azt akarom biztosítani, hogy a viták mindig abban a mederben maradjanak, amit egy irodalmi szakosztály tagjainak érdeklődési köre határoz meg. De hogy más véleményt is meghallgathassunk, s ne zárkózzunk el teljesen a magunk bizonyos fokú szűk világában, szükséges az is, hogy kívülállók is elmondhassák a maguk véleményét. Ennek egyedüli feltétele az, hogy az illető a Besenyei-Kör tagja legyen. Ez *conditio sine qua non*, mert bizonyos fokú felelősségvállalás is rejlik az ilyen vitavezetésben, s azt csakis ily körülmények közt vállalhatjuk el. Különben is a mai nagy világnézeti harcban, mely az élet minden területén érezhető, csakis bizonyos korlátok és keretek közt lehet vitázni, különösen kultúregyesületben. Ez ismét nem a szabad szó megvonását jelenti, nem a kritika letaglózását célozza, hanem a szabadosság, rendszertelenség helyett a *tiszta, fegyelmezett szabadság és rendszeresség* követeli ezt az eljárást. Követeli az a világnézet, melyet vallunk, s melynek mindenkép kifejezést óhajtunk adni. A vitákban pedig tárgyilagosságot, építő kritikát kérünk mindig. Bármiről legyen szó, sohasem feledjük, könnyebb a hibát, bajt feltárni, megvilágítani, mint a gyógyszer megtalálni. Mi elsősorban gyógyszer adjunk, a hibák és bajok feltárásakor ne feledjük el azt, hogy jó diagnózissal még sohasem gyógyítottak meg senkit. Szükséges a jó diagnózis, már a helyes kezelés szempontjából is, de a kezelés adja meg igazán a felépülést és teljes gyógyulást. Tehát csak építő kritikát kérünk, csakis olyant, amelyből jövő születhetik.

Hangsúlyozni kívánom, hogy a legnagyobb szeretettel várom az irodalmi szakosztályba azokat a hölgyeket és urakat, akik eddig is

felkeresték, de különös szeretettel hívom a nyíregyházi és szabolcsi ifjúságot, ifjú értelmiséget. Talán nem kell különösképp megindokolni, hogy miért. Ha értjük és hisszük, hogy a mai nehéz és mégis fel-emelő idők minden magyar emberben még magasabbra emelik a nemzeti önértéket, azt a világnézetet kifejlesztik, mely a mai idők függvénye, kétségtelen az is, hogy új emberek nélkül ez a nemzeti regenerálódás sohasem lesz teljes. Mi az ifjúságban ilyen új embereket látunk, s ezért hívjuk őket különös szeretettel az irodalmi szakosztályba. Lehetőséget és helyet akarnak adni ennek az ifjúságnak, hogy kiforrhassa magát, kiképezhesse magát és megacélozza erejét, lelki erejét. Lehetőség, hely nélkül tengődik itt Nyíregyházán, Szabolcsban is az értelmiség, csak ha úgy néha összejön, látja meg, mennyire fontos volna találkoznia, beszélgetnie, a problémákat kiforrasztania önmagából. Most hely, terület és lehetőség nyílik számára itt! Az irodalom ma már nem önelvű és nem öncélú. Az irodalomnak hivatása, feladata van, s az nem lehet más, mint a nemzeti ügy szolgálata. Ez a szolgálat nem azt jelenti, hogy hazafias frázisokkal tüzdeljük tele mondanivalóinkat, a nemzetszolgálat az irodalomban már egy nemzeti tárgyból, sajátos, magyar érzésből is következhetik. Ne értsük tehát félre a nemzetszolgálatot az irodalom terén, s ne essünk külsőségekbe. Azt szeretném, ha ez a mi kis körünk társadalomirányító és közhangulatot befolyásoló tényező lenne, ha azt vezetni nem is tudná. Azt szeretném, hogy ez a mi kis körünk éppen kérdések felvetésével igazolja: az új társadalom kiépítésében részt kér, felelősséget vállal és szerephez formál magának jogot!

Ha belsőleg ilyen elgondolás vezet, kifelé sem akarok mást, mint az építő elgondolások szimbolizálását. Ha igaz, hogy a külső jellegzetes szimbólum többé-kevésbé a belsőt illetőleg, akkor a mi irodalmi életünk külső megnyilvánulásai is ennek az építő belső munkának szimbolumai lehetnek. A külsőt tekintve, nagy elkötelezettségienek vannak. A Bessenyei név kötelez, építő Bessenyei-kultusz kiművelése tehát különleges feladatunk lesz. A rendszeres évi Bessenyei-ünnep rendezése, a tiszaberceli évi látogatás mellett két nagy feladatot látok a közvetlen Bessenyei-kultuszt illetően magunk előtt: az egyik Bessenyei hamvainak hazahozatala, hogy Nyíregyházán a Bessenyei-kultusz építésének méltó hagyománya kifejlődhessék, a másikkal az ifjúságot közelebb szeretném hozni a Bessenyei Körhöz. Az első feladat tekintetében hivatalos lépéseket mielőbb teszünk, a második feladat megoldását úgy gondoljuk, hogy évente egyszer, Bessenyei pályázatot hirdetünk, s ennek eredményét György napon ünnepélyesen hirdetni ki a Kör elnöksége. E terv kidolgozásával foglalkozunk és rövidesen határozott tervvel lépünk elő. Szükséges ez, hogy a Bessenyei névnek maradandó emléke legyen az ifjúságban, a Szabolcsban felnövő nemzedékekben.

Foglalkoznunk kell és foglalkozni is akarunk a vidék, Szabolcs-megye életének és a Bessenyei Körnek szorosabb kapcsolatával. E tekintetben határozott tervünk, hogy a megye kulturális élete szempontjából fontos kiszállásokat tegyünk egy-egy nagyobb gócpontba,

községbe, s ott Bessenyei-kulturát építsünk, de meg a magyar nép művelődését minden irányban kiképezzük. E tekintetben szintén mi belsőleg leszünk kezdeményezők, elgondolásaink alapján fogunk időnként terveinkkel előállni. Meg kell éreztetni a szabolcsi néppel, értelmiségével, hogy itt az idő, amikor a magyar nemzeti művelődés jegyében össze kell fognia.

Végül nem feledkezem meg arról sem, hogy kifelé az a kötelesség is reánk háramlik, hogy a főváros, a vidéki gócpontok kultúréletét közelebb hozzuk Szabolcshoz. Havonta 1 ilyen ünnepi irodalmi délutánt szeretnénk rendezni. De a változatosság kedvéért úgy, hogy a fővárosi vagy más idegen szereplő mellett egy értékünk is szerepeljen mindig. Necsak mi nyerjünk, de akik itt lesznek, vigyék el a hírét a mi életünknek, mely több, mint reprezentáció, több mint külsőség, s amellet az akarom, hogy mi is megbecsüljük a mi értékeinket, növeljük bennük az önbizalmat és fokozzuk a saját erőnket. Bejelentem, hogy most, e hónapban a Felvidék jeles írói jönnek el hozzánk, február hónapban pedig a Bessenyei-ünnepünkön Milleker professzor úr fog előadást tartani, márciusra Szentmihályiné Szabó Mária és a debreceni Csokonai-kör egy kiküldöttjének előadására számíthatunk. A debreceni Csokonai Kör viszont a tavasz folyamán egy kiküldöttünket szerepeltetné felolvasó-ülésén. Április, májusra is szeretnénk aktuálisat hozni, sajnos, manapság ilyen messzire előre tervezni még nem lehet. Júniusban a hagyományos Bessenyei-ünnepet Bercelen szeretnénk megrendezni, míg a könyvnap alkalmával a tavalyihoz méltóan, szintén illusztris egyéniséget szerepeltetni.

De még tovább megyek: a dübörgő élet minden gondolatát fel akarom szívni a mi életünkbe, s ezért szükségesnek tartom azt is, hogy a mai nagy sorskérdések tekintetében irányítást kapjunk. Igen! az emberek életszemléletének magyarrátevése olyan feladat, mely túl minden irodalmiságon is az első közé tartozik. Ezért, épen ezért tartom fontosnak, hogy a jelentősebb magyar folyóiratok, élükön az Egyedül vagyunk és Láthatár egy-egy vitaelőadás tartásával mutassák meg szempontjaikat, irányait, felfogásukat. Nagyon fontosnak tartanám az ilyen vitadélutánok megrendezését azért is, mert ezzel tágulna a közönségünk látóköre, egységesülne gondolkozás-módunk, s látnánk, éreznénk, nem vagyunk egyedül, nem vagyunk számkivetettek, sorsüldözöttek, erősek vagyunk, csak nem ismerjük egymást! Ismerjük meg egymást, nézzünk egymás szemébe, fogjunk kezét egymással! Fogjunk kezét, hogy sohase engedjük el egymás kezét!

Ma már nemcsak életünkkel szolgálhatjuk a kulturát itt, hanem Szemlénkkel is. Ez nyitva áll mindenki számára, akár a múltban! És így lesz ez természetesen a jövőben is. A Szemle fokozása, nívójának emelése, érdekkörének kiszélesítése elsősorban ettől a szakosztálytól függ! Hiszem, hogy ez a szakosztály szíven fogja viselni a sorsát a jövőben méginkább!

Megvilágítottam programmunk alapvető irányait, eszmevonalait, megvilágítottam a programm kiteljesülő célzatát is. Reális ter-

vekre is rámutattam. Azt hiszem, hogy a tervek és feladatok nem ütköznek össze seholsem! Ellenkezőleg! Teljes a harmónia! Ugy szeretném, ha ez az összhang a munka teljességében is megvolna, s a szakosztály minden tagja támogatna törekvéseimben. Magam is kritikára, építő, lendítő kritikára hajlamos vagyok, s természetes, hogy ilyen bírálatot mindig nemcsak meghallgatok, sőt kérek is. Szükség van arra, hogy a nézetek kicserélődjenek, érjenek és forrjanak.

A programról igazi bírálatot az idő fog mondani úgyis. Egyet tudok: nem felesleges dolgokat beszéltem, nem szükségtelen, mit tenni akarok. A lelkiismeretem tiszta! Vajon ez a tiszta lelkiismeret elegendő lesz-e a jövő munkájának határozott, akaratos végrehajtásához, arra nem én adhatom meg a feleletet! A szakosztály tagjain, a közönségen múlik erre a kérdésre határozottan válaszolni.

Dr. Belohorszky Ferenc.

A TESTŐR BESSENYEI KÖR

A királyi vár lenyűgöző erejű épülete tövében, az Attila-körúton szerényen, a maga nemes egyszerűségében húzódik meg a „Bessenyei György testőr laktanya”. Az építőművész a rendeltetéséhez híven, a laktanyát úgy tervezte, hogy átmenetet képez a városi magánpaloták és a vidéki úriházak közt. A laktanya kapuja felett koronás magyar címer. Az ajtón belépve a látogatónak szemébe ötlik a művészileg kiképzett és oroszlánfejekkel ékesített, tágas, természetesen kapualj és a vörösmárványlépcsős feljárt. A lépcsők a „Honfoglalás csarnoká”-ba vezetnek, ahol magyar díszítményű, gyönyörű kivitelű kép a Hazáért hősi halált halt testőrbajtársak és hozzátartozók emlékét örökíti meg. A falon Feszty Árpád „Magyarok bejövetele” című festményének egyik részlete ragadja meg a szemlélőt. A szobák elnevezései is a hősi magyar multat elevenítik meg és köröskörül a falak is a történelmet sugározzák. Így találkozunk Hunyadi, Bocskay, Rákóczi, Vak Bottyán, Görgei stb., szobákkal és a folyosókon az ezeréves magyar küzdelem egyes kiragadott fontosabb eseményei néznek a Kormányzó Ur testőreire, akik sokszor önkénytelenül is a letűnt századokra gondolva időznek a harcos magyar fajiságot kifejező jelenetek előtt. Az ősi turáni népművészet jellegzetes formái és színei pompáznak az irodák és egyéb termek ajtóin, melyek Tóth Árpád bajtárs festő- és rajz tehetségét mutatják be.

Itt élnek Bessenyei Györgynek, a nagy gárdistának utódai, akik, ha nem is mint nemes testőrök szolgálják Legfelsőbb Hadurukat, de szellemük, törekvésük, testületbeli életük, mind a nagy Előd célkitűzéseit tükrözi vissza. A szolgálat különlegességei folytán két csoportra tagozódnak: gyalogos- és lovas-testőr osztályokra. A gyalogos

alakulat ismét feloszlik: puskás- és alabárdos szakaszokra. A testőr-szolgálat úgy testileg, mint szellemileg kiváló katonákat követel. A katonai kiképzés mellett szükség van az általános műveltségre is. Ennek előmozdítására alakult meg volt parancsnokunk, vitéz Igmándy-Hegyessy Géza testőr-tábornak úr nemes elgondolásaként 1928. december 18-án a testőr Bessenyei-kör, amelynek mindenkori elnöke a Testőrség parancsnoka, (jelenleg, vitéz Csiktaplóczai Lázár Károly testőralezredes és alelnöke a gyalogos testőrség parancsnoka (jelenleg vitéz nemes Szalay Lajos testőrőrnagy). A többi tisztséget a rangban legidősebb testőrbajtársak látják el.

Az ülések céljaira az addigi társalgó helyisége szolgál, amely ugyanakkor felvette a Bessenyei Kör nevet és a testőrlegénység kebelében pedig kialakult a Bessenyei-önképzőkör, amelynek tagja lett minden ténylegesen szolgáló testőr.

Az önképzőkör szellemi irányítása Pásztóhy Artur testőrszázados kezeiben a legszebb jövő ígérését biztosítja, aki széleskörű elfoglaltsága mellett is lelkes odaadással működik közre a kör életében.

Mindjárt az első években külsőleg is gazdagodott az önképzőkör. Köllő László testőrszázados (most határőr őrnagy) művészi ihlettel megfestette dicső ősrünk korabeli arcképét, amely egyik dísz a nevét viselő körnek. A kör, eltekintve kulturális működésétől, egyúttal a szolgálatban elfáradt testőrök felfrissítő szórakozásául is szolgál. Különféle társasjátékok, sakk, albumok, ujságok, folyóiratok tömege, rádió, stb. van hivatva a szabad órákat kellemesebbé tenni.

A körben és a tanteremben zajlanak le a nívós sakkversenyek, melyeknek hőse Kósa bajtárs, a sakknak nálunk verhetetlen bajnoka, továbbá az altisztikar társadalmában ma már jelentős irodalmi eseményszámba menő önképzőköri ülések, nemzeti ünnepek méltatása stb. A meghívott vendégek soraiban képviselve vannak a testvértestületek küldöttségei és magasrangú előljáróink is. Ilyenkor mutatkoznak be az irodalom berkeiben búvárkodó bajtársak és a mesterien felépített ünnepi beszédek, vagy saját költemények elszavalása, vagy a „Hősök képe” előtt egy drámai erejű megemlékezés, mindenkor a legnagyobb tetszést és elismerést aratja. Az itt jeleskedő testőrök jelentik azt az új magyar katonatípust, amely a honmentő és honmegtartó eszközei közé beiktatta a másik hatalmas fegyvert, a tollat. Különösen ki kell emelnem Peterd bajtárs működését, akinek különböző lapokban, folyóiratokban megjelent versein, novelláin kívül színdarabja és két kötetes regénye van kiadásra készen, melyről hivatott kritikusok a legszebb bírálatot adták. A kör tagjai sokoldalú tevékenységük mellett nem feledkezhetnek meg a hivatásukból eredő katonai kérdések tanulmányozásáról sem. Eltekintve a naponkénti foglalkozástól, figyelemmel kell kísérniök a mai, modern hadviselés minden egyes ágazatát és ezekből az összességekből alakulnak ki a körben katonai ismeretterjesztő előadások, vagy a világháború-

ban résztvevő bajtársak gazdag tapasztalatainak meghallgatása, harc-téri naplók ismertetése, műszaki munkálatok szakszerű előadása, melyeknél a közreműködő bajtársakat a legnagyobb dicséret illeti, valamint azokat is, akik az Altízti folyóiratban helyeznek el magas színvonalú katonai vonatkozású cikkeket.

Az irodalom művelése mellett az önképzést szolgáló előadások keretében kitűnő földrajzi és történelmi előadások hangzanak el, különös tekintettel Hazánk, nemzetünk multbani és jelenlegi helyzetére. Magától értetődően kapcsolódik a kör életébe a zene és az ének is. Mindkettőnek vannak lelkes és hivatott művelői, akik a nehéz szolgálat után is örömmel és nagy kedvvel állnak a karmesteri dobogó elé. Dalibor Ferenc főv. énektanár, aki egyúttal a helyőrségi templom karnagya is, szakavatott kézzel képezi és vezeti a testőr-ünnepségek elmaradhatatlan műsorszámát, az énekkart. Fáradozásának köszönhető, hogy az énekkar egyik jeles tagja sokszor ragadtatta már tapsviharra az önképzőkör kiváló vendégeit remek baritonjával. A zenekar, mint vonószene működik külön tárogatós csoporttal, melynek megalakítása Máté-Török testőrezredes parancsnokságához fűződik, aki a tárogatót, mint a magyar fajizenét istápolta. Zenészeink a műsorok keretében és díszebédek alkalmával mutatják meg felkészültségüket és varázsolják el a magyar zene szépségével hallgatóikat.

Az általános műveltség megszerzéséhez elengedhetetlen kellék az olvasás. E célt a Testőrségnél 2.000 kötetes könyvtár segíti elő, amelynek megteremtére Timon alezredes (volt testőrszázados) és Szalay testőrőrnagy uraknak köszönhető, akik a magyar klasszikusok adományozásával vetették meg az alapját és további gazdag ajándékaikkal biztosították annak fejlődését és ma már olyan gazdag választékkal rendelkezik, hogy bárki szellemi igényét kielégítheti. Ugyancsak Szalay testőrőrnagy úr fenkölt gondolkodására vall a „Hösi emlékkép” tervezése is, melyet bensőséges ünnepséggel lepleztünk le 1937. május utolsó vasárnapján.

Törekvéseink mindenkor megértésre találtak szeretett előjáróinknál. A kezdet nehézségeit csak magas támogatással tudtuk legyőzni és ez az értékes segítség tette lehetővé, hogy az idei karácsonyest a szokottnál fényesebb és művészibb formák közt szerveződtünk meg. Kedvelt énektanárunk szűkebb hazájának, a Felső-Tiszántúl népének Betlehemes pásztorjátékát gyűjtötte össze és buzgó, fáradhatatlan betanításában Ó Főméltóságáék és a Kormányzóság előkelőségei előtt adta elő az énekkar. Műsorunkba a rádió is bekapcsolódott és röpitette az éter hullámain világgá az ősi, magyar karácsonyi dalokat. Mi testőrök hálátelt, meghatódott szívvel álltunk a hatalmas karácsonyfa alatt és csillogó szemmel vettük át Magyarország Nagyasszonyától az ajándékokat.

A másik nemes törekvése az önképzőkörnek, hogy tagjai a szellemi kiképzés mellett a társasági életben is otthonosan érezzék magukat. Ezt szolgálták a Budai Vigadóban megrendezett testőrbálok

(sajnos, a létszámviszonyok alakulása folytán a bálók már 8 év óta nem lettek megtartva), amelyeken minden egyes alkalommal megjelent a Főméltóságú Kormányzó Ur magas családjával együtt és ez a legfelsőbb kitüntetés magas társadalmi és erkölcsi színvonalra emelte ezeket a táncos vígalmakat, ahová külön testörküldöttség hívta meg a közéleti tényezőket is.

A bálók megrendezésében hervadhatatlan érdemeket szerzett Keresztes bajtárs, szolgálatvezető alhadnagy, aki a békebeli udvartartásnál szerzett különleges ismereteit a legnagyobb készséggel kamatoztatta a bálbizottság munkájában.

Szerény beszámolómmal a kör működését ismertettem. Azonban úgy érzem, hiányos volna tudósításom, ha nem emlékeznék meg a mi magasztos pályánk két kimagasló eseményéről: a vitézzé avatásról és a Szentistvánnapi körmenetről. Mindkét alkalommal teljes létszámban, „Udvari dísz”-ben vonul ki a Testőrség és ez a pazar összeállítású Zrínyi-korabeli ruha páratlan a maga nemében az egész világon. A kép, melyet ez a színpompás látvány nyújt, a rég letűnt magyar multat idézi fel a nézőben.

Bessenyei György! Te dicső emlékü nemes gárdista, Te is önképzéssel pótolta azt, amit a sajátos magyar sors nem tudott Neked nyújtani. Rousseau, Montesquieu és Voltaire szellem felrázta Benned elhivatottságodat és vezére lettél annak a megmozdulásnak, amely drága kincsünket, a száműzött magyar nyelvet újra életképessé tette és ezzel megindítottál egy olyan folyamatot, amely utóbb Széchenyivel jutott diadalra. Te vagy a mi fáklyánk, Te vagy a mi vezérlő csillagunk. A Te nyomdokaidon kívánunk haladni a Hozzád képest csak parányi magyarok. A Te szellemedben akarunk a megnagyobbodott új magyar haza felépítésében résztvenni, mert csak úgy lehetünk nagy nevednek büszke hordozói.

Ezekkel a gondolatokkal eltelve köszöntöm magyar szívem teljes melegével Szabolcs vármegye nagy fia hagyományainak ápolóját, a fényes multú, előkelő Bessenyei társaságot.

Öröm és büszkeség tölti el lelkemet és velem együtt minden bajtársamét, hogy e díszes, kiváló, tudós férfiakból álló irodalmi kör velünk, az egyszerű altisztek Bessenyei körével, az összeköttetést felvette. A legmélyebb hálaérzettől indítva köszönöm a Testőr Önképző Kör nevében a Társaság megtisztelő rokonszenvét. Nekünk ez kitüntetéskép egyben biztatást jelent a jövőre, hogy lankadatlan szorgalommal munkáljunk közös eszményképünk példáján, mert csak így tudjuk ezt a tövises magyar életet szebbé, boldogabbá, de különösen magyarabbá tenni.

Az Isten áldása kísérje a nagyérdemű Kör munkálkodását a Haza javára és nemzeti irodalmunk felvirágoztatására!

Vadász Sándor,
testőr törzsörmeister.

AZ ÚJ MAGYAR NÉPZENE

Célom: az új magyar népzene ismertetése. Fenti cím azonban nem egészen helytálló, mivel nem pontosan világít rá arra a tárgykörre, amelyről szó lesz. Félre is lehet érteni olyan értelemben, mintha az újabb keletű úgynevezett „magyar nótáról” lenne szó. Fogalmilag nem helyes, mert hiszen ez az új magyar zene semmiképpen nem új, sőt nagyon is régi, s épen ebben van értéke és jelentősége. Annyiban helyes talán fenti cím, amennyiben valóban „új” nekünk ez a régi népzene. Nem igen tudtunk róla, s nem is igen akartunk tudomást szerezni róla. Nem láttuk meg a mező gyönyörű, tarka virágait, helyette hullaszagú művirágokban gyönyörködtünk, s míg a világon talán sehol olyan gazdag, értékes és gyönyörűen színes népdaltermés nincs, s talán nem is volt, mint nálunk Magyarországon, addig majdnem elvesztettük ezt a felbecsülhetetlen kincset, értéket. Ugy voltunk vele, mint az a szegény ember, aki drágakövet lelt, de nem ismervén értékét, félredobja útjából, míg más idegenek meg nem találják, s föl nem veszik mohó örömmel, s a szegény ember meggy tovább, még fáradtabban, még kopottabban, még szegényebben. Megdöbbenően szomorú és tragikus az a mód és eljárás, ahogyan nemzeti értékeinket pusztulni, veszni hagyjuk. Hadd hozzak föl erre egy nagyon szomorú példát. Bartók Béla, az európai hírű, kiváló magyar népdalgyűjtő és tudós írja a „Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje” című tanulmányában a következőket: Muraközben aránylag kis helyen, Zala megyének volt két járásában, egy muraközi származású horvát népdalgyűjtő 600 dallamot gyűjtött össze. Ezt a 600 dallamot a zágrábi tudományos akadémia 1924-ben ki is adta. Maga a gyűjtő is elismeri, hogy gyűjteményének 175 dallama magyaros. Persz e, ő nyilván csak az újabb magyar dallamokat mondja magyarnak, hiszen a régi magyar dallamokat nem ismerhette, mert azokat ekkor még sem föl nem dolgozták, sem hozzáférhető formában nem adták ki. De Bartók áttanulmányozta ezt a gyűjteményt is, mint ahogy a legalaposabban ismeri az összes szomszéd népek, így: a román, szláv, tót, szerb, rutén, sőt a volgamenti cseremisiz, török-tatár s arab népzenét is. Tehát mint mondtam, áttanulmányozta ezt a gyűjteményt s megdöbbenve állapította meg, hogy ennek a gyűjteménynek zenei része szinte magyarabb, mint a mi magyar gyűjteményünk. A 600 dallamból 190 régi magyar dallam, 158 újabb magyar dallam (nem a legújabb „magyar nóta”!), legtöbbje az idegenbe való átvétel folytán csonkult formában; 41 pedig egyéb fajta pontozott ritmusú magyar dallam, tehát összesen 389, vagyis 66 százaléka az összegyűjtött daloknak magyar. Amíg más népek, tótok, rutének stb. inkább az újabb magyar dallamokat vették át, ennek a horvát nyelvű gyűjteménynek 33 százaléka legrégebb magyar pentaton dallam, míg a magyar gyűjteménynek csak 9 százaléka az ilyen ősi dallam, mert már csak alig található, legtöbbször az erdélyi havasok közé beékelve s elszigetelt kicsiny kis székely falvakban. Ennek az említett horvát

dalgyűjteménynek magyar zenei anyagáról pedig minden kétséget kizárólag kimutatta Bartók, hogy az magyar származású. Egyrészt, mert ezen gyűjtemény magyar zenei része teljesen azonos azzal a dallam-anyaggal, amely dallamanyag a magyar nyelvterületen mindenhol megtalálható, Dunántúlon épen úgy, mint Erdélyben, másrészt, mert ilyen pentaton dallamanyagnak nyoma sincs egyéb szerb és horvát dallamanyagokban. Szinte hálásak lehetünk a zágrábi tudományos akadémiának, hogy ennyi és ilyen értékes magyar dalt adott ki, bár horvát dalszöveggel. De ha továbbra is így folynak a dolgok, mint eddig, azaz ha tovább is késik a magyar népdalok egyetemes kiadása, akkor nemsokára az lesz a helyzet, hogy sokkal több magyar dal lesz hozzáférhető horvát, tót, rutén és román dalszöveggel, mint eredeti magyar dalszöveggel. A külföld így fogja megismerni a magyar falu zenéjét, idegen szöveggel, mindenféle más nyelvű nép népzenejének az elnevezése alatt. Akkor aztán majd hiába erősítgetjük, hogy ezek bizony magyarból való átvételek, hinni annál kevésbé fogunk nekünk, mert hiszen nincs kezünkben a legnyomósabb bizonyíték, az eddig összegyűjtött 10.000 magyar népdal egyetemes kiadása. Így állunk! Bukarestben egy 3500 fonográf hengerből álló román népdalgyűjtemény van, ami körülbelül 8000 dallamnak felel meg. Ezenkívül egy másik 8000 dallamot tartalmazó gyűjtemény van kiadás alatt. És nálunk? ...

Hogy a fentebb mondottak mennyire nem alapnélküli aggodalmak, hadd idézzek szószerint Bartóknak előbb említett művéből: „25—30 évvel ezelőtt akárhányszor hallhattuk idegen országbeliek szájából, hogy nincs is igazi falusi zene, ami van, az szláv, vagy román átvétel. Akkor még csak vitába sem bocsátkozhattunk, hiszen magunk sem ismertük talvaink zenéjét. Most, 30 év munkája után megpróbálom ezeket az állításokat a lehető legnagyobb tárgyilagossággal megcáfolni. Vizsgálataim eredményét akkor is közzétettem volna, ha nem kedvezett volna nekünk. Annál nagyobb örömmel szegezek le olyan eredményt, amelynél kedvezőbb alig képzelhető el. Lehetséges, hogy a jövő kutatásai egyben-másban módosítani fogják megállapításaimat, de abban erősen hiszek, hogy a dolog lényegében nem tévedtem. Ez a lényeg pedig ebben foglalható össze: a magyar falu régi és új dallamanyagú magyar kultúrkincs, olyan kultúrkincs, amit nem jelenlegi szomszédainktól vettünk kölcsön, hanem amiből mi adtunk nekik.”

Fenti sorokat az a Bartók Béla mondja, akinek magyarságát és főleg tudását sokan kétségbe vonják, azt állítván, hogy a Bartók gyűjtötte magyar dalok tulajdonképpen nem is magyar, hanem idegen, román népdalok. Oda jutottunk, hogy saját legdrágább kincseinket félredobjuk, míg a körülöttünk leselkedő éhes szomszédok azt is föl nem falják, hogy kiforgatván bennünket legdrágább nemzeti kincsünkől, a magyar dalból, végleg birtokukba vegyék azt a földet, melyet most még bitangul megszállva tartanak. Tehát a népzene, a népdalkutatás nemcsak egyes embereknek a különleges bogara, nemcsak az elvont tudományra tartozik. Túlnő mindezen. Egészséges

nemzet életének annyira szerves része, hogy ott aláljuk mindenütt: jelen van a művészetben, a közoktatásban, a társadalmi élet megnyilvánulásaiban stb. Mindíg a nemzeti élet satnyulásának jele, ha a népzene valamely téren háttérbe szorul. Messze járunk a nemzeti élet olyan fokú teljességeitől, mint a nagy nyugati népek, ezért nincs nálunk annyira benne a köztudatban, az egész nemzet vérkeringésében a népzene, mint pl.: Angliában. S hogy ez így van, annak szomorú bizonyítéka a magyar iskolapolitika, ahonnan, pl. a gimnáziumokból számúzve van a legnemzetibb tárgy: az ének. Akkor, mikor még Romániában is heti két órás tárgyban tanítják az éneket a középiskolákban, nálunk az alsó osztályok 1—1 mellékórájává zsugorodik össze ez a tárgy. Mintha tudatosan, készakarva tojtának meg mindent, ami a magyar nemzeti érzést a legintenzívebben ápolja. S mi ennek a következménye? Az, hogy talán sehol a világon nincsen annyira intelligens közeposztály zenei téren, mint nálunk. Az a következménye, hogy ennek az osztálynak zenei intelligenciája csak a cigánybanca zenei intelligenciájáig emelkedik, amely cigánybanda tudvalevőleg nem magyar faj, hanem egy későbbben beszivargott idegen náció, amely kitűnő alkalmazkodási képességével épen olyan jól, vagy ha úgy tetszik rosszul, — látja el akár a spanyol, olasz, francia igényeket, mint a magyart. Ez a zeneileg analtabéta középosztály, melynek zenei itala, mint Kodály nagyon találóan mondta, csak kocsisbor, — nem csoda, ha teljesen elszakadt a magyar falu valódi magyar zenéjétől, s a legcsekélyebb zenei izlés hiányában helyt adott a káveházak tüstös levegőjében mérges gombák módjára tömegesen kitenyésztett s idegen fajtságot s erkölcsöt lehelő úgynevezett „magyar nótáknak“. Ne higgye az igen tisztelt kedves olvasó, hogy most belőlem valami eltozott nagykepuség beszél. Nem! Talán fogalmuk sincs azokról az üzelmekről, melyeken, — ha nem volnának erkölcsstelenül károsak s szemtelenül bosszantók, — talán nevetni kellene. Élelmes emberek hangzatos magyar címek alatt különböző „szövetkezetek“ s zenei folyóiratok (pl. Dalosvilág, Magyar Zeneszó, Rádió ujság stb.) nevében magyar nóta pályázatot hirdetnek. Lehet pályázni akár csak szöveggel, akár csak dallammal, vagy a kettővel együtt. Akinek csak versszövege van, annak szereznek rá dallamot, természetesen néhány pengő befizetése ellenében, akinek csak dallama van (mert ilyen is lehet!) annak írnak alá szöveget, persze ezt sem ingyen. Akinek kíséretre van szüksége, azt is kap, zongorára, cigányzenekarra, vagy jazz-ra; ez már drágább tarifába esik, de úgy 10—15 P-ből ez is kikérül, s ha van miből, még ezt is megfizeti a zeneszerző babérokra pályázó „nótacsinaló“. Jutalomban és elismerésben aztán nincs hiány. Kezdve a kis és nagy ezüst, bronz, vas és egyéb érmektől és plakettektől, a dicsérő és elismerő oklevélig, minden egyes pályázó bőven kap jutalmat s biztatást, hogy „tehetségét“ csak fejlessze tovább, s a legközelebbi nótapályázaton kétszerannyi nótával pályázzék. Elfelejtettem mondani, pedig ez a legfontosabb, hogy minden egyes nóta nevezési díjaként 80 fillér, 1.— P, 1.20 P fizetendő be előre. Az esetleges terjesztésért, tehát

kiadásért, kávéházi énekeltesért, cigánybandák közötti terjesztésért vagy pláne rádióban való esetleges előadásáért aztán már komolyabb összegek kerülnek ki a zsebekből, 40—50 P vagy még több, ki mennyit tud áldozni hiúságára, azaz a „magyar zenekultúra dicsőbb fejlesztésére”.

Olvasóimnak talán fogalma sincs arról, hogy mennyi „magyar nóta” érkezik be egy-egy ilyen nótapályázatra. Kezdve a hatodik gimnazista diáktól, a kereskedősegéden keresztül a kántortanítóg minden rendű és rangú osztály és hivatal, nők és férfiak vegyest képviselve vannak ezen illusztris társaságban. Ezrével érkeznek az egymástól, különösen a régibb magyar dalok melodikájától csak alig hajszálnyira eltérő tákolmányok, plágiumok, s természetesen a nevezési díjak is. Ennél könnyebb és jobb üzletet, azt hiszem, évszázad óta nem találtak ki, hiszen ez után még adót sem kell fizetni. A végső ideje érkezett el, hogy illetékes hatóságok felfigyeljenek s közbe lépjenek ezen szélhámosságok megszüntetésére.

Talán azt mondhatná valaki, hogy mindez nagyon érdekes, de mi köze mindezeknek az új magyar népzenehez, amelyről szólanom kellene. Van köze! Ismernünk kell hibáinkat, gyengéinket, hogy megjavulhassunk, hogy elhagyhassuk azokat. Minden előadásnak, írásműnek bizonyos irányítás, ránevelés is egyúttal a célja.

De menjünk tovább, azaz térjünk vissza néhány előbb említett fogalomhoz.

Tulajdonképen mi is az a népzene? Bartók ezt így fogalmazza meg: „Népzene mindazoknak a dallamoknak az összessége, amelyek valamilyen emberi közösségnél kisebb vagy nagyobb területen bizonyos ideig használatban voltak, mint a zenei ösztön spontán kifejezői. Népszerűen szólva: a népzene olyan dallamokból tevődik össze, amelyeket sokan és sokáig énekeltek.”

Tehát a népdal nem lezárt, megkövesedett s megmerevedett megjelenési formája a nép éneklő és költői készségének, hanem élő valóság, amely nemzedékről-nemzedékre száll, tehát többé-kevésbé állandóan alakul, változik, azaz dallamvariánsok keletkeznek. Népzene tehát sok, egymáshoz többé-kevésbé hasonló dallam adhat. Ilyen népzene a magyar falu zenéje. De ez a zene semmiképen nem egységes; dallamban, ritmusban s szerkezetben nagy eltérések vannak közöttük. Az előbb már említettem, hogy van régi magyar népdal, s újabb keletű népdal, ezalatt természetesen nem az előbb aposztrofált „nótákat” kell érteni.

A régi dallamokat az úri közönség különféle okból kifolyólag nem ismeri, pedig ezek a legértékesebb zenei kincsek. Legfeltűnőbb sajátágaik: egy bizonyos régies, — ázsiai örökségképen magunkkal hozott — hiányos, úgynevezett pentaton, ötfokú hangsor, ime: g, b, c, d, f g. Ez az ötfokú hangsor megvan a volgamenti cseremiszeknél is. Ennek a kis rokon népnek a zenéjéből ami eddig napfényre került, a magyar népzene eme régebbi rétegével oly meglepő és mélyenjáró hasonlóságot mutat, hogy ősi összefüggésükben már ma is alig lehet kételkedni, annál kevésbé, mert a magyar dallamkincsnek éppen ez

a rétege leginkább idegenszerű Európában, s a körülakó népek között. Viszont, amerre csak magyar lakik, mindenütt kimutatható. Ha kiveszöben vannak is a régi, csak öregek között élő típusai, tovább él változott formák közt a fiatalság dalaiban, mint a réginek szerves folytatása. Jellemzi még ezt a régies magyar dalkincset az ötfokú hangsoron kívül az alsó quinten ismétlődő dallamszerkezet, vagyis a dallam második része nem más, mint a dallam első felének megismétlése, de öt hanggal mélyebben. Ilyen dallam pl. a közismert dal: „Érik a szőlő, hajlik a vessző.”

Ez az ötfokú hangsor igen messze multba visszanyúló dallamkultúrának a bizonyítéka. Ilyen hangnemben mozognak a különböző sirató, regélő, gyermekjátékdalok, amelyek közös elemei az összes finn-ugor népek zenéjének, Szibériától a Dunántúlra, s a Lapp félszigetig. A másik, — kétségkívül a népvándorláskori többség hagyatéka — a régi magyar népzene túlnyomó részének uralkodó jellegzetessége, s legközelebbi rokonsága a Sárga-tengertől a Volgáig, a mongol-török kultúrából ismeretes, vagy azokból a finn-ugor népzeneiből, melyek mint a cseremis, évszázadokon át igen erős töröktatár vagy óbolgár hatás alatt állottak. Ennek a mongol-török zenének is jellemzője a strófikus építkezéssel kívül a félhangnélküli pentatonika. Természetesen nemcsak keleti, de nyugati, indogermán hatás is kimutatható. Figyeljük meg az indogermán hexakordot, mely megfelel a mai dur-hangsor első hat hangjának: g, a, h, c, d, e. Ezzel szemben a régi pentaton magyar hangsor: g, b, c, d, f, g és a közép-ázsiai mongol-török hangsor: g, a, h, d, e, g. Az első, indogermán hatású hexakord a magyar dalokban rendszerint dór vagy frig (ezek régi egyházi hangnemek) hangsorra bővül pl. a dór hangsor: d, e, f, g, a, h, c, d; a frig hangsor: e, f, g, a, h, c, d, e.

Valószínű tehát hogy a régi ugor haza halászó-vadászó, meg lovasnomád magyarságát török többség, illetve török népelemek szervezték meg; ezek a hódító, szervező népelemek kétségtelenül magukkal hozták s a finn-ugor elemekkel szemben uralkodó érvényre emelték ősi mongol-türk zenei örökségüket, melyet a magyar népzene máig híven megőrzött, legkövetkezősebben épen a türk eredetű székelység, a magyar nyelvterület keleti szélén Erdélyben és Moldvában. A türk zenei hagyomány, azaz a pentaton dallamvilág uralkodó helyzetét egyébként alighanem megerősítették a XI—XIII. század török jellegű (kun, palóc, besenyő) betelepülései s később egyes hadjáratokból s török hódoltságból ittrekedt tatár néptöredékek is.

Ez a régi dallamkincs valamikor az egész nemzet tulajdona volt, tehát nem úgy, mint ma, csak a parasztságé, amely a maga konzervatív állapotában megőrizte, fenntartotta s átadta ezeket a dalokat a későbbi nemzedékeknek, hanem a magyar társadalom minden rétegére kiterjedő kollektív tulajdon volt, melyet a szellemben s kultúrában akkor még sokkal egységesebb nemzet különböző szociális rétegei átadhattak egymásnak, s átvehettek egymástól. Sajnos, ez az értékes népdalkincs kiveszöfélben van s csak legújában Kodály és

Bartók korszakos jelentőségű népdalgyűjtő munkássága révén került újból felszínre. Ilyenek az Argirus nótája, Kádár István éneke, Basa Pista balladája s még sok más ballada és virágének. A társadalmi réteg, melyben e melódiák megszülettek, idők múltán megfeledkezett róluk, viszont a falusi magyarság, mely annak idején megtanulta, máig meg is őrizte őket, mint valami sajátos geológiai réteget.

Hogyan maradtak fenn ezek az ősi népdalok? Egyszerű a válasz: a nép emlékezetében, szájhagyomány útján. Nyilván nagyon jó volt ez a népi emlékezet, mert évszázadokon keresztül, még az európai keresztyén műveltség kötelékében is feleslegesnek érzett mindennemű írásbeli megrögzítést. Minek leírni, amit mindenki tud? A szájhagyomány mindent pótol, mindent életben tartott. A sirató-dallamok, melyeket a Felvidék egyes pontjain máig énekelnek, még körülbelül ugyanígy hangzanak a szibériai osztjások között is, tehát több mint másfélszáz év óta hagyott rokonoknál.

Azért mégis sok mindenről nem tudunk, így pl: nem tudjuk, hogy milyenek voltak azok az énekek, melyekkel a honfoglaló magyarok a földet tisztelték, vagy melyekkel szent Gallenben Isteneikhez 'kiabáltak, vagy, hogy milyen volt az a különös éjszakai őrlődál, melyre szent Gellért püspök egy magyar tanyán azt a megjegyzést tette, hogy ez a magyarok szimfóniája. Pedig talán ismerjük is mindezeket a krónikákban emlegetett dallamokat az összegyűjtött népdalokból s népdal kiadványainkból, csak más, hozzájuk sodródott új szöveggel. Mert a régi szövegek nyilván elmerültek a feledés homályában. A keresztyénséggel megkezdődött az európai műveltség, az európai zene nagy beáramlása, s vele a magyar zenekultúra máig folytatódó, máig kiható kétarcú élete. A társadalom felsőbb rétegei korán Európa zenéje felé fordultak, s vagy igyekeztek azt híven eltanulni, lemásolni, átplántálni tulajdon hazájukba, vagy nagy erőfeszítéseket tettek a nyugati gondolatnak, szellemnek a magyar tradícióval való egybefoglalására. A „magas kultúra” e többékevésbé szűk körre terjedő rétege alatt, jóformán változatlanul tovább élt és tovább emlékezett a népi kultúra alapépítménye, csak épen hogy itt-ott alakot cserélt, kiselejtezett, feldolgozott, s felfelvette magába a felülről időnkint hozzáérkező újabb művészi és formai impulzusokat. Ilyen alakotváltó ősi hagyomány pl. az alakoskodással (tehát álarc vagy jelmez) egybekötött karácsonyi énekmondás, a kántálás, a regös énekek szokása, —ez a különben nemzetközi öröksége a Dunamedence s talán egész keleteurópa pogánykorának. Azt mondhatnánk joggal, hogy a magyarság minden nagyobb élménye ott hagyta a nyomát ezekben a mélységekben, s ami az öntudatos művészi törekvéseknek Magyarországon sohasem sikerült, az itt végbement önmagától, önként, ösztönösen, t. i. az élményekből, emlékezetből kialakult a szerves nemzeti hagyomány.

A népdalgyűjtésben egészen új módszert alkalmazott Vikár Béla, aki 1905. körül kezdett népdalokat gyűjteni *fonográffal* Dunántúlon. Ezzel a fonográffal való gyűjtő munka által lehetővé vált a legpontosabb és legaprólékosabb megfigyelése s lejegyzése a gyűj-

tött daloknak. Az ő jól bevált módszerét követte Bartók és Kodály is, valamint az őket követő újabb népdalgyűjtők. Régi-régi balladának (Fehér László, Kádár Kata, és még sok más) sikerült így az előadás módját is megrögzíteni. Maradtak ránk pogánykori tűz és szerelemünnep szertartásos énekeiből is dalok pl. „Magas a rutafa”. A szentivánnapi tűzgyújtás szokásával együtt mai napig megélt néhány árpádkori magyar faluban. (Magáról a szokásról bővebbet: Vikár B.: „Magyar Nyelvőr” 30. kötetében.)

Érdekes megfigyeléseket szereztek falut járó népdalgyűjtő körútjaik alkalmával Bartók és Kodály. Azt hinnék, hogy a falu társadalma talán egységes. Pedig közelről nézve a legkevésbé sem az. Különbséget jelent a foglalkozás (iparos, földműves, cseléd, pásztor), a vagyon, a vallás. Továbbá a kor és nemek szerinti különbség. Jobb módú emberek szeretnek dalaikban is különbözni a szegényebektől. Alföldi módos gazdák is megvetéssel néznek a „gányó” nőtára. Mennél jobban közelít a földmivelő nép vagyonban és életmódban a kisbirtokos nemességhez, annál érdektelenebb néprajzilag. Bizonyos vagyoni színvonalon felül már nem is illik dalolni a gazdálálynak, még kevésbé a gazdának. Az iparososztály egy fokkal városiasabb, rendszerint jó dalos, de ritkán nyújt néprajzilag érdekes anyagot. Természetesen a vidék szerinti különbség döntően tolja el a tentebbi meghatározásokat. Civilizáltabb vidéken néha már a legszegényebb emberek dalkészlete is városi hatás alá került, régiesebb vidéken ugyanolyan társadalmi és életkorviszonyok között sokkal értékesebb anyag található, mint másutt. Moldvában még ma is hallani fiatal lányoktól olyan cifrázó énekmódot, még pedig többektől együtt, karban, amilyent Magyarországon már 1910. táján is csak a legöregebbektől lehetett hallani elvélve itt-ott. A legszebb és legrégiesebb dallamokat Csikban még jómódú gazdaktól is hallani, míg Udvarhelyszéken, Marosszéken már úgynevezett „koldúsnótakká” lettek. Marosszéken már néhol a cigányokra maradt, mint a karácsonyi kántálás az ország sok vidékén. A nők általában több dalt tudnak, mint a férfiak, sőt a férfiak dalait is tudják, habár azokat nem éneklük. Kizárólag nők dolga: a sirató (halottsiratás), a lakodalmi, háziasító dalok, jobbára a balladák is. Amint a néphit, babona őrizője, szintúgy a zene tárháza is inkább a női lélek.

Szóljunk most néhány szót az újabb keletű magyar népzeneről. Az újabb dallamok elsősorban természetesen a fiatalság dalai voltak már 25—30 évvel ezelőtt is. Valószínű, hogy 10—12 évtizednél nem régebbiek. Sajátságaik: a tánclépésszerű alkalmazkodó pontozott ritmus s bizonyos szimmetrikus dallamszerkezet pl. A. A. B. B. stb. Hangsoruk gyakran már a mai dur és moll hangsor, de előfordul egyházi hangnem is, különösen dór, ritkábban mixlya a fríg. Hogy rokonságban vannak a régi dalokkal, azt bizonyítja némi pentaton hangsorra emlékeztető dallamfordulat, mely számos dalban kimutatható. Ezek a dallamok most éltek, vagy még ma is élnek virágzásuk korát, kb. 3200 ilyen újabb dalt gyűjtöttek össze eddig, mintegy 800 variáns-csoportban. Vannak ezeken kívül még olyan dalok, melyek

nem tartoznak egyik előbb említett csoportba sem, melyeknek többkevesebb idegen hatás adta meg karakterét.

Az előbb említett két, illetve három, — mindenesetre régebbi korba visszanyúló dallamvilágon kívül, még meg kell említenem a népies műdalokat. Ez azonban még mindig nem azonos a ma gomba módra keletkező magyar nótával. Ezeket különben elég helytelenül nevezik magyar nótáknak, vagy pláne cigányzenének, mert ezek *népies műdalok*. Ezek az úri osztály dalai, afféle városi népzene. Ismert, vagy ismeretlen szerzőik az úriosztályból kerülnek ki, főterjesztők a városi cigánybandák. Meglehetősen heterogén karakterűek és szerkezetűek. Legtöbbje még a múlt századból származik s számuk kb. 1000—2000-re tehető. Ezeknek a városi műdaloknak, egy részét — az értékesebbeket, — a falu is átvette, többnyire módosításokkal. Ilyen átvett műdalok, ha időben és térben csakugyan elterjedtek, s variánsok is alakultak belőlük, a falu zenéjéhez tartozhatnak. Ezek a műdalszerzők gyakran, sőt legtöbbször tudatosan utánozzák a falusi dallam formáját, szerkezetét. Az ilyen *műdalok*, mint pl. „Zöldre van a rácsos kapú festve”, vagy „Édes anyám ha bemegy Egerbe” stb. az újabb magyar népdalok szerkezetét utánozzák. Sokszor annyira hű utánzatai a népi formáknak, hogy szinte falusi származásúaknak lehetne őket gondolni, csupán a dallamvonalnak alig megfogható, itt-ott jelentkező mesterkélt fordulata az, aminek alapján nem népi származásra kell gyanakodni, akkor is, ha nem ismerjük szerzőiket. A mai úri közönség jobbára csak ezeket az aránylag újkeletű, 100 évnél alig régebbi műdalokat ismeri. A falu népe viszont a régi dallamokat is, tehát saját régi falusi dallamait épp úgy, mint régi korok műdallamait, híven megőrizte. Ez egyik oka annak, hogy az a zene, amit falun lehet találni, sokkal gazdagabb, sokkal értékesebb annál a „magyar nótának” nevezett anyagnál, amit a mai úri közönség és cigánybandáik ismernek.

A népzenenek egyik fontos része a nép hangszeres zenéje. Vesünk hát egy futó pillantást a népi hangszerekre is.

A magyar nem különösen hangszerkedvelő nép. Aránylag kevesen értenek hangszerekhez, s inkább muzsikáltat magának, mint maga muzsikál. Ezért énekes népzeneink gazdagságához képest szegényes a hangszeres népzene. Lássuk most nagyon röviden a nép hangszereit. A cigányzenét kikapcsolhatjuk, hiszen azok nem a nép, hanem a városi úriosztály múnépdalait játsszák, hangszereit pedig mindenki ismeri, sőt túlon-túl jól ismerik még a játékmódjukat is, hiszen a nótajátéknál a cigánycimbalom stílusát vitték át a zongorajátékra is. Ez a cigánystílus természetesen a régi magyar dalokhoz semmiképen nem stílusos kíséret.

Népi hangszer a *duda*. Ez a hangszer megvan ugyan más népeknél is (pl. skótoknál) s Magyarországon is egyre kevesebb az e hangszeren játszóké száma. Inkább a pásztornépből kerülnek ki művelői. Kecskéből készült, tömlőszerű fúvóhangszer, melyből két síp nyúlik ki s az azokon lévő lyukak befogása által lehet rajta dallamot játszani, egy állandó, mély, monoton dudászzerű (rendszerint *F—B*

hangok) kíséret mellett. Legtöbbször egy dudás játszik, innen a közmondás is: „két dudás egy csárdában” t. i.: nem fér meg! A dudát azután különtéle szép faragású kecske, kos, vagy más fejalakú díszítésekkel látják el.

Igen elterjedt hangszer a citera. Ez is sokféle van, s vidékenként változik alakja, hangolása. Van 4—5 dallamjátszásra alkalmas, fogólappal ellátott hurja, s néhány kísérő húr, melyek rendszerint ugyanazt a monoton kíséretet adják. Ezt a hangszeret is különböző faragásokkal díszítik. Jobb kezükkel pengetik a húrokat, baljukban egy kis pálcikával tojják le őket. Nagy hangtávolságú, gyors futamok nem játszhatók rajta.

Furulya kéttéle van: „*Hosszi furugla*”, melynek hossza kb. 93 centiméter, 4 részből van összeillesztve, s közel a végéhez van rajta 5 lyuk és a rövidebb furulya, vagy pásztorsíp. Rendszerint bodzatából készítik s szép faragással látják el.

Erdekes, hogy kültöldön, de már Budapesten is „Blokflöte” név alatt nagyon divatba jött ez a hangszer, különösen az iskolás gyermekek zenei nevelésében, miután könnyű rajta játszani s olcsó.

Különleges hangszer a *tekerő*. Ugy ez, mint a duda, valamikor nemzetközi hangszer volt, nálunk mar csak Szentesen van némi nyoma. Jobb kézzel hajtják, tekerik azt a készüléket, amely a húrokat megpendíti, balkézzele pedig a húrokat érintő billentőkön játszanak.

Megemlítendő még a *doromb*. Ezt a hangszeret én nem ismerem, de növendékeim leírásából következtetve, azt hiszem, húros hangszer, melyet egy kis pálcikával vernek, s inkább ének, vagy furulya kíséretével szolgál, tehát kísérő hangszer.

A nép maga csinálja ezeket a hangszereket, s a maga nagyszerű fantáziájával a legszebb díszítő elemekkel látja el őket.

1905. körül Bartók Béla és Kodály Zoltán fellépésével elkövetkezett az a fordulat, amely végre a magyar zeneművészet megteremtésére irányuló törekvéseket, mintegy egyetlen gyújtópontban, két rendkívüli művész egyéniség munkásságában foglalta össze. Ez a korszakalkotó változás vagy fordulat nemegyéb, mint a magyarság visszatérése a főútra, melyet elhagyott idegen mellékutak kedvéért. A történelmi háttér megváltozott; a nemzeti illúziók zenéje, a romantikus zeneanyag, tehát a verbunkos stílus és népies műdal elhalványultak s velük együtt egyidőben erejét veszítette a nyugatos iskola is. Ennek kultúrtörténeti és szellemtörténeti okairól most nincs alkalom és hely szólni. Műveikben nem a népdalt utánozzák, nem azt dolgozzák fel, nemcsak külső mázt kölcsönöznek a népdaltól, hanem annak lelkiségét, szellemét szívták magukba s miután abszolút művészi nagyságok, meg is tudták teremteni azt az igazi, most már minden fenntartás nélküli magyar zenét, amely mindezideig késett, s amely hivatva van átfórmálni az egész magyar lelkiséget egy sokkal magyarabb és nemzetibb irányban. Nekünk pedig egy kötelességünk van: ne zárjuk el szívünket, sőt nyissuk meg lelkünket az áldott magyar föld legszebb virágai, a magyar népdal s az ebből sarjadt klasszikus, új magyar muzsika előtt!

Vikár Sándor.

MAGYAR NÉZŐ

Ez az új rovatunk magábaöleli az időszerű kulturális, irodalmi problémákat, amelyek a mai elesettségünkben rajtunk, magyarokon segíthetnek, s rövid írásokban terjeszthetik azt az irodalmi világnézetet, amely minden írásműnél és kulturális problémánál elsősorban nemzeti jelleget és jellemet keres és domborít ki. Amint Bessenyei is Magyar Nézőjében számot vetett kora kulturális, irodalmi állapotaival, s röpiratát azért írta, hogy vele a nemzeti nyelvet felkarolja, mi a nemzeti szellem és érzés irodalmi és kulturális felkarolására nyitjuk meg hasábjainkat. A Magyar Néző Ór akar lenni: a magyar szellemiségnek és a magyarság kulturális sorsproblémáinak öre rövid, néhányszavas cikkeiben. Holminkat így teljesen könyvek és kulturális események ismertetésére szorítjuk.

A Felvidék lelke

— Elnöki megnyitó a Bessenyei Kör 1939. február 14-iki felvidéki ünnepélyén. —

Másfél évtizede dolgozik, kutat és készíti a magyar szellemi élet egy kis csapata azt a munkát, amelyből kialakulhat a tiszta és világos kép a magyar szellem lelkiségét illetően. És ebben a kutatásban az újabb időben különösen a tájlelekkel való foglalkozás játszik jelentős szerepet. A problémák maguktól adódtak: Van-e külön erdélyi lélek? Van-e külön dunántúli magyar ember? Lehetséges-e, hogy a tiszántúli magyar ember lelki alkata egész más, mint a dunántúlié? Van-e külön felvidéki lélek?

A problémák nemcsak érdekesek, de nagyjelentőségűek is — kétségkívül. A kérdések megfejtése pedig azt eredményezi, hogy egészen közel jutottunk ahhoz, hogy az egységes magyarság lelki rajzát, szellemi képét megfesthessük. Erre a lelki rajzra, szellemi képre nemcsak azért van szükségünk, hogy öntudatunkat magunk és a jövő nemzedék előtt erősítsük, hanem főként azért, mert ez a szellemi kép tanuságot tehet arról, amit ma mindnyájan érezünk és tudunk, vallunk, de bebizonyítva nem igen látnak idegenek: a magyarság itteni évezredek küzdelme, jelen léte nemcsak sorsrendelés, de elhivatás is, hivatottság egy nagy európai kultúrközösségben és egybeforrottságban.

Addig is, míg ez a kérdés teljesen tisztázódik, világossá lesz, megkísérlek én is ebben a nagy munkában résztvenni, s egy kissé közeledve a nagy átfogáshoz, arra a kérdésre kísérlem meg a feleletet: Van-e felvidéki lélek, hogyan nyilvánul ez meg, mik ennek

legjellegzetesebb tulajdonai és mit jelentenek ezek a magyar szellemiség életében? Lesz azután egy másik kérdéscsoportom is: Mit jelent nekünk ma ez a felvidéki lélek?

A magam részéről az első kérdést persze csak irodalmunk tükrén keresztül vizsgálom, hisz csak részletfeladattal foglalkozom, s csak erre vállalkozhatom is. De meggyőződésem, hogy ez a részletkérdés sok tekintetben tisztázza alapjaiban a helyzetet, s főként tisztázza történelmi szempontból, mert az irodalom és az irodalmi alkotások nemcsak egyének tükörképei, egyéni lelkivilágot bontanak ki előttünk, de korok, közhangulatok, egy-egy kor lelkének, szíverésésének határozott irányítói, felfedői, tükörképei, később emlékei és bizonyítékai.

Feltehetjük a kérdést: Hogyan nyilvánul meg a felvidéki szellem irodalmunkban, milyen tulajdonságok adják meg a Felvidék sajátos lelkületét? A kiindulás mindenestre a származás gondolata lesz. A magyar irodalom Balassa Bálinttól kezdve beszélhet sajátos felvidéki lélekről. Az ő lelke tárul meg először európai lélekkel úgy, hogy benne a magyar vonásokat még jobban kidomborítja, s ez a korral való modern haladás e pillanattól kezdve szinte felvidéki vonássá válik irodalmunkban. Az ő lelkisége annyira a Felvidékben leledzik, hogy a hagyományain nevelkedők iskolája is felvidéki származású írókból telik ki: Rimay János, Beniczky Péter, Koháry Antal, Amadé Antal és László, hogy csak a kiválóbbakat említsük.

Gyöngyösi István nemcsak felvidéki születésű, de Murányi Vénuszával törzsökös felvidéki tárgyat választott magának. Népies íz és zamat a formájában ugyancsak a haladás jellegzetes vonása.

A kurucköltészet legszebb darabjai az érsekújvári síkon, a Fekete-hegy alatt, az Ung és Latorca erdősegei, mocsarai közt születtek, bujdosók szívéből pattantak ki. Ki ne hallotta volna meg bennök a fegyverek zaját, a zúgó vizek eredei morajlását, a hegyek messzezengető visszhangját?

A haladás, a korral való lépéstartás, a határozott és komoly újítás szüksége innen indul meg a 18. században irodalmunkban és Kazinczy Ferenc Kassáról serkenti, biztatgatja a magyar irodalmat, rajzaiban élménnyé lesz a felvidéki táj, Kármán József pedig, ez a tehetséges, tragikus végű magyar író már a század végén oly irányok felé vezeti irodalmunkat, ahonnan új nemzeti és népi klasszicizmus felé egyenget az utunk. Gvadányi tudatos népi törekvései is Szakolcáról valók, s nem véletlen, hanem a kor jellemző képe, hogy a szegedi Dugonics művei Pozsonyban és Kassán, sőt Bessenyeink Buda tragédiáját is Pozsonyban, illetve később Kassán adják ki. A könyvkiadást a mindennapi irodalmunk legfontosabb szervezetét a 18. század végén egyedül a Felvidék tartja birtokában.

A 19. század első évtizedeiben az eperjesi önképzőkör az, amely jelentős szerepet játszik a jövő magyar szellemiség kialakítása érdekében: Vachot Sándor és Imre, Sárosy Gyula, Kerényi Frigyes és Lisznyai Kálmán innen kerülnek bele az irodalomba.

A nemzeti klasszicizmus korának három géniusza nőtt össze a

Felvidékkel: Tompa Mihály, Jókai Mór és Madách Imre. Aki ismeri Tompa költszetét, felfedezhette benne a felvidéki tájakat, azokat az érzéseket, amelyek őt a Felvidékhez fűzték és fűzik. Jókai Mór regényeinek egész sora a Felvidék történelméből, érzésvilágából és lelkéből fakadt: Lőcsei fehér asszony és Szeretve mind a vérpedig valószínű felvidéki époszok. Madách Imre komplikált lelkisége nehezen fedi fel a felvidéki vonásokat, ő sztrégovai kastélyának magányában szövögette sötéten töprengő látomásait az ember tragikus sorsáról.

A 19. század legutolsó negyedének legtipikusabb felvidéki írója Mikszáth Kálmán volt. Bár életpályája elszólította őt a Felvidékről, újra és újra visszatért hozzá. Rajongó szeretettel ragaszkodik a sárosi sviháktól az apró gentryig, a hétszilvafástól a jó palócig, s a kisvárosi élet sok-sok tipikus gyöngye figurájáig a Felvidékhez. Ironiáján keresztül érezni lehet, hogy az író milyen mélyen ismeri és szereti a felvidéki népet, s mennyire látja a helytelen utakat, amelyek veszte felé sodorják.

Tudatosan zárom itt le a névsort, pedig a kialakulás, kiteljesülés a felvidéki lelket illetően csak a világháború után kezdődik meg igazán. De erről bírálatot mondani és ezeket az írókat jellemezni most nem akarom. Nem, nehogy a tárgyilagosságból kivetkőzve, egyéni érzelmeken keresztül nézzem a múlt írói nemzedékét is.

Láttuk négy századon keresztül a legjelentősebb mozzanatok a Felvidék irodalmának szelleméből. Az a kérdés már most: minő egységes kép és jellegzetes vonás tárul elénk a fenti írók galériájából?

Az első vonás, ami a fenti összes írókat jellemezni fogja, s ami a Felvidéknek bizonyosfokú sajátos színt is ad rögtön: *a haladás, újítás szelleme*. Balassa Bálint egyéniségében és költszetében új utakon, irányokon indul és halad, új kapukat nyit meg, melyben iskolát is alapít. Gyöngyösi István a 17. század legfontosabb költői tényezőjét, a külső formát, a verselést viszi szélesebb mezők felé. A kurucköltészet új utat nyit a népi költszetünknek, míg a 18. század második felének írói: Kazinczy és Kármán a felvilágosodás szellemének magyar jellegű és magyar érdekű harcosai, irányítói. Az eperjesi önképzőkör a reformifjúság lelki nevelését korszerűvé alakítja, míg Tompa Mihály először énekli meg öntudatosan a Felvidék szépségeit. Jókai Mór a magyar mesemondásnak alapjává tette a történeti szellemet, s talán ez épen a felvidéki tárgyú regényében a leg-erősebb. Ne tévesszük össze: nem a történelmi regény terén alkot újat, jelentőset, hanem a regényének történelmi szelleme, légköre elválaszthatatlan fantáziájától és egész egyéniségétől. Madách Imre lelke ebben a haladásban és újításban is részt kér, nemcsak sajátos tárgyú darabja külső és belső tulajdonaival, hanem főként azzal a filozófiával, amely világhírű tragédiájának legjellegzetesebb vonása. Mikszáth nemcsak új típusokat teremt irodalmunkban, de átítatja már őket egészen lelkileg is azzal a szellemmel, amit csak az ismer igazán, aki onnan származott, amit csak az érthet meg, aki a magyar

szellemi élet értékét nem mennyiségileg, de főként, sőt egyedül lelkiileg, minőségi alapon akarja felmérni. Az ő újítása kezdete egy határozott, komoly és komor nemzetszemléletnek az ironián keresztül is.

Az újítás és haladás szelleme mellett a *népi szellem* az, ami a fenti írókat és költőket legjobban jellemzi. Balassa népi vonásai irodalmunkban közismertek, formától tartalomig sokszor nyúlt a népi lélek vetületeihez. Gyöngyösi formái és nyelvi iránya teljesen népi alapú, s a kurucköltészet a magyar népköltészet történetének legszébb és leggazdagabb fejezete. A felvilágosodás arisztokratikus szelleme látszólag nem kedvez a népiségnek, bár Kazinczy és különösen Kármán idegenkednek a népi szellemtől, sőt lehet mondani, hogy irányításuk alatt indul a népi költés gyűjtése új utakon határozott célok felé. Tompának és Jókainak a népiséggel való szoros tárgyi és formai kapcsolata közismert. A népi számukra már nem újdonság, hanem ihletet adó és komoly ösztönzést nyújtó igazi élmény. Mikszáthban csap ez a népi szellem a legmagasabb fokra. Az ő felvidékisége nemcsak gyökeresen újítás is, hanem mély élmény, amely nemcsak tiszteletre kötelez, de büntudatra is hív. A büntudat felkelése pedig mindig a történelmi gondolatot hívja segítségül.

A sok egyéb és jelentős vonáson kívül két vonást választok most csak ki, hogy a képet továbbrajzoljam, mert e két szempontot tartom a legfontosabbnak és a legigazabb felvidéki vonásnak: a koral való haladás, újítás szelleme mellett a népi szellem érvényesülését a történelem folyamán. A kettőnek van fejlődése egymás mellett, s van a haladásnak a népi szellemmel való találkozása is az öntudatraébredés végső pillanatában, amikor a büntudatosság fejlődik ki a szellem lélektanában.

A világháború után időben a kettészakított felvidéki lélek egyik része az anyaországban talál magának ihletet a mult emlékein. Komáromi János, Sajó Sándor, Pap Váry Elemérné, Szathmáry István, hogy az újabb nemzedékű Féja Géza, Márai Sándor, Sztinyay Zoltánról ne is beszéljek, az ő lelkiükben is a népi és megújító, haladó szellemű felvidékiséget látjuk a legerősebbnek. S akik odaát maradtak: Mécs László, Ölvedy László, Tamás Mihály, Darkó István, Szombathy Viktor új utakon a népi szellemben indulnak el, s őrzik a magyar szellemiség megvívhatatlan fellegvárát. S azok ketten pedig, akiket ma itt vendégeinkül tisztelünk, Sziklay Ferenc és Rác Pál ennek a „túlróljött” felvidékiségnek maradéktalan birtokosai. Bennük a népi lélek és a koral való haladás szelleme, már nemcsak írói élmény, nemcsak faji büntudatra készítő alkalom és helyzet, hanem a magyar nemzeti élet feltétlen követelménye, amit a történelmi gondolat erősít meg bennük.

S itt van a felvidékiségnek, a felvidéki céloknak fejlődésében harmadik, most öntudatosult jellegzetes vonása: a *történelmi*. Ez az a vonás, mely öntudatra ébredni csak egy rettenetes nagy földrengés és végveszedelem után tudott, de oly erős volt öntudatlanul is, hogy

le nem győzhette semminő külső erőszak, ez az a vonás, mely végkép és örökre összeforrasztotta ezt a lelkiséget öntudatosan a magyar lelkiség minden tagjával, akikben ez a történelmi vonás volt mindig a legerősebb: a Tiszántúl, Alföld, Erdély és Dunántúl sajátos lelkü, egyéni szellemü, de történelmi magyar lelkiségével. A Felvidék lelkében, Jókai, Mikszáth szellemében már megjelent ez a jellemvonás, de egységes tudatú és összeforrasztó erejüvé csak most válhatott: a magyar büntudatosság szelleme csalta elő, tette lélekformáló és lélekalakító, lendítő erejü jellemvonássá. És ez az a vonás is, mely összetartó kapoccsá vált a szétvált magyar szellemi részeket illetően.

Felvidéki lélek tehát van! Jellegzetes tulajdonai a történelmi alakulás folyamán: 1. a korral való haladás, újítás szelleme, 2. a népi lélek visszatükrözése, a népi lélek átélése, 3. a történelmi lelkiség megszerzése a büntudat érzésének kiformalódásán keresztül. Hogy mindez mit jelent a magyar szelemiség életében, úgy érzem, felesleges elmondani. A haladás szelleme európaiságot, a népi lélekben való gyökerezés jelenti a faji gondolat átélését, a történelmi lelkiség jelenti a földhöz, vérhez és ezeréves multunkhoz való szoros kapcsolódást. De amint az erdélyi lélek történelmisége alapvető gondolata szellemének, a dunántúlinak hagyománytisztelete, az aföldinek faji jellege, a felvidékinek és a vele a tiszántúlinak is nagymértékben, *a haladás, újítás szelleme*. Ez az alapvető vonás, ez az alapvető lendítőerő, mely kialakította a történelem folyamán a felvidéki magyar lelkiséget is. Ebben az alapvető jellemvonásban kell keresnünk a feleletet is arra a másik kérdéscsoportra: mit jelent nekünk ma ez a felvidéki lélek? De minden félreértés elkerülése céljából eleve leszögezem! Itt nem politikumról van szó, hanem feltétlen magyar követelményről, melyhez az irodalomnak is igen nagy és fontos köze van.

Ha a felvidéki lélek a haladás és újítás szellemét rögzítette magába a történelmi fejlődés során, akkor ennek érvényesülése sohasem volt olyan szükséges és fontos a magyar életben, mint ma, s ez nemcsak a mi vélekedésünk, hanem határozott, komoly történelmi hivatásunk is. Akármerre nézünk a magyar élet területén, akármerre vetjük tekintetünket a nagyon szárazra kiaszott magyar ugaron, mindenütt azt látjuk, hogy friss vérre, erőre, új lendületre és új átcsoportosításra van szükség. Azt láthatjuk, hogy az egyes osztályok és történelmi csoportok közti gátak oly magasra emelkedtek, hogy azokat áthágni senkisem képes már, nem is lehet, a gátak lebontása pedig csak egyképen lehetséges: egyesülni egy nagy népi közösségben, népi szellemiségben, ahol egyedül az lesz az irányadó: ki mit és mennyit végzett nemzete szolgálatában? Az önzetlenségnek és felebaráti szeretetnek ez a hatalmas lendületű ereje — jól tudjuk — milliókat hódított meg már másutt, más államokban, s nem másolásról, de multhatatlan és feltétlen szükségü követelményről van szó, hacsak nem akarjuk, hogy mások kihasználva gyengeségeinket, a Kárpát medencére rátegyék kezüket. S ez a nagy követelmény egyben első lépése lesz a belső revízióknak, a feltétlen szükségés meg-

újhodásnak, a lelkiismeretvizsgálatnak, a keresztyéni szolgálatnak, amely önzetlen munkában emelkedhetik igazán hivatása magaslatára. Mert nem az az áligazság, mely minden embert egyformán embernek tekint, s szentimentális érzelmek kifejezésére és átérzésére akar kötelezni, adja meg az igazi humanitást, hanem az a hivatás, az a rendelés, mely a felebaráti szeretet, s elsősorban a nemzet-szeretet jegyében alkotó, építő munkára hív a legjobban épen akkor, mikor magunktól sokat meg kell vonni, s amikor a kicsiny, szerény falatból is tudunk juttatni azoknak, akik minékünk felebarátaink, sors- és nemzettársaink.

És az elmúlt 20 esztendő azt igazolja, hogy ezt a népi közösségi szellemet lelkiekben megteremtette az a magyarság, amely a „cseh-szlovák demokrácia” uralma alatt sínylődött. Mert az igazi népi közösségi szellem megvalósításához elsősorban lelki egységre volt és van mindig szükség. Azok a névtelen, csendes, magyar emberek, akik ezt odaát munkálták 20 éven át, a nemzet legnagyobbjai közt kell, hogy helyet foglaljanak. S ne mondja nekem senki, sajnos ily hangok is hallatszanak és hallatszottak, hogy a felvidékiek áldozata nem is volt oly kivihetetlen, mert kénytelenek volnának arra rámutatni, hogy akik ezt mondják, mindazok az áldozatot pusztán egyéni és anyagi szempontból mérlegelik, de nem a lelki, a szellemi, az ősi ösztönös magyar lelkiség szabadságérzésével, meleg, sőt forró faj-szeretetével, igazi lelki mélységgel. A felvidékiek megmutatták, meg tudták mutatni, hogyan kell és lehet nyomoron, kínon, szenvedésen keresztül is, megalkuvás nélkül ezt a nemzetet önzetlenül szeretni.

A csonkahaza lelkisége néhány év óta tökéletesen megváltozott. A csonkahaza gondolat és érzésvilága kezd már a háború utáni törtetés önzéséből a közösségi eszme felé haladni. A Felvidékből beáradó új szellem, vér és erő legfontosabb hivatása most az, hogy a kornak is megfelelő, nemzetünknek is oly szükséges haladás, újítás szellemét: a közösségi érzés és eszmevilágot magyar vonatkozásban átplántálja a mi életünkbe is.

Ezt jelenti ma nekünk a felvidéki lélek, a felvidéki szellem. Mi várakozással, csodálattal és nagy, határozott hivatásérzéssel nézünk a felvidéki testvérekre. Hozzatok nekünk megújulást, hozzatok nekünk megbékélést, új élet kezdődhessék a további nagy harcok előtt a száraz magyar úgáron.

S ezért fogadunk Titeket is ma, felvidéki testvéreink különös meleg szeretettel. Tanulni akarunk tőletek, tanulni egyetértést, hitet, bizalmat, jószágot, reményt, megtanulni az igazság és magyarság jövőendő útjának építését.

Ezekkel a gondolatokkal köszöntöm a megjelenteket és a mai ünnepi ülésünket tisztelettel megnyitom.

Bessenyei és a szabadkőművesség

— *Elnöki megnyitó a Bessenyei Kör február 18-iki
Bessenyei-ünnepélyén.* —

Aki ma irodalomtörténetünknek azzal a korával foglalkozik, amelyben a felvilágosodás és annak politikai vetülete: a szabadelvűség játszott a főszerepet, az gyakran igen nehéz kérdések előtt áll. Akaratlanul vetődnek fel oly problémák, amelyekben igen nehéz dönteni, hacsak nem tisztán történeti szemüveget használ az ember. Hányszor halljuk ma is, hogy Széchenyre, Kölcseyre azok részéről történik a legtöbb hivatkozás, akik kiszakított mondatok és írásokból kiszakított részek alapján kovácsolnak maguknak és eszméiknek tőkét, akik maradiságukat, megállapodottságukat ezeknek a nagyoknál bölcs önmérsékletével azonosítják, sőt mi több, maradiságukat Széchenyink és Kölcseynek reformpolitikájából származtatják egyes úton. Száz és egy példára lehetne hivatkozni, igazolásul annak, hogy ezek a multat nem történelmi szemüvegen nézik, hanem a mának forrongó világából egyesegyedül. Aki azonban a multtal szembenéz, s történelmi szempontból néz szembe, az előtt minden kérdés megoldódhatik, a legnehezebb és legproblematikusabb is, sőt a látószólag legkényesebb is.

Idestova egy évtizedes Bessenyei munkásságom alatt sok érdekes kérdéssel kerültem már szembe, melyek talán itt-ott megtorpanásra és netovábbra is kényszerítettek. Láttam és szemléltem a kozmopolita érzések felé hajló Bessenyeit, szemügyrevettem a keresztényi gondolkodás igen szabad értelmezését valló testőrirót, háttározottan megláttam a régi, nemesi érzésekkel, talán épen a népi szempontot semmikép sem megértő földesurat, és észrevettem, kibogoztam a buja szellemi labirintusból a felvilágosodás nagy eszmei harcosát, széplelkét, ezt a tragikus magyar alakot, akiben a sok érték mellett oly sok gyengeség is lakozott, pusztán azért, mert oly nagyon is ember volt és oly nagyon is emberek vagyunk mindnyájan, hogy botlásaink és vétkeink, gyengeségeink és tévedéseink alapján is az örök emberi érzések győzedelmeskednek bennünk. De ugyanakkor láttam e kicsínységeken felülemelkedve azt a mérhetetlen szolgálatot is, amit a nemzetnek, a magyar közösségnek tett. Sőt tudtam mindig jól, hogy az életünk értékbeállításánál mindig a szolgálat a legfontosabb, s az embereket akkor értékeljük helyesen, ha a közösség érdekében végzett szolgálatukat mérlegeljük, s aszerint ítélünk felettük. A történelmi szempont természetesen teljességet követel s ezért *jelen* szempontok érdekében nem szabad sohasem a képet bármely oldalról is megtörni, kisebbé tenni. Ha ezt tesszük, már nem érthetjük és nem is értékelhetjük kellőképp a korban az író.

Bessenyei életének volt egy tisztázatlan kérdése, ami sokakat érdekelt és igen fontos is volt bizonyos szempontból: milyen kapcsolatai voltak Bessenyeinek a korabeli szabadkőművességgel? A kér-

dés felvetése Bessenyeinél teljesen jogos. Bessenyei a bécsi udvari légkörben, mely szabadkőműves szellemmel volt átitatva, megismerkedhetett az eszmével, a felvilágosodás légkörében feltétlenül kedvet érezhetett magában, hogy azok társaságát felkeresse, akik a felvilágosodás eszméi mellett harcolnak.

Abafi (Aigner) Lajos a magyar szabadkőművesség történetének leglelkesebb írója ki is használta a kérdés felvetésének a jogosságát s „A szabadkőművesség története Magyarországon”, németül: „Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn” c. 5—5 kötetes munkájában, valamint „A szabadkőművesség és az uralkodóház” c. 1896. megjelent értekezésében, s az ugyancsak tőle eredő, de névtelenül megjelent „Szabadkőműves nyomok a régi magyar irodalomban” c. értekezésében, melyet „Corvin Mátyás az igazsághoz c. páholy 25 éves története” kiadásában jelentetett meg, Bessenyeinek a szabadkőművességgel való kapcsolatát csak belső okokkal igyekezik megértetni, magyarázni. Hivatkozik Bessenyei és Voltaire kapcsolatára, a felvilágosodás terjesztésére, Bessenyei szándékaira, s Bessenyei sorsában, tragédiájában kapcsolatot keres és talál Apácai-val, akit szintén szabadkőművesnek nevez és tart, jóllehet Apácai korában ez még teljesen ismeretlen fogalom volt. Bessenyeink egész munkásságát tiszta szabadkőművesi munkának nevezi, s egyáltalán nem lepődünk meg már azon, amikor Arató Frigyes 1913-ban „A szabadkőművesség” c. művében (a bpesti Eötvös-páholy jubiláris kiadása) 3 oldalon keresztül Bessenyeink munkásságának minden lélekzetvételét szabadkőművességének tulajdonítja, így jellemzi őt összefoglalásul: „Bessenyeinek és korának legnagyobb érdeme, hogy a magyarság elszigeteltségének megszüntetésével a nemzeti szellemet az egyetemes emberi szellemmel összeköti, s a hazai közművelődésbe az egyetemes haladás eszméit, törekvéseit és vívmányait oltja bele. Tiszta szabadkőművesi munka!” Valóban, Bessenyeink legnagyobb érdeme, hogy a felvilágosodás útján megtermékenyíti a magyar gondolkodást új szellemmel, felrázza a tespedésből a nemzetet, s öntudatosítja benne a magyarság-európaiság összetartozását. Valóban, de ez a jellegzetes vonás megvan már szellemünkben a középkorban és protestáns-korban ép úgy, mint a 17. sz.-ban; Temesvári Pelbártunk, Janus Pannoniusunk, Balassánk, Pázmányunk, Zrínyink, Apácaink, hogy csak a legnagyobbakról beszéljünk, mind ezen az úton haladtak, ha nem is a 18. századi gondolkodással. Ebből nyilván az következnek, hogy a mi egész magyar életünk, főként szellemi életünk, igazi szabadkőművesi munka volt, s magyarság-szabadkőművesség elválaszthatatlan fogalmak. És valóban, találunk ilyen vélekedéseket is szabadkőműves részről, különösen Abafi Lajos feldolgozását illetően nagy ötkötetes művében.

Aki azonban csak történelmi szemüvegen keresztül nézi az eseményeket, annak az első tisztázandó kérdése: minő külső tények állnak Bessenyei szabadkőművességének bizonyítására? S akkor meglepő lesz, hogy ugyanaz az Abafi és Arató, akik oldalakon keresztül bizonygatják, Bessenyei szabadkőműves mivoltát, idézeteket idéze-

tekre halmaznak, — s mindig elfelejtik, hogy a felvilágosodásról beszélnek, annak felfogásáról, filozófiájáról, s ezt azonosítják a szabadkőművességgel, — sohasem jelentik be, hogy Bessenyei mely páholy tagja volt, hova járt, mely páholyt kereste fel állandóan, pedig Abafi művében felsorolja a páholyok tagjait egyenként, s működésüket is jellemzi részletesen. Találunk testőrt, magyart is a névsorban, a „Zur gekrönten Hoffnung“ páholy tagjai közt, Báróczy Sándort, Czirják Mihályt, Bíró Lászlót, Rhédey Lajost, báró Naláczy Józsefet — csak Bessenyei Györgyöt, nevét és páholy-munkáját keressük hiába. Nem találjuk sehol! Nyilván nem is volt tagja soha a szabadkőművességnek. Aki pedig ismeri azokat a szabályokat és felvételi körülményességeket, ceremóniákat és beiktatásokat, amelyek a szabadkőműves „tanoncságon“ keresztül vezettek a páholy-mesterségig, az jól tudja és érti is, hogy szabadkőműves-testvérnek csak azt tartották, aki mindezen a tűzpróbán keresztülesett, aki a próbaköveken átlépett. Magam is hiába vizsgáltam a kérdést két ízben is Bécsben, nyugodt légkörben, amikor a 18. századi titkokat fel lehetett fedni, hiába, nem jutottam eredményre egyáltalán, semmiféle nyomot nem találtam arra, hogy Bessenyei szabadkőműves lett volna!

Hallom, tüstént, az ellenvéleményeket: Bessenyei, mint jó szabadkőműves, még a nyomokat is eltüntette a szabadkőművességéről, mikor a testőrségből kilépett, vagy Bécsből távozott véglegesen. Erre az ellenvetésre nincs más mondanivalónk, csak az, hogy Bessenyei György sokkalta őszintébb, sokkalta egyenesebb volt írásaiban és Tarimenesében, semhogy ne vallotta volna be bármi módon is köműves-mivoltát, kivált, amikor kora, a magyar nemesi társadalom jórésze a szabadkőművességet helyes, fontos és a haladás, fejlődés szükségszerű követelményének ismerte. S miért maradt volna 30 éves, csendes elvonultságban, amikor körülötte a Vayak, Pukyak, Ragályiak, Fáyok, Török grófok, a borsodi, zempléni, bihari, szabolcsi alispánok és főjegyzők mind eljártak az „erényes világpolgárok“ páholyüléseire, főként Miskolcra. Maga pedig sokat járt el a vármegyei ülésekre, s ezekről sokszor meg is emlékezik írásaiban. Hogy a „nagy, szabadkőműves Bessenyeit“ ne karolta volna fel, ne emelte volna fel a legmagasabb dicsőségre a magyar nemesek páholya, szinte elképzelhetetlen.

De ha joga volt a 19. századvégi szabadkőművességnek a maga részére kisajátítani Bessenyeit, mint fentebb láttuk, egyedül belső érvek alapján, szabad nekünk is, pusztán belső érvekkel megcáfolni Bessenyei szabadkőművességét. A szabadkőművességnek harmadik, úgynevezett skót-fokozata után felvették a testvéreket, akik tudományra szomjaztak: rózsakeresztesnek. Ennek a rózsakeresztes szervezetnek legfőbb célkitűzése igen érdekes, jelen esetben azonban ezzel bővebben nem foglalkozom. Elég, ha rámutatok arra, hogy legfőbb hivatásuknak vallják az alkimiával való komoly foglalkozást, a bölcsek kövének létezését hiszik. Mivel a rózsakeresztesek a szabadkőművességgel szoros összeköttetést tartottak fenn, sőt mi több, a

maguk világszervezete érdekében szükségesnek tartották a kőműves-páholyok szaporítását, igen sok páholyban elhatalmasodott ebben a korban a rózsakeresztes irány is. Hogy melyik páholyban melyik irány válik úrrá, az a vezetőségtől, főként a páholy mestertől függ, s bizonyított, a bécsi Zur gekrönten Hoffnung páholyban Bernát Sámuel udvari tanácsosi ágens vezeti be ezt az irányt. Mellette dolgozik Born Ignác, aki híres kémikus volt. Ez munkájukat, irányukat nem zavarta. Ebben a páholyban találhatók a magyar katonák, nemesek, arisztokraták jóformán mind, akik csak Béccsel összeköttetést tartottak fenn. Itt dolgozott Báróczi Sándor is több testtársával. Bessenyei György neve, mint említettem, nem szerepel a tagok közt. De annál többet toglalkozik a Holmi két fejezetében az alkimiával, a bölcsek kövével, s hevesen támadja ezért Báróczit, aki ennek a „hóbortnak” teljesen odaadta magát. Kioktatja a testőröket, minő ostobaságba és józanság elleni törekvésbe merültek, s ezért írja a hosszú elmélkedéseket. Sőt mi több, Bessenyei ezért szakítja meg Báróczival az összeköttetést teljesen, s a barátaiért rajongó Bessenyeinek ez nem jelent különösebb lelki válságot, Bessenyei könnyen napirendre tér efelett. Ha meggondoljuk, hogy a másik alkimista, valóban is szabadkőműves Kazinczy Ferenc Báróczi Sándort nemcsak védelmébe veszi, hanem mint prózairót a legmagasabb dicsérő jelzőkkel illeti, ugyanakkor Bessenyeit csak a kicsinylés és merő gúny hangján, akkor megérthetjük, hogy a szabadkőműves gondolkozás, lelkiség, a testvériség mit jelentett, ami előtt Bessenyei sem térhetett volna ki, mégha oly erősen is aufklérista volt, — ha szabadkőműves lett volna. De Bessenyei hitünk, meggyőződésünk szerint sohasem volt szabadkőműves, mert a tárgyilagosságot, a nemzet érdekében való munkásságot nem akarta s nem is tudta semmiféle „emberi társaság” kedvéért lelkében elhomályosítani.

De tegyük fel, hogy valaha előkerülnek olyan bizonyítékok és adatok, amelyek igazolják Abafi-Aigner elképzeléseit, s Bessenyei szabadkőművességét a valóságban is, nemcsak az elképzelésben, százszázalékossá teszik. Akkor is óriási különbséget kell látni azon szabadkőművesség közt, mely a 18. században a felvilágosodás eszméinek hatása alatt fejlődik ki és működik, nálunk a nemzeti szellemet elég hamar magába olvasztja, és azon szabadkőművesség közt, amely a 19. század végén ragadja el a mi társadalmunkat, s amelynek vezető-egyéni ségei, jól tudjuk, milyen sirba vezették és juttatták országunkat, mert a nemzet érdekei helyett idegen érdekek szolgálatában állottak. Elég a kettő közti nagy különbség céljából először megvizsgálni, miként vélekedik a szabadkőművességről Kazinczy Ferenc. Kazinczy, nyilván a felvilágosodás hatása alatt, hódol a szabadkőműves eszméknek is, s azt szereti különösen benne, hogy „az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvérének nézi, s azt látja, hogy minden tagban egy lélek, t. i. a jónak szeretete dolgozik, örömkönnyekeket sír, amelyben sokkal biztosabb barátokat lel, mint a külső világban.” Ez időben a szabadkőművesség nem más, mint a felvilágosodás eszméinek a terjesztője, s ma már jól tudjuk

azt, hogy a felvilágosodás eszmevilágának magyar gyökereiből új magyar élet sarjadt nálunk, de ehhez is a szabadkőművesség intézménye kevésbé járult hozzá. Kazinczy egész működése, iránya és eredményei olyan nemzeti beállítottságra utalnak, amelyek kora eszméinek, a nemzeti eszme kifejlődési periódusának megfelelnek. A nemzeti irány elhatalmasodásával a szabadkőművesség, bár lett volna nemzeti hivatása, nem fejlődik tova, és a reformkorban a páholyok nem működnek. Kossuth Lajos erről 1852-ben egy amerikai szabadkőműves páholyban emlékezik meg részletesen, ahol felvételt szerez csak azért, hogy ezzel is hazáján segíthessen. De kétségtelen az, hogy ez az intézmény a 19. század második felének végén olyan irányok felé indul, amelyek mereven távol állottak a magyarság eszmei céljaitól. Nemzeti multunkban nem gyökerezve, idegen hatások nyúge alatt kozmopolita szelleművé válik. Voltak olyan jóhiszemű emberek, akik hazafias tevékenység kifejtése céljából léptek be a páholyokba, s hamarosan arra kellett rádöbenniök, hogy a magyarországi szabadkőművesség idegen eszmék, gondolatok szolgálatába állott, s nem ismerte fel a korparancsban a nemzeti követelményeket. S természetes, hogy el kellett tűnniök ezeknek a páholyoknak is, meg kellett semmisülniök, s velük egy alapjában véve igen szép elvi célkitűzés dőlt romba, társadalmunk tájékoztatlan-sága, naivsága folytán. Bárki meggyőződhetik arról, mennyire igazam van, olvassa el egy volt országgyűlési képviselőnek (nem nevezi meg magát, nem tudni ki az!) Szabadkőműves emlékeim c. 1911-ben, a Stefaneumban megjelenő kis füzetét, mely ma is kapható. Megdöbentő, mennyire tisztán látja azokat a társadalmi, szervi hibákat, amelyek hazánkat jellemezték, vele együtt a szabadkőművességet is ez időben. Olvassa el ezt a megrendítő vallomást és hasonlítsa össze Kazinczy lelkesedésével, s észre kell venni, milyen mélyreható különbség volt a 18. század és 19. századvégi magyar szabadkőművesség elvei és gyakorlati célkitűzései, s még inkább eredményei közt.

Végző eredménykép leszögezhetjük, hogy semmiféle tárgyi bizonyíték nincsen Bessenyei szabadkőművességére, sőt ellenkezőleg, egy csomó belső érv szól épen ellene, s ami mellette szólna, az nem más, mint a felvilágosodás eszmevilága. S ha valaha volna is kétségtelen tárgyi bizonyíték, akkor is Bessenyei—Kazinczy szabadkőművessége olyannyira magyar érdekek, tisztán a magyar szellemiség szolgálatában állott, hogy annak csak komoly eredményei lehetnek, szemben a századvégi szabadkőművességgel, mely kétségkívül kozmopolita irányú, idegen érdekek szolgálatában álló volt.

S itt van az elkötelezés számunkra is, akik Bessenyei eszméit továbbvisszük: a felvilágosodás eszméinek nemzeti továbbfejlesztése. Nem a 18. századi korhangulatszülte felvilágosodás eszméit kell továbbfejlesztetni, hanem a nemzeti koreszméknek megfelelő parancsokat megvalósítani. A 18. században a felvilágosodás főképp azt akarta: minél több embert, minél több országot szabaddá, lelkileg szabaddá, igazi emberi méltóságra emelni. Vajjon igaz emberi méltóságra emeljük-e már népünket? Nem a tudás fegyverével egyedül, hanem leg-

inkább a lélek erejével, az érzelmek, értelem és akarat közösen ki-formálódó, egyéniséget teremtő hatalmával.

Nem divatos intézmények, jelszavak hangoztatásával, hanem határozott, komoly építő munkával kell a magyar szellemi életet is megújítani. Egy alulról fölfelé törő, erőteljes népi mozgalommal iriss vért, erőt ömleszteni a szikkadt, elkorhadás felé induló magyar életekbe: ez Bessenyei mai felvilágosodásának igazi üzenete. Nekünk pedig az a hivatásunk, hogy ezeket a korparancsokat megújítsuk, kövessük és be is váltsuk, megvalósítsunk mindent egy új magyar szellemiség érdekében. Ez a szellemiség pedig nem lehet más, csak még erőteljesebben nemzeti irányú és krisztusi szolgálatjellegű.

Ezekkel a gondolatokkal mai emlékünnepeket, Bessenyei György halálának 128. évfordulóján, tisztelettel megnyitom.

Dr. Belohorszky Ferenc.

Ady Endre

— Elnöki megnyitó 1939. január 30-án. —

Január 27-én húsz esztendeje volt, hogy az újabb magyar költészet legmarkánsabb egyénisége, leghatározottabb alakja, Ady Endre örökre lehúnyta szemét Budapesten. Húsz esztendeje, hogy nincs az élők között, de valljuk meg őszintén, úgy érezzük, hogy most jár igazán csak közöttünk, most hirdeti csak eszméit halló tüleknak, most, amikor végre talán mégis a megvalósulás felé közeledik a népi és szociális magyar élet. Ady Endre egész élete nagy kálváriajárás volt, hatalmas történeti zarándokút, amelyben a nemzetért való feláldozás mártiromsága játszott a legnagyobb szerepet. Életének kevés fény jutott, s akik csak ridegen azt nézték mindig, milyen életet tükröz vissza az, aki a nemzeti büntudat egész mélységét magába rejtette, egyéni sorsának, tragikus emberi gyengéinek „szenzációira” hivatkoztak mindig, s nem voltak hajlandók a szellemének vatesi mélységét elismerni és elfogadni magukra nézve súlyos megállapításait. De ha életének kevés is volt az öröme, ha sorsa az önmaga életének vágyait sem tudta kielégíteni, a halál mindent elcsendesítve körülötte, meghozta számára a teljes megértést és igazi értékelést.

Húsz év óta is tovább folyt a vita Ady Endre értéke és értékelése körül, voltak, akik Ady Endrét édig magasztalva, legnyilvánvalóbb gyengéit sem látták meg, ma is vannak bőiben ilyenek, mintha a vezérnek és annak, aki új, hatalmas eszmék hirdetésére hivatott, csak erényei lehetnének, s emberi mivoltát tagadni kellene. Voltak, akik Ady Endrében csak a hibákat látták, kezdve az emberitől a költőin végig a nemzetbomlasztásig, ahogy ők nevezték, s sohasem érezték annak mélységes igazságát, amit Ady Endre hirdetett. Voltak és vannak ezek is bőiben. És csak kevesek azok, akik Ady Endrét

meg tudták érteni, az embert, a magyar embert, a költőt és a keresztény lelket. Pedig ma, 20 évvel halála után, már tiszta, kristálytiszta fényként áramlik e hármasság tulajdonság Ady Endre költészetéből a magyar élet eleddig eléggé sötét börtönébe.

Ady Endrének legjellegzetesebb tulajdona: fajszeretete. Az a mélységes láng, ösztön és erő együttvéve, ami magyar fajanak szeretetében nyilvánul meg, az a határozott és konok magyarság, meg nem alkuvás, hatalmas öntudat, mely verseiből és egész szellemi lényéből felénk árad, megérteti azt is, hogy ez a nagy lélek miért került abba az útvesztőbe, mely látszólag, külsőleg őt nem tette és nem tudta igazán rokonszenvenné tenni, különösen azok előtt, akik a milleneumi magyarság érzésvilágát hordozták szívükben. A fajszeretet ösztönös lángja a világháború előtt oly keveseket hevített, s nagyjaink közt is Arany Jánoson, Széchenyi Istvánon kívül nincs még egy, aki számára ez az érzés olyan igazán életadó legyen, mint Ady Endrében. A nagy magyar tragikum: az örök visszatérés a nagy magyar ugarra, a pusztaságra, ahol hervad és pusztul az élet, s ahol egy életerős faj hull szerteszét egyéni pártoskodásban és semmittevésben, — Ady sorsa is, fajszeretetének egyetlen reális eredménye.

A keresztény Ady Endre mélyebb, hívőbb, mint költészetünkben bárki. Az ő kereszténysége azonban nem a pusztaság elfogadás és passzív amentmondás minden életjelenségre, hanem a szemügyrevétel és kritika alapján belső ösztönök, természetesen feltörő erők kifejezése. A tett kereszténysége, mely nem dogmákon épül fel, hanem az emberi szeretet legigazabb érzéseire támaszkodik. Ő az első a 20. században, aki tetteiben követeli a század legelején a magyar nép elemi jogainak érvényesítését, ő az első, aki a szociális népi Magyarország megvalósításáért nemcsak szavakkal harcol, hanem tettel is: mert nem lett volna-e könnyebb neki is az ellentábor és a hatalom közepébe kerülni, elvei feladásával, vagy legalább is 50 százalékos megalkuvással, mint odaállni, azok közé épen, akiket eléggé befolyásolhatósága és gyenge kritikai képessége nem tudott sohasem kellőképp értékelni, akik minden gondolatát, lelki rezdülését a maguk előnyeinek, főképp anyagi előnyeinek biztosítására használták fel. Ady Endre pártállásáért mindig azokat kell felelősségre vonni, akik Ady Endrében nem látták és nem értették meg a faj szerelmesét és az igazi keresztényi lelket.

A fajtát rajongásig szerető és a kereszténység legnagyobb értékét, a keresztet is hordozni tudó Ady Endrét a költészetete tette örökéletűvé és nagyjelentőségűvé. A költő Ady Endre ma már kétségtelesen a legkevésbé időszerű, mert formái, kifejező eszközei mindennapossá és természetessé váltak, a valamikor forradalmár költő Ady ma már sok tekintetben csak történeti jelentőségű. Milyen csodálatos rendelés és rendeltetés, hogy a költő Ady szavai, eszméi, gondolatai akkor valósulhatnak csak meg, amikor az új forma művésze, első nyílt, bátor szószólója nemcsak halott, de az a forma és költészet, melyet ő képviselt, szintén a régmúlté s új fejlődési fokot

jelentett csak az irodalom történetében. Tragikus rendelés, csodálatos sors, igazi magyar sors. Szellemi életünknek hány ilyen mártirja, önfeláldozó vértanúja volt, mint Ady Endre! S milyen csodálatos az is, hogy mindezek, s ő is a fajszeretet és mély keresztényi szolgálat jegyében vált vértanúvá. Nem intő jel-e ez nekünk is ma, amikor egy nemzeti megújulás vágyának közepében élünk, hogy csak a belső megtisztulás útján: mélységes, törhetetlen fajszeretettel, tettekkel valószínű, meg nem alkuvó keresztényi érzésekkel, népi és szociális tartalmú erővel lehet a jövő útját elérnünk? Ady nemcsak költő volt, Ady jós is volt, Ady megjövendölte a magyarság sorsát, s ma már jól látjuk: csak a népi és szociális tartalmú, csak az igazi keresztényi jelleget őrző és csak a fajszeretet lángjával hevített magyar gondolatok, eszmék válhatnak a magyar talajban is termékkennyé. Nincs semmi már ma, sem irodalom, sem költészet, sem művészet, mely ettől a szellemiségtől távol állhatna a nemzeti élet szolgálatában. Hogy pedig ez bekövetkezett, az, valljuk meg, leginkább Ady Endre költészetének, markáns egyéniségének érdeme.

Illő, hogy halálának 20 éves fordulóján meghajtsuk fejünket emléke előtt és végkép beiktassuk nevét azok sorába, akik a magyarságért éltek, haltak, tettek és akartak mindig cselekedni. Illő, hogy neve ne csak pusztá emlék legyen, hanem megszentelő és áldozatra készítető tevékeny akarat is.

Dr. Belohorszky Ferenc.

H O L M I

*SZIKLAY LASZLÓ
KÖNYVISMERTETÉSEI:*

*FARKAS GYULA: ASSZIMILÁCIÓ
KORA A MAGYAR IRODALOMBAN.*

*(A magyar történelmi társulat
kiadása.)*

A Trianon-utáni idők vajdásában, de még most, lassú felemelkedésünkben is, állandóan feltesszük magunknak azt a kérdést: mi az oka, hogy a magyarság élete mind a mai napig nem tudta megtalálni a maga kiegyensúlyozottságát, s hogy azoknak a kérdéseknek a megoldását, amelyeket mindnyájan tehernek érzünk, ezernyi szövevényességük késlelteti. Fejlett városaink vannak, Budapest a világvárosok pazar pompájával díszleg és számos idegent

vonz hozzánk: polgári életünkben mégis ezernyi a baj és sokszor érezzük, hogy a magyarság legősbibb rétegei nem tudnak részt venni benne. Irodalmunknak is számos a tehetsége: a magyar szellem erős hajtásai szólnak fajtánkhoz a ma nyelvén s mégis ősi nyelven, ennek ellenére rengeteg a panasz s a tehetségeknek harcolniuk kell a maguk igazáért a saját hazájukban.

Farkas Gyula könyve a XIX—XX. század fordulójának történeti képét adja s mindazzal, amit a kor szellemi életéről mond, mintha feleletet adna a súlyos kérdéseire is. A klasszicizmus hatalmas, európaián magyar kezdése után mintha elfajult volna a magyar szellem; az u. n. boldog békeidők nyugalmas korszakában nagy tehetségeink vergődve és sokszor szárnysegetten jártak a magyar élet rögös útját saját

„szabad“-dá lett hazájukban. Az idegéből asszimiláltak foglalták el a vezetôhelyeket szerkesztôségi asztaloknál, könyvkiadóvállalatok vezérigazgatóságában; megszakadt a hagyományok egész eddigi szellemtörténetünkön végighúzódó piros fonala, írónk, olvasó-közönségünk egyaránt elszakadtak a gyökerektől, az életet adó magyar talajtól.

Többen rámutattak már, hogy a XIX. századvég rohamos polgárosodásának vakvágányra terelődése, felületes, külszínes magyarsága milyen színvonalbeli süllyedést okozott az irodalom életében. Farkas Gyula könyve most a maga teljes egészében elének állítja a mások által csak érintett kérdést, az említett kor szellemi képe minden fájó sebével, társadalmi és egyéb részletproblémájával előttünk áll. Ugy érezzük, hogy a könyv sokkal nagyobb igényű, mint ahogy címe sejtetni engedi: a szellemi élet teljes képét akarja adni a kiegészítéstől kezdve egészen a világháború kitöréséig. Világosan látja, hogy a nemzet szellemi megnyilvánulásainak alapja a társadalom összetételében, anyagi és faji viszonyaiban keresendő és ezért festi első fejezetében a legaprólékosabb gondossággal a magyar társadalom fejlődését, összetételét és az idegenek asszimilálódásának arányait. Gondosan körvonalazza a kor politikai és világnézeti viszonyait, a magyar élet körülményeinek, néha még a legapróbb intrikáknak is az irodalomra gyakorolt hatását. Egy aztán érthető, hogy a kor tiszta és hű képe tárul az olvasó szeméi elé, amely sok eddigi zavaros fogalmat és félreértést eloszlat, és sok írói és művet is új megvilágításba helyez.

Nagy előnye ez Farkas Gyula tanulmányának, egyszersmind rávilágít a könyvnek irodalmi szempontból kétségtelenül nagy hibájára is: éppen széles problémaköre miatt magának az irodalomnak két fontos tényezőjére, az íróknak és a műveknek az *ismertetésére* jutott kevesebb ideje és helye. Ez nem volna baj, ha olyan korról volna szó, amelynek irodalmi szempontból nem volna feldolgozatlan fejezte, amely mind az írók szereplése, mind a művek ismertetése szempontjából kristálytisztán állana az irodalomtörténet előtt: de ahogy szinte ismeretlen és feldolgozatlan a kor a szellemi irányok és az összefüggő szellemtörténeti kép szempontjából, éppenolyan ismeretlen és fel-

dolgozatlan a maga részleteiben is. Egyes írókról és művekről még így, a mű természetét folytán kis terjedelemben is tökéletes és hű képet kapunk: ahogy például Gyulai Pált „rehabilitálja“ a hibásan ítélt közvélemény előtt, ahogy Lukosi Jenő gyökértelensége miatt felszínes magyarságára, káros szerepére rámutat, az teljesen helytálló és meggyőző. De a legtöbb költőről, főleg a líriksuokról, csak nagy általánosságban szól, költői arcképüket nem alakítja ki úgy, ahogy szerepük az irodalom fejlődésében megkívánna.

Szomorú a kép, amelyet Farkas Gyula könyve alapján a boldog békeidők szellemi életéről kapunk. Elidegenedés és elgyökértelenedés az egész vonalon! S épen ezért megrázó az a fejezet, amely a Nyugat íróinak faji ketősségéről és csak *külső* kapcsolatairól ír: a magyarság szempontjából szlute a legnehezebb viszonyok között, az elidegenedés tetőpontján a magyar fajlóság és őserő merészen kitör az élre Ady, Móricz, Szabó Dezso, Babits és a többiek személyében! A tanulmány optimista akkorddal zárul: Farkas Gyula úgy véli, hogy ebben a nemzedékben s az utódállamok kisebbségi íróiban a magyar szellem újra megtalálta önmagát s újra felvette a hagyományoknak a fonatát.

Érdekes és hasznos könyv és nagyon sok kérdésünkre ad újszerű, eddigi irodalomtörténetírásunkban merően új választ. Épen ezért kell rámutatnunk még egy s épen a bizonyítóerő szempontjából jelentős hibájára: a szerző a könyv végén közölt jegyzeteket nem állította össze elég gondnal, igen sok idézetét nem támasztja alá a folyóirat számának, a lapszámának, stb. a megjelölésével. Bármilyen „szórásalhasogatás“-nak lássék is ez a kifogásunk: az kétségtelen, hogy ezzel éppen a meggyőző ereje veszt intenzitásából. Pedig megállapításai oly korszakalkotók és időszerűek, hogy a pontos jegyzetek összeállítására megérte volna mind az időt, mind pedig a fáradságot!

GYALÓKAY JENŐ: AZ ERDÉLYI HADJÁRAT 1849. NYARÁN.

A magyar történelmi társulat könyvei. I. Bp., Franklin.

Magyarságunk mindig hajlamos volt arra, hogy saját tulajdonságait, tetteit, eredményeit elfogult, ködös op-

timizmussal nézze. Talán sehol a világon nincs a történelemnek annyi legendás hőse, de ugyanannyi átka is, mint a mi magyar glóbuszunkon. Mindez pedig különösképen áll a szabadságharc történetére. A magyarságnak ez a valóban csodálatos erőfeszítése önállósága kivívására, annyi legendát szült, hogy ezek a legendák mind a mai napig még történettudósainkat is befolyásolták. A szabadságharc nagy hősi eposza ott ül valamennyiünk szívében: de valóban csak „hősi eposz“-ként. A történelmi tények igazságát igen sok esetben nem ismerjük, mert nem ismerhetjük; történettudósaink csak nemrégén jutottak hozzá a pontos forrásokhoz és kutatásukhoz.

Pedig talán mondanom sem kell, hogy épen ma, mikor a magyarságnak sorsdöntő óráiban igen nagy szüksége van mind multjának, mind pedig mai erejének *rodli*s ismertetésére, az ére nyekére és a hibákéra egyaránt, milyen nagy szükség van arra, hogy történet-frásunk az elfogulatlan, szigorú tudomány „hideg szemével“ föltárja a történelem valóságát. Lehet, hogy ezzel a legendák szétfoszlanak, mint a múlt életű szívárvány, de a magyar társadalom ezzel közelebb juthat ahhoz, amire oly nagy szüksége van: az események és saját ereje tiszta meglátásához.

Gyulókay Ödön könyve a magyar szabadságharc egyik részletéről, az 1849. nyári erdélyi hadjáratról szól. Célja teljes mértékben megfelel annak, hogy közönségét elfogulatlan látásra kényszerítse: „Ez a könyv szigorúan vett igazságra, vagy legalábbis annak megközelítésére törekszik. Egyforma tárgyilagossággal igyekszik bírálni a magyarok, az oroszok és az osztrákok viselt dolgait, abból az alaphól indulva ki, hogy történelmi események hamis beállítással, hibáink és tévedéseink palástolgatásával, úgyszóint az ellenség okatlan ócsárlásával, csak csaljuk önmagunkat. Hibátlan háború vagy hadjárat nem volt és nem is lesz soha, s a botlások és tévedések, — amelyek a maguk idején katasztrófát is okozhattak, — a későbbi nemzedékeknek okulással, intő példaként szolgálhatnak.“

A könyv elérte ezt a célját: pontos adatai, az előzményeknek, a hadseregek erejének s a nyári hadjárat eseményeinek gondos, adatszerű, mindenütt forrásokra támaszkodó bemutatása valóban tisztán-látásra kényszerít, de ugyanakkor okulásra is szolgálhat. Nem

szórakoztató olvasmány, adatainak hideg pártatlansága sokszor egy kissé nehézkessé is teszi, de ezt a nehézséget ki lehet küszöbölni azzal, hogy az ember minden sorát *térköp*pel olvassa. Kár, hogy a szerző nem mellékelte Erdély térképét a főbb események vázlatos jelölésével. Ezzel az olvasó dolgát megkönnyítette, könyvének érdekességét fokozta volna.

Végezetül álljon itt intő-példaként, a jövőre szóló okulás céljából a könyv utolsó gondolatainak egyike: „A honvédseregben, a hagyományos rossz magyar szokás szerint, parancsolni mindenki, szót fogadni azonban jóformán senki sem akart. Ezért azután csütörtököt mondott minden olyan kísérlet, amely az országban szerteszét működő, apróra forgácsolt haderőket véglegesen egy kézben akarta volna egyesíteni.“ Arany János keserű hümora többi közt körülbelül ugyanezt elmondja Csóri vajdájéről. Tudunk-e okulni a történelem tanításából?

NÉMETH LÁSZLÓ:
KOCSEK SZEPTEMBERBEN.

Bp., Franklin.

Németh László új regénye ismét a falu életét, illetőleg a falusi életnek egy drámai feszültséggel teli epizódját mutatja be. Kocsik szeptemberben: a városi iskolába vonuló gyerekek kocsisora, a művelődőké, akikre a magyar falu bizonyos sejtelmes tisztelettel néz; érzi, hogy kivágódnak az életéből, új vágányok indulnak el. S de sok közöttük az olyan, mint Molnár Sanyi, aki már a falusi elemiben is gyöngye tanuló volt s csak a szülői hiúság küldte a gimnáziumba.

Jó István, a lelkiismeretes, szűkszavú gazda, aki a családjában szinte a rettegésig menő tekintélyt tart, józan ember és szereti a földjét. Tudja, hogy ő és a fajtája csak a földből és a földnek él boldogan, amint elszakad tőle, nem lesz egész ember. Hiába tehát a fia minden könyörgése, hiába az öreg rektor üzengetése: Péter otthon marad, a nála sokkal ostobábbakat pedig elröpíti a városba a szeptemberi kocsisor.

Pedig a főhős, Péter, nem hiúságból és nem is csak a gyerek romantikus elvágyódásából akar a városba kerülni. Eleme a szellem világa, a tanulnivalóság; mindegy, hogy mit, mindegy,

hogy milyen módon, de tanulni akar, mert ösztönei súgják neki: tanulnia kell. A lappangó hivatásérzet rajza tökéletes, mert egy pillanatra sem téveszti szem elől, hogy nem felnőtt emberről, hanem tízéves gyerekről van szó. Mikor fantasztikus lázadásai az iskolában csődöt mondanak, mikor a gimnazista barátja cserbenhagyja, lenézli és kigúnyolja, egy kertészinással is képes megszökni, csak hogy kijusson a falusi környezetből. Lélekrajzában éppen az a nagyszerű, hogy tudnivaló gyása még nem zárkózott el bizonyos „tudományok“ szűk keretei közé, a gyerek ösztönösségével és hiszékenységgel egynek érzi a rosa-rosae ragozását, a Kiskohn-tól kapott mértankönyv egyedül, hősiessen kibogozott titkait és a kertészlegény városiasságát, mindezt többnek látja, mint a falusi életet, a szellem birodalmának, illetőleg a szellem birodalmába-vezetőnek!

A fiú minden igyekezete, minden törekvése megtörik az apja ellenállásán. Nem kér és nem könyörög, mert nem tud kérni és nem tud könyörögni: az apa sem mentegetődzik, mert nem tud mentegetődni. Néha jóformán csak egy szemvillanással, csak a szoba villámmal feltett levegőjével adják egymás tudtára a „véleményüket“. Voltaképpen ugyanannak a léleknek két különböző pórusa harcol itt: Jó István és Jó Péter közelebb állnak egymáshoz, mint első pillanatra gondolnók, s talán ezért nem tudnak dűlőre jutni az egymás akarataival. A magyar paraszti keménységével és dacosságával ragaszkodnak a maguk álláspontjához: az apa a földhöz, amelynek ősi ösztönei folytán mindenek fölött álló értéket tulajdonít, a fiú a szellemi világhoz, amelybe tehetsége nyílt esze alapján méltán bejuthatna.

Eljön a fordulópont: a „tanult“ Imre hácsi közbeszól és kéri Jó Istvánt, engedje a városra a fiát, Isten ellen való vétek, ha nem taníttatja. Az apa ennek sem engedne, a fiú már-már látja, hogy sorsát végleg eldöntötték, maradnia kell. Görcsös sírás fogja el. A dacos ellenállás megtört és könnyes zokogásba olvadt. Ez megolvastja az apát is: magyarul kezd és elmondja a fiának, *miért* nem akarta a városba küldeni. Da a görcsös sírás nem szűnik, Jó István megérzi, hogy itt megszűnt a hatalma, elengedi a fiát.

Ne gondoljuk, hogy az olvasó boldog mosollyal kíséri Pétert a város felé. A szellem követelése kielégítést nyert, de

valami nagy tragédia elkövetkezését sejtjük abban a báyagyd szeptemberi napfényben elhúzó kocsiában... Jó István alakja pedig, amint a háttérben marad, a gáderben, s úgy áll ott még akkor is, mikor a kocsi már régen elvonult, — hőssé magasztosul, az apai szeretet és a föld hősvé, aki megbukott ebben a küzdelemben, de úgy érezzük, hogy egy kissé igazságtalanul.

Nagyszerű jelenetek, pompás lélekrajz. A két Jó körül ott látjuk az egész falut: az aggódó anwát, aki beszédesen képviseli az ura álláspontját, a politizáló nagygazdától a mókázó kismemesen keresztül Kiskohnig, az élelmes szatócsig mindenkit. Nincs nagy „epikus“ cselekvénye, egy gyerek lelki vívódásait s az apa ellenállását festi le 227 oldalon keresztül, de egy pillanatra sem válik unalmassá, mert miközben embereket állít élénk a maguk valóságos, életes alakjában, ugyanakkor állaúdóan a magyar falu nagy problémáit veti fel, sokszor csak egy-egy szó oda- vetésével.

Mestere a rövid jellemzésnek. Egy jelző: s előttünk áll egy ember, teljes valójában, gondolkodásmódjával, jellemével. Izes nyelve, amelyet éppen ezért nevezhetünk el bátran a magyar nyelv „esszenciájá“-nak, külön élvezetté teszi a regény olvasását.

Nagy érdeklődéssel fogunk majd hozzá a regény jelzett folytatásához.

KARLSON PAUL: A GÉPMADAR.

(A Királyi Magyar Természet- tudományi Társulat kiadása. Ára 8 P.)

A repülés problémája egyidős az emberiséggel. Nincs a technikának még egy kérdése, mely hasonló intenzitással foglalkoztatta volna az emberi elmét, mint a repülés titka. Karlson Paul világhírű könyvében a repüléstudomány mesterien megírt élettörténete tárul elénk, a repülés titkának megoldására irányuló kísérletek végtelen sora Archytas fagyalambjaitól és Leonardo da Vinci madárrepülésétől a legújabb repülőgép óriásokig. Évszázadok meddő kísérletezései és lázas hevületei újra- kezdésel kellett, míg a fáradságtalan kutatás végre valóra válthatta az emberiség ősi vágyálmát és az ember versenyre kelhetett a madarakkal és fel- szállhatott a levegőbe.

Megismertet a könyv a repülés elméletének főbb kérdéseivel: az áramlás és légellenállás, a felhajtóerő jelentőségével, a légcsovar működési elvével, a kormányzás és az egyensúly kérdésével, a vitorlázórepülés problémáival, végül a gyakorlati kérdésekkel foglalkozik: a benzinmotor törvényeivel, a motorhűtéssel, a Diesel motorokkal, szerkezetani problémákkal, Junkers szerepével a repülőgépgyártásban és a felszállás, leszállás és a levegőfék nehézségeivel. Bevezet a légi közlekedés tudományába megismertet a repülőgépek különleges típusaival: az autogiroval, a csupa szárny- és kacsas repülőgéppel. Vázolja a repüléstudomány fejlődésének, a teljesítmény fokozásának lehetőségét.

A technikai kérdések iránt fogékony mai olvasó különös élvezettel forgathatja ezt a könyvet, mely könnyed, tudományos hangot kerülő stílusával, eleven és szellemes írásmódjával a technika egyik legérdekesebb fejezetébe világít bele. A kitűnő munka értékét 32 tábla és 177 szöveggép teszt még teljesebbé.

BELOHORSZKY FERENC KÖNYVISMERTETÉSEI:

1. KERÉK MIHALY: A MAGYAR FÖLDKÉRDÉS.

(Mefhosz kiadás.)

Ez a könyv három részben tárgyalja a magyarság legégetőbb problémáit. Az első rész történeti áttekintést nyújt. Belőle megismerjük a földkérdés történetét a kiegészéstől napjainkig. Az író felvázolja előtűnik a XVIII. század telepítési politikájának törekvéseit, eredményeit, a mai Magyarország birtokviszonyainak kialakulását. Ez a fejezet meggyőz arról, minő küzdelmek és nehézségek árán sikerült alkotmányos korszakban is a nép létalapját biztosítani, s minő makacs ellenállás fogadta a nagybirtokosság részéről minden földhözjutási kísérletét. Darányi Ignác szelvény kezdeményezései épúgy megghiúsultak, mint mellékvágányra jutott a háborút követő földreform is, mert sokkal inkább rontott, mint javított birtokviszonyainkon. A második részben a szerző a földbirtokok és földbérletek megoszlását, a mezőgazdasági népesség társadalmi tagozódását mutatja be,

megismerhetjük ebből a részből, mennyire elproletárosodott a parasztság, milyen szélsőségek uralkodnak a birtokrendszerünkben, minő helytelen haszonbérleti politikát követtünk mostanig. Meg kell döbenni, mikor elolvassuk, 1895. és 1935. évi birtokviszonyok összehasonlítását. A gyökeres reformok mellett és ellen itt sorakoztatja fel az érveket a szerző, s végső megállapítás-ként gyors, szakszerű és rendszeres földreformot sürget. A harmadik részben megmutatja, hogy mai viszonyaink közt milyen reform szükséges és lehetséges. Elveti a maximum kimondását, s reális földsükséglet alapján olyan birtokarányhoz jut el, melyben a 100 holdon alull birtokok mezőgazdasági területe 76, az annál nagyobb birtokoké 24 százalékkal szerepel. 10 esztendő alatt lebonyolítandó a földreform és kislakás-épitő-akció évi tökesüksége 70—75 millió pengő. A földbirtokok az átengedett birtokok becsértékének átlag 10 százalékát kapják készpénzben, a többi kötvénnyel, részvénnyel egyenlítettik, illetve követelés alakjában marad fenn az állam jóállása mellett.

Az a higgadt tárgyilagosság, kivételes felkészültség, amivel könyvét megírta, nemesak világos, jól áttekinthető képet ad a magyar élet egyik régi, vajdó kérdéséről, hanem meggyőz arról is, hogy akiben van szociális lelkiismeret, az Kerék Mihály fejtegetéseit mindenben helyeselni, és megvalósításra ajánlani fogja.

2. BARTHA MIKLÓS: KAZÁRFÖLDÖN.

(Stádium-kiadás.)

Kevés olyan könyv van, mely olyan időszerű volna Magyarországon, mint a Bartha Miklós cikkeiből összeállított Kazárföldön. Harmadszor indult most el útjára, miután az első két kiadás célját a nemzedékek értetlensége folytán el nem érthette. Szegény Bartha Miklós hiába kiáltott bele a 900-as évek elején a nemzet lelkiismeretébe, nem volt, aki meghallja szavát, mert a pillanatnyi előnyök érzései elhallgattatták a nagy lelkiismeretfurdalásokat. Nyakunkon ezer baj, a nemzetiségek felladása lélekben, a külföldi propaganda megindulása, a munkásság szociáldemokrata törbecsakása, a hadseregünk

kétségbeesett helyzete, a kivándorlók szomorú, csapatos vonulása a tenger felé, s ebben a helyzetben, amikor minden szociális tettek után kiáltoz, az egyetlen tett e téren: Bartha Miklós könyve. A ruténség érdekében írja cikkeiket, hogy ezt a nemzettestet felsegítse, emberi méltóságra emelje, mert észreveszi, hogy rajtunk egy különös fajta, a kazárok lengyel-zsidó nemzetsége kezd erőt venni. Leleplezései megdöbbenőek, egyben visszataszítóak is, s szinte érthetetlen, hogyan nem tudta kora megérteni feljajdulásait. Érthetetlen kivált akkor, amikor lehetetlen nem észrevenni, hogy Bartha Miklósban az igazi tiszta humanizmus és magyar nemzetszeretet él ennek a könyvnek megírásánál is. Tisztító vihar ez a könyv, elégtételt ad az igazaknak, mert 1939. tavaszán az édes Anyaföldön csókolta meg a rutén parasztot. — A könyvet csinos kiállításban a Stádium Rt. bocsájtotta közre.

3. LEON DE PONCINS: A FORRADALOM TITKOS ERŐI.

(*vitéz dr. Endre László fordítása.*)
(Stádium Rt.)

A kiváló francia szerző könyvét vitéz Endre László, Pestmegye alispánja tette közzé, s ezzel igen nagy szolgálatot tett a magyar életnek. A szabadkőművesség és zsidóság szoros összefonódó szerepét adja ez a könyv részletesen, egész Európát megvilágítva ebből a szempontból, s mindenütt a nemzetköziségük szoros kapcsolatát emelve ki. Különösen azok a részek megdöbbenőek, amelyek a francia szerző tollából arra mutatnak rá, milyen rettenetes szerepük volt a szabadkőműveseknek és a zsidóságnak a háború keletkezésében és a világháború szerencsétlen kimenetelében. A szerző abból a Franciaországból írja ezeket a figyelmeztetéseket, amelyik ma is szabadkőműves vezetés alatt áll, s ez a hatalmas bűntudat, történelmi távlat és átfogó szempontok alkalmazása a könyv legnagyobb erkölcsi értéke. — Endre László, Pestmegye alispánja, ismét jó munkát végzett, valóban helyes és okos felvilágosító tevékenységet fejtett ki.

4. SZVATKÓ PAL: A VISSZATÉRT MAGYAROK

(Révai, 1938.)

A Prágai Magyar Hírlap kiváló vezércikkírója, aki már évek óta kitűnő tollával egyik legjobb publicistánknek bizonyult, a visszatérés mámoros perceiben könyvvel ajándékozta meg a magyarságot. A könyv annak a hűsz esztendőnek tárgyilagos politikai leírása, mely a magyarság történelmének legszebb és legheroikusabb korszakai közé fog tartozni. Külön fejezetet szentel a szlovákok kérdésének, a politikai kiforrás lassú éveit leírásának, s mindenütt tökéletes lélekismerete, kitűnő történelmi érzéke, alapos szakismerete meglátja a jövő helyes útjait is. A cél világossága nem ejti kétségbe, de a kivitel zavarossága és ötletelensége már aggodalmassá teszi. Az új vérré, friss erőre nagy szükség van, mert ez jelenti a megvalósító erőt a tervekkel és ötletekkel ellátott hazában. Szvatkó Pál érzi, hogy a visszatértek nemcsak előttünk járnak, de meg is előztek, s nemcsak dokumentum szerepük, hanem példa és bátor útmutatás is. A Révai helyes utat követ ilyen könyvek kiadásával.

5. Dr. PÉCHY HENRIK: A TÖRTÉNELMI HULLÁMELMÉLET ÉS A TÖRTÉNELMI JÖVŐ KISZÁMITÁSA.

(I. közlemény. — Budapest, 1938.)

Különös, érdekes könyv látott napvilágot 1938. év végén. Péchy Henrik új tantételt állított fel, s ebben a következőket igyekszik bizonyítani: Az emberi tömegéletjelenségek (háború, forradalmak, stb.) a haladó hullám szabályszerűségével meghatározott pontos időközökben ismétlődnek, feltartózatlanul bekövetkeznek, s ezeket semmiféleképp siettetni, feltartóztatni nem lehet. Ezt nevezi történelmi hullámelméletnek. Megfigyeléseit, megállapításait részletesen bizonyítja, s mindezekből részletes prognózisait ismerteti „tudományos” módszerrel. A módszernek új alapja a történelmi grafika és matematika, amelyekre egész elmélete felépül. Mindezzel bővebben foglalkozni jelenleg nem akarunk. Pusztán egy megjegyzésre szorítkozunk: A történelem valóban a tömegéletjelenségek so-

rozata, ezeknek az életjelenségeknek azonban matematikai pontossággal való bekövetkezését hirdetni és vallani ugyanaz volna, mint egy család emelkedésének és süllyedésének időszakait pontossággal kiszámítani. Ezek a módszerek mesterségesek, látszólagos eredmények, igazolásuk azonban mindig a jövő kezében marad. A kifürkészhetetlen jövő pedig néha igazolhatja ezeket a számításokat, de legtöbbször cserben fogja hagyni azokat. Érdekes játék, csalóka fényeket eresztget, de kevés tudományos ereje van, amire pedig olyan büszke a szerzője.

6. Dr. TRÓCSANYI LÁSZLÓ:
A NÉMET PROTESTANTIZMUS
A HARMADIK BIRODALOMBAN.

*Budapest, 1939. Mérnökök
nyomdája.*

A rendkívül érdekes könyvben a szerző, aki másfél évet töltött a mai Németországban és az evangélikus egyház életét figyelte meg az új birodalomban, három rész keretében adja elő tapasztalatait. Az első részben vázolja a nemzetiszocialista forradalomnak az evangélikus egyházra tett hatását. Ennek keretében a „német keresztényen“ mozgalom ismertetése, a birodalmi püspök személye körüli harcok megvilágítása foglalja el a legtöbb helyet. A második rész a német evangélikus egyház kérdéstartományával foglalkozik. Igen érdekes fejezetekben mutat rá a politika és egyházalkotmány egymáshoz való viszonyára, a hitvallás, jog és valóság megvilágításával pedig tisztázza a kérdéstartományt. Végül az utolsó rész egyház és állam egymáshoz való viszonyát tartalmazza. A multból a jelenbe tekintve keresi a jövő útjait, s a következőket állapítja meg többek közt: „Az egyháznak minden államrendszert támogatni kell, mely a közösség érdekeit helyesen értelmezi, s ezért politikai hivatását teljesíteni tudja. Egy oly kormányzat, mely erre képtelen, elveszti létbeli alapját, s így nem számíthat az egyház szankelójára sem. De szükséges ehhez az, hogy az egyház ne csak a hit dolgában maradjon az államtól független, de eszméileg világi vonatkozásban is... Kétségtelen, hogy a mai hivatalos irányzat az evangélium alapján nem mindenben igazolható, mégsem ítélné el, mert lényeges esz-

mei vonása: a hit, mely az egyetemes emberi célok mellett most ismét helyet követel magának. Igaz, hogy ez a hit nem az evangélium mélyéből fakad, mégis az eddigi értékrendszerektől eltérőleg ismét immanencia fölét gravitál. Az egyház feladata az, hogy a történeti pillanatot felismerve, a gravitációt az evangéliumi forráshoz vezesse vissza.“ A rendkívül érdekes könyv az újabb, Németországról szóló könyveink értékes darabja.

7. IFJ. SZASZ KÁROLY:
HARANGSZÓ.

*(Bethlen Gábor Szövetség
1939. Budapest.)*

A szerző új verseskötete annak a tehetséges és zengőszavú poétának komoly, férfias hangja, aki a Mi nótánk óta, épen 10 év alatt néhányszor megszólalt, s mindig értékes sikereket aratott. Ez az újkötete mégis mintha halkszavú lenne, mintha valóban kettőtörte volna már a hegedűjét, mintha az álmai valóban szertefoszlottak volna. Az Üres szentély ciklus épügy, akár a Láz dalai ciklus ezt a megváltozott hangulatot tükrözi, amikor a költő visszavonul, s magányában felfedi régi, fájó sebeit, s azokat gyógyíttatja, ápolgatja. A kötetnek nevet adó Harangszó pedig egészen a vallásos érzés és élet fenségében készült, a bibliai fejezetek élményjelentő ihletettségében. Mintha az édesanya fájó emléke végigkísérte volna az egész kötetet megírásában, mintha a költő feltörő sóhajaiban mindig az édesanya elvesztésének fájdalomja égne most is. A Harangszó versei ez egyetlen mély élmény alapján sem lesznek soha unalmasak vagy elkopottak. Tiszták, frissek, és eszméltetők, ha hangulatukban mélyen zordak és borusak is.

8. SZABÓ LÁSZLÓ:

A *TE GYÖNGYEID.*
*(Nagykőrös. Arany János Társaság
kiadása, 1939.)*

A kiváló amerikai magyar költő majd másfélszáz költeményét adta közre a nagykőrösi Arany János Társaság. A *Csaba királyfi* szerzője, a *Hún király* legendás epikusa önálló verseskötetével újból igazolta, hogy bőséges lírai erete van, akinek élményei lírai formá-

ban is kifejezésre jutnak. Nagy élményei: amerikai magyarok sorsa, a túvoli haza képe, vágyódás, álom, a nagy magyar végítélet: Trianon fájdalomla mélységesen szép költői szavakat követelnek. A haza élménye: a ringó kalászkok, a családi fészkek, szülői otthon, iskolai emlékek, mind kísértének előtte s versre ingerlik a nagyon érző szívet. A bűnbánat élménye is megjelenik lírájában, egyéni bűnei, a haza bűnei egyaránt megihletik. Hangulati képei pedig Alkony-csodák címen mind kis remekei a magyar lírai költészetnek. Szabó László verskötetete méltán sorakozik a többi mellé, s egy Amerikában élő komoly tehetségünk lírai érzékének, mély és tiszta magyar érzelmi világának igazolója. A nagykőrösi Arany János Társaság jó szolgálatot tett a kiadással, mert egy értékes könyvvel letünk gazdagabbak idehaza is.

9. WEÖRES SANDOR: A TEREMTÉS DICSERETE.

(Janus Pannonius Társaság kiadása Pécs, 1938.)

A fiatal költő két verseskötete után *Hideg van* (1934.), *A kö és az ember* (1935.) a harmadik biblikus képeket, ódákat, dalokat, glosszákat és szonettekét foglal magában. A multba néző humanista költő jellegzetes portréja most sem változott meg, s eszményi fényessége, klasszikus bölcsesége az én problémáitól az élet magasztos ideáljáiig sokmindent megjelenít, ami mai életünk kérdéseitől kissé nagyon is távol esik. Épen ezért mindig mélységes szakadékokat érzünk köztünk, s ezt a szakadékokat áthidalni, sajnos, semmivel sem tudjuk. Tiszteljük a bölcseséget, tiszteljük az eszményeket, mert hozzájuk férközni sohasem tudunk és nem is tudhatunk, költészete gondolkodóba ejt, de érzelmeinket meg nem mozgatja. Valóban a teremtés dicsérete ez a kötet, mert a természet sok kétséges és ismeretlen alkotását másképp, mint ezzel a magasztos ész-költészettel, nem is lehet fennem dicsérni.

10. BORY ZSOLT: SZEKEREK A KÖDBEN.

Nyíregyháza, 1939.

Egy most érettségiző diák önálló verseskötete megérdemli, hogy itt is szóljunk róla. Nemcsak azért, mert te-

hetséges, hanem főként azért, mert a sokhúrú lantján rengeteg egyéni szín és határozott mély élmények szólalnak meg. Az élményei olyan gazdagok, hogy ez a gazdagság önmagában is hatalmas értéket jelenthet, ha jól fogja tudni kamatoztatni azt a tőkét, ami benne tökéletes erővel jelentkezik. Örömmel olvastuk a verseket, s hisszük, hogy a költőről, az ifjú poétáról még hallani fogunk, s további köteteit ismertetni fogjuk. Erre minden remény és bizonyított megvan.

11. SZIKLAY LÁSZLÓ:

HVIEZDOSZLAV.

(Különnyomat az Egyet. Fil. Köz-
löny 1938. évfolyamából, Budapest.)

A lelkes, magyar-szlovák kultúrkapcsolatokat kutató újabb füzete ismét bizonyosságot szolgáltat arról, hogy komoly, helyes és jó úton halad kutatásaiban. Hviezdoszlávot — igazi nevén Ország Pált — a magyar szellem ter-mékenyítette meg, ezt Sziklay László tanulmánya minden részletében igazolja, tudományos módszerrel, érvekkel, gondolatokkal és alapos összehasonlításokkal. Am ezzel nem elégszik meg, kimutatja Arany Jánossal való szellemi rokonságát, Petőfi Sándorral való szoros kapcsolatát. S mindebből azt a következtetést is levonja, hogy a magyar-szlovák kultúrkapcsolatok — természetesen is — a multban a legerősebbek voltak, de ezeket egyáltalában nem áptuk, csak nőttek, burjánoztak, anélkül, hogy valami reális eredményt leszürehtünk volna belőlük. Bár a mai idők és a pillanatnyi helyzet valóban nem alkalmas a kapcsolatok lelki megerősítésére, mégis remélni kell, hogy ez a feszültség enyhülni fog és a kultúrkapcsolatok komoly céljukat elérhetik. Akkor az ilyen munkák jótékony szolgálata szinte felbecsülhetetlen.

12. SURANYI KAROLY:

A MŰVÉSZETI MODERNIZMUS
FURCSASÁGAI.

Gyula, 1939.

Propagandairat, mely a művészetnek nemzeti érzésével való feltételt követeli és rámutat arra, hogy a művész kötelessége a jövőbe világlítani. Bemutatja az újabb művészeti irányok, izmu-

sok keletkezését, a naturalizmus ferdeségeit ócsárolja. Mindezt azonban anynyira köznapi modorban, hogy meggyőzni csak szavakkal képes, de semmi esetre sem bizonyítani is igazságait. Lehetne itt is sok kifogást emelni, ha alapindítékokban el is fogadjuk igazságait. Amit azonban a modern zenéről állít, s a diszsonancia alapján bizonyít, az már több mint dilettantizmus, anynyira nem fedheti az igazságot. Van sok igazsága, de alapjában véve erősen érzi a munkán a propagandát, s ez az igazságokat is elhomályosítja.

13. A MAGYAR HELYESÍRÁS SZABALYAI ÉS SZÓTÁRA.

(Összefoglalta: Bogner József, Jugoszláviai Magyar Népkönyvtár, Petrovgrad, 1939.)

Mindig öröm magyar könyvet látni, különösen azonban akkor, ha olyan magyar közösség adja azt ki, amelyik rendkívüli viszonyok közt, különös élethelyzetben törekszik a maga életének megerősítésére — magyar könyv útján. A jugoszláviai magyarok népkönyvtára a magyar helyesírás szabályait és szótárát adta ki így, húszéves nehéz küzdelmek igaz állomásához érve, mert belőle öntudatos magyarságuk igaz szimbólumát olvashatjuk ki. A szabályok és szótár az Akadémia által kiadott szótár és szabályok alapján készült, de itt nem az eredetiség a fontos, hanem a cél, mert hiszen szegény magyar véreink olyan eredményt értek el így húsz év alatt, ami nyelvi megerősödésük határozott öntudatát hirdeti. A csinos kiállítás, komoly összeállítás Bogner József szakavatott kezét hirdeti.

14. RIEDL FRIGYES:

KÖLCSEY FERENC.

(Magyar Irod. Ritkaságok, 42. szám, sajtó alá rendezte: Kozocsa Sándor.)

A Kölcsey-centennárium egyik legértékesebb füzetét kaptuk kézhez 1939. elején. S akik kiadták ezt a könyvet, rendkívül nagy és finom érzékről tanuszkodnak. Riedl munkái közt is a legplasztikusabbak egyike a Kölcsey Ferencet tárgyaló. Megismerhetjük jelenlétét, jellemét, idealizmusát, életét, Kölcseyt, mint szónokot, lírikust, próza-

író, kritikust, esztétikust, külön elemzi emlékbeszédeit, el nem mondott beszédeit, egyéb írásait, novelláit, szót a jóbarátról, Szevère Pálról, s Kölcsey jellemzésével fejezi be a finom képsorozatot. Riedl finomsága, plasztikussága, ötletessége és józan ítéletei ebben a kis műben is értékesen csillognak meg, s szinte mintafírást ad a költői jellemzés finomságát illetően. A sajtó alá rendezés komoly és szakavatott munkája Kozocsa Sándoré, aki már hervadhatatlan érdemeket szerzett irodalomtörténetünknek ilyen kiadások sajtó alá rendezésével. A költségeket a kiadásra a bpesti állami Kölcsey- és Berzsenyigimnáziumok önképzőkörrel gyűjtötték össze, és valóban minden dicséretet megérdemelnek önzetlen fáradozásukért. Vajthó László szép sorozata ismét egy nagyon értékes kötettel gazdagodott.

15. KOZOCSA SANDOR:

BEVEZETÉS A BIBLIOGRAFIABA.

(Egyet. Nyomda, 1939.)

Kitűnő kézikönyvet adott közre Kozocsa Sándor, a kiváló magyar bibliográfus, melyben a bibliográfia tudományát ismerteti. A fogalom és annak jelentőségéről kiindulva ismerteti a bibliográfia fejlődését, fajait, rendszereit, majd a bibliográfia időszzerű problémáit világítja meg. A folyóirat-bibliográfiák kérdésének taglalása után a magyar bibliográfia történetét vizsgálja, végül a bibliográfia munkafételeit teszi közzé. Minden fejezete nemcsak érdekes, de ismeretterjesztő, tanulságos és alapos. A kitűnő szakember érzik minden során, minden mondatán, a kiváló bibliográfus szeretete fűti át a munkát. Irodalmunkban ez a könyv szépen sorakozik Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál, Fitz József hasonló tárgyú munkái mellé.

16. Dr. PAPP GYÖRGY:

A MAGYARSÁG ÉS A BIZANCI KERESZTÉNYSÉG KAPCSOLATÁNAK KEZDETEI.

Nyiregyháza, 1938.

A fiatal szerző két esztendő teltével a fenti kérdés tanulmányozásával Rómában, a Collégium Hungaricum-ban, s az egész problémakör egyik leg-

jobb ismerője. 465-től 558-ig terjedő időt foglalja magában értékes és szép tanulmánya. A tanulmány minden fejezetén alapos elmélyülés, kitűnő tájékozottság, széleslátókörűség tapasztalható. Eredménye pedig az, hogy bizonyítja a bizánci kereszténység komoly térítési kísérleteit, a VI. században már, mely folytatódott a VII. században is. A magyarság megtéréséről még nincs szó, csak egy részük tért meg. Különösen Gorda és Kurt, két nagy fejedelmünk kísérletével foglalkozik. Igazolja, miért nem jártak ezek a kísérletek komoly eredménnyel, s alapos forrásmunkával mutatja ki azokat az okokat, melyek még 3 századon át késleltetik a nemzet térítő apostolának megjelenését és sikeres munkáját. A forrásában alapos jártasságról tanuskodó szerző munkája komoly figyelmet érdemel.

17. Dr. CSERÉP JÓZSEF: HÁROM TANULMÁNYA.

(Debrecen, 1937.)

Az idős szerző három írása jelent meg egy közös füzetben. Az első azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a matyó magyarság gyökerei Nagy Sándor birodalmában találhatóak fel. A filológus látszólag sok mindent igazol, ami valójában, történetileg még nem bizonyító erejű. Eredményeit bizonyosfokú kételkedéssel kell fogadni. Másik tanulmánya az ikes ragozás kérdésével foglalkozik behatóan, komoly ismeretekkel. Érdekes és figyelmetkeltő Petőfi születéshelyéről közzétett kis dolgozata, melyben félegyházi születése mellett foglal állást. — A füzet végére tette saját mellőztetésének történetét is, mely őszinte részvétünket hívja elő. A szerző kis füzete csak most vált közismertté itt, Szabolcsban, ezért ismertetjük csak kissé későn.

18. A NAGYKÖRÖSI ARANY JÁNOS-TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE, 1937—38.

(Szerkesztette: Törös László, főtítkár)

Kevés irodalmi egyesület fejt ki olyan szép és intenzív munkát, mint a nagy-körösiek. Szép évkönyvük is erről tanuskodik. Alapos és gazdag az évkönyv, szétágazó, igazán a kultusz nemes értéseiből fakad. Bárd Miklós költészeté-

nek és Arany János egyéniségének, költészetének jegyében szerkesztette meg a kiváló főtítkár. Az irodalmi részben nem kisebb értékek szerepelnek a kultusz szolgálatában, mint Csathó Kálmán, Kéky Lajos, Rédey Tivadar, Szabó László. A Hivatalos rész elnöki megnyitókat és az év történetét tartalmazza, mely tanúságot szolgáltat a nemes-célú egyesület komoly törekvéseiről. Törös László dr. főtítkár ismét igazolta komoly rátermettségét.

19. LENGYELORSZAG A MAGYAR SAJTÓBAN.

(Magyar-lengyel bibliográfia, Kertész János összeállításán, 1938.)

A Magyar Micklewicz Társaság ügyes kis munkát adott ki a magyar és lengyel minisztériumok támogatásával, melyben a saorgalmas gyűjtő összeállította a magyar-lengyel kapcsolatok, a két nép történelmének, gazdasági kérdések, magyarok lengyelhoni, lengyelek magyarhoni tartózkodásának, irodalmi, zenei, művészi kapcsolatoknak a sajtóban való megjelenéseit. Bel- és külpolitikai cikkek ismertetésével záródik a füzet, mely mindennél ékeesebben igazolja, milyen mély a két nép közti kapcsolat elmélyítése a sajtóban már néhány évtizede. A füzethez Zaleski Zbigniew írt előszót, aki a kérdések alapos ismerője.

20. GYÖRI SZEMLE.

(Negydedévi folyóirat, 10. évfolyam, 1939. 1. szám.)

A 10. évfolyamában járó Györi Szemle folyóiratunkon kívül az egyetlen a vidéken, mely hosszabb életű és széles érdeklődési körével fennállását biztosítani tudta. Ezért mindig különös tisztelettel nézünk erre a példátadó folyóiratra, mely Győr életének, kulturális jelenének képét mindenkor híven tükrözte vissza. Mostani számában is csallóközi tájképeket ad Horváth Árpád, Somogyi Antal a györi Ignác-templom oltáráról, Csizmadia Andor pedig a györi érdekképviseletek életéről ír alapos felkészültséggel. Adattár rovatában a város történetével foglalkozó cikkek jelennek meg, míg Szemle rovata ismertetéseket, kritikákat ad. A szép

kiállítású folyóirat 14 íven jelenik meg évenként, s évi ára 6 pengő. (A Szabolcsi Szemle 17 íven, eddig 3 pengős árban!) A maga nemében példás folyóirat szerkesztői Lovas Elemér és Bory Ferenc, akik nagy lelkesedéssel végzik feladatukat.

Dr. Belohorszky Ferenc.

A BESSENYEI KÖR IRODALMI SZAKOSZTÁLYA

1939. január hó 9-én kezdte meg ez évi működését. Az új elnök *Irodalmi tervek és feladatok Szabolcsban* címen értekezett, mely jelen számunkban megjelent. Január 16-án *Jákódy Kálmán* mutatta be tanulmányát a szabolcsi kultúráról, mely szintén e számban olvasható. Január 23-án *Aradvári László, Juhász Ferenc* versekkel, *Sziklay László* egy regényrészlettel szerepelt, míg 30-án *Vernes Gyula dr.* Nyiregyháza kulturális viszonyait ismertette. Február 6-án *Farkas László* új bibliofordítását ismertette élénk érdeklődés mellett; 20-án *Dienes István* Szabolcs-vármegye szociográfiájáról készülő munkát részletezte, 27-én *Vikár Sándor* Bartók, Kodály muzsikáját világlította meg szellemtörténeti alapon. Március 6-án *Gáspár Margit, Czákó-Diósgyőriné* verseket, *Belohorszky Ferencné* novellát olvasott, 13-án *Sziklay László* Hviezdoszláv munkásságát ismertette. Március 20-án nyiregyházi est volt: *Margócsy Emilné* jelen számban közölt novelláját olvasta fel, *Victórisz István dr.* Tirpákok e művének néhány részletét adta elő. Április 3-án *Mércy Ferenc dr.* e füzetben megjelent tanulmányát olvasta fel, április 17-én *Soltészné Gulbán Olga, Nagyváthy József* verseket olvasott, *Komár Erzsébet* pedig Gál Istvánról emlékezett. Április 24-én tartotta a szakosztály utolsó, szezonzáró ülését, ezen *Szikszay István* A gondolkodó embert mutatta be. Az előadásokat többnyire elnöki megnyitót vezette be. Ady Endre halálának 20 éves fordulójáról, Bessenyei György névnapjáról április 24-én megemlékezés történt. A kulturális problémákkal foglalkozó előadásokat igen nagy érdeklődés követte, a viták igen élénkek voltak és termékenyek. Az irodalmi délutánok látogatottsága szép volt, átlag 20-nál kevesebben sohasem voltak a heti munkadélutánon.

A szakosztály február 14-én felvidéki

estet rendezett, melyen *Sziklay Ferenc* Kassáról, *Rácz Pál* Ungvárról szerepelt. *Homolay Béla* szavalata, a *Városi Dalegylet* éneke egészítette ki a műsort. Az elnöki megnyitót olvastá Magyar Nézőben. Február 18-án Bessenyei emlékünnepe volt. Ezen *Milleker Rezső* egyet. tanár tartott előadást, *Juhász Margit* verseket olvasott, *Homolay Béla* szavalt, a *Tiszviszlő Dalkör* énekelt, *Szohor Pál* nyújtotta át Milleker és Hankiss professzoroknak a Bessenyei-emlékérmét. Az elnöki megnyitót (Bessenyei és a szabadkőműveség) jelen számban olvasható.

A szakosztály nyár elején még Tiszabercelen rendez Bessenyei-ünnepet, s szeptemberben folytatja működését. A szakosztálynak sikerült több mint 40 tagot beszervezni a rendszeres munkába, úgyhogy működése biztossá van. A szervezés első feltételeinek megvalósítása után következik a keret megyei kiszélesítése és határozott program kidolgozása. Mindebben a Bessenyei-kultusz kiépítése járassa a legfőbb szerepet a jövőben is.

SZABOLCSVÁRMEGYEI HÁZIIPARI KIALLÍTÁS.

A városháza díszterme a húsvéti ünnepek alatt egy külön ünnep színhelye volt, mondhatnám, szintén feltámadási ünnepnek — a szabolcsi háziipar feltámadásának ünnepé.

A kezdeményezés már öt évvel ezelőtt a Bessenyei Körből indult ki, amikor az orsz. iparművészeti társulattal karöltve rendezte első háziipari és népművészeti kiállítását. Már akkor felfigyelt erre a nagyfontosságú kultúreseményre az egész vármegye és rőszért kért a munkából, beklildötte a legpompásabb anyagot, amelynek szépsége és gazdagsága valósággal, frappiroza az országos iparművészeti társulat egész vezetőségét és annak élén dr. vitéz József Ferenc kir. főherceget, a társulat elnökét is.

Felfedeztük, hogy Szabolcsban van háziipar és népművészet, csak épen kevesen tudnak róla és nem értékelték kellőképen annak fontosságát. A második kiállítást négy évvel az első után, múlt év tavaszán rendezte a Bessenyei Kör 40 éves fennállásának ünnepével alkalmával, amikor is újabb és újabb örvendetes felfedezést tettünk és láttuk, hogy Szabolcs igenis versenyképes és

semmiféle más megye mögött nem áll.

A mostani háziipari kiállítás Jákváry Kálmán iskolánküli népművelési tít-kár kezdeményezésére, a vármegye és Nyiregyháza város támogatása mellett jött létre.

Ujból bebizonyosodott, hogy Szabolcs nagyon is alkalmas talaj a háziipar továbbfejlesztésére; a bökönyi és birii szövött anyag elsőrendű és olcsó népruházati cikk, amelynek nagy jövője van. A bökönyi lepedővászón szép fehér szí-ne, puhasága és tartóssága minden más megyéjével vetekszik, Ujfehértón pom-pás leventeruhák készülnek; Büjrről indult ki és mihamarabb megyészerte el fog terjedni a facipő, amely tekintet-tel a sok ezer mezítlábás gyermeke-re, valóságos népáldás lesz. Balsai százfé-le vesszőfonás, eszlári suskó-munkák a legváltozatosabb kivitelben mind a nép végtelen rátermettségét, ízlését és ügyességét mutatja.

A jó és hasznos tárgyakon kívül a szépet is bemutatja a kiállítás; a nő-ipariskola, a szociális misszió, a refor-mátus leányotthon művészi értékű ké-zímunkákat állított ki; a nagyállói csipkék, balkányi, újfehértói, érpataki és nyiregyházi gobelinek igen szépek — kellő művészi ízléssel bíró vezetők mel-lett, anyagszerű témakörben idővel még szebbet is fognak produkálni.

A kiállítás megrendezése nagy munka volt, de hálás munka; hálás főképen azért, mert maradandó, áldásos ered-ményei lesznek.

Országszerte soha nem tapasztalt fel-lendülés van a népipar és iparművészet terén; Szabolcs is bekapcsolódik a ki-állítások és további szervezkedés út-ján az ország lüktető munkájába; me-gnyitjuk a soká szunnyadó állapotban volt, de ki nem száradt, mély eredésű forrásokat és nemzetépítő erőnk teljes tudatában csatlakozunk többi dolgozó megyetestvéreinkhez.

A szabolcsi szötteseknek napvilágra kell kerülni és bizton remélhetjük, hogy méltó hírnévre tesznek szert, amelynek nyomán a megye legszegényebb rétegé-nek, a zsellérasszonyoknak sorsa is jobbra fordul. S. G.

ZALAI SZALAY PÁL
KÉPKIALLITÁSA.

A Felvidék minden szépsége és ki-vánatosága áradt felénk Szalay Pál

képeiből. 49 képe túlyomólag vízfest-mény, egyik-másik olaj.

Szalay képei nemcsak azért értéke-ek mert a művész a vízfestés technikai részét tökéletesen érti és mindent, amit lát — le tudott rögzíteni, hanem főké-pen azért, mert meglátszik rajtok az a nagy szeretet, szinte becézésnek mond-hatnám, amellyel azokat festette.

Csak a gyengéden kezelt és minden vonásában érzést sugárzó kép tudja visszaadni nemcsak a hegyi tájak szépségét, hanem azt a meleg rajon-gást is, amely az ecsetet vezette.

Szalay képei bravúros technikával készültek; a vízfestés nem tűr correk-túrát, ott a vonal, a tónus, a szín, a fény és árnyék mind „prima rista“ fog-lalja el helyét, akárcsak egy mester-lövész lövése a feketében.

Másik nagy értéke Szalay képének, a színek üvegszerű tisztaságán kívül a jól megválasztott felvevő pont; egy quadrát-arasznyi területen patak, fű és fa-, utca — virág — hegy — és színes emberek — egész világ!

A „Sajó partja“ és „Margitfalva“ c. képeiből szinte hűvösen árad arcunkba a pompás hegyi levegő, — „Léva a Kurta-hegy felé“ — messze távolba ve-zet és a ködbevesző, fensíki táj szín-foltjai kitűnő kiegyensúlyozottságban adják vissza a táj szépségét.

Legkitűnőbb képei a „Kőhíd a Her-nádon“, „Szikincse“, „Bártfa-fürdő“ a Garam Óbarsnál (pompás zöld és lila színekben) legrajzosabb talán a Her-nádvölgye, a Beszkeidek fenyőcsoportja — kedves vídám kép Szt. Andrásfalva, — opálszerűen szép színű a Garam a tótkapunál címzésű kép.

Szalay Pál képeivel remélhetőleg még sokszor találkozunk.

A DEBRECENI NYÁRI EGYETEM
EURÓPA LEGNÉPESEBB SZÜNIDEI
TANFOLYAMA.

A debreceni egyetem az idén is meg-rendezi szünidei tanfolyamát, a Nyári Egyetemet augusztus 1—18., mely ma már a világ legnépesebb szünidei tan-folyama. Tavaly 22 nemzet fiatalja közül 812 hallgatója volt; ez a szám min-dennél világosabban bizonyítja, hogy ez az 1927-ben alapított kitűnő magyar intézmény világviszonylatban is általá-nos érdeklődést keltett.

A Nyári Egyetemen a legkiválóbb magyar és külföldi professzorok tartá-

nak előadást a forrongó Középeurópa kérdéseiről, az európai szellemi, gazdasági és technikai fejlődés legújabb eredményeiről angol, francia, lengyel, magyar, német és olasz nyelven. Ugyanezen nyelveken kezdő és haladó nyelveleckék is folynak. Az idegenekkel való állandó együttlét pótolja minden tekintetben a külföldi tanulmányutakat.

A tanulmányi programot úgy állították össze, hogy a hallgatóságnak legyen ideje üdülésre és sportolásra a debreceni Nagyerdőben elhelyezett városi fürdőtelepen. Ezenkívül hangversenyek, magyar és idegen táncbemutatók, filmelőadások teszik változatosabbá a programot. Kirándulásokat rendez a Nyári Egyetem igen kedvezményes feltételek mellett az ország minden részébe (Kassa, Mezőkövesd, Eger, Lillafüred, Szeged, Balaton, Hortobágy). A debreceni Nyári Egyetem hallgatói nagy utazási és vízumkedvezményeket élveznek. A részvétel előképzettséghez nincs kötvé.

A beiratkozásra vonatkozólag felvilágosítást készséggel nyújt a Nyári Egyetem titkársága (Debrecen, Egyetem).

ISMÉT BŐVÜL A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁR TERÜLETE

A Budapesti Nemzetközi Vásár területe évről-évre nagyobbodik. A nagyszámú jelentkezések folytán ez évben is szükségesnek mutatkozik a vásárterület bővítése. A vásár vezetősége ezért tárgyalásokat folytat a Székesfővárossal a Fővárosi Múzeum körüli területnek a vásár tartamára való átengedése iránt. Ezenkívül a vásár területe a Gerbeaud pavillonnal és a hozzátartozó kerttel is bővül ahol idén a vásár vendéglője nyer elhelyezést.

A VAS- GÉP- ÉS VILLAMOSSÁGI IPAR HATALMAS FELVONULÁSA A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

Nagyarányúnak ígérkezik az élelmi szer- és bútorigar részvétele is.

Az eddigi jelentkezések alapján megállapítható hogy a vas-, gép- és villamosági ipar az összes előző éveket felülmúló hatalmas arányokban vesz részt az 1939. április 28-án megnyíló Budapesti Nemzetközi Vásáron. Csaknem teljes számban jelentkeztek már eddig

a bútorigar és az élelmiszeripar számottevő vállalatai is. A többi szakmákból is állandóan nagy számban érkeznek be a jelentkezések.

A VISSZATÉRT FELVIDÉK KÜLÖN CSOPORTJA A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

A Felvidék újrabekapcsolódását az anyaország gazdasági életébe hatásosan fogja demonstrálni a felvidéki iparvállalatok, házliipar és népművészet részvétele az 1939. évi Budapesti Nemzetközi Vásáron. Stilszerű külön pavillonban kerülnek a Felvidék termékei bemutatásra. A kiállítást érdekes és gazdag idegenforgalmi propagandaanyag fogja kiegészíteni.

UJABB NAGYARANYU KÜLFÖLDI JELENTKEZÉSEK A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRRA.

Olaszország és Délamerika részvétele.

Olaszország hivatalosan bejelentette, hogy nagyszabású nemzeti pavillont fog felállítani az 1939. április 28. és május 8. között tartandó Budapesti Nemzetközi Vásáron. A pavillonban az olasz ipar legkiválóbb termékei, valamint a gyarmatok mezőgazdasági cikkei és nyersanyagai kerülnek bemutatásra. — Ugyancsak bejelentette részvételi szándékát Argentína, Chile és Uruguay, melyek egy közös délamerikai propagandakiállítás terveznek. Az erre vonatkozó tárgyalások még folyamatban vannak.

A TAVOL KELETET JAPAN FOGJA KÉPVISELNI A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

Annak a dinamikus politikának, amelyet Japán, az antikomintern-szövetség keleti oszlopa folytat, egyik lényeges tartozéka a megfelelő gazdasági és idegenforgalmi propaganda. Yamagutsi úr, a párisi japán idegenforgalmi iroda vezetője, személyesen jött el Budapestre, hogy az április 28-án megnyíló Budapesti Nemzetközi Vásár japán csoportjának részleteit megbeszélje. Ez lesz Japánnak, mint idegenforgalmi tényezőnek, első bemutatkozása Délkelet-európában.

25—60 SZAZALÉKOS UTAZÁSI KEDVEZMÉNY A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRRA.

A Budapesti Nemzetközi Vásár vezetőségének sikerült ez évben is nagyarányú utazási kedvezményeket biztosítani a vásárigazolvánnyal bíró látogatók számára. A kedvezmény Magyarországon úgy az oda-, mint a visszautazásnál 50 százalék, a többi európai államban 25—60 százalék. A vásár 1939. április 28-tól május 8-ig tart.

BRAZILIA EZ ÉVBEN UJRA RÉSZTVEVŐ A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

A rio-de-janeiroi magyar követség arról értesíti a Budapesti Nemzetközi Vásár vezetőségét, hogy Brazília ismét hivatalos csoporttal vesz részt az 1939. évi Budapesti Nemzetközi Vásáron. A brazil kormány elhatározása az előző évi Budapesti Nemzetközi Vásáron. A legjobb bizonyítéka. A kiállítás rendezésével a brazil kormány Pedro Rocha kapitányt, a prágai brazil propaganda iroda vezetőjét bízta meg.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NAGYARANYU ÉPÍTKEZÉSI MUNKÁINAK ÉS KÖZÜZEMEINEK BEMUTATÁSA A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

Az idei Budapesti Nemzetközi Vásáron a szakkörök és a nagyközönség érdeklődését nagy mértékben fogja lekötni a Székesfőváros nagyszabású kiállítása, amelynek keretében az újonnan létesült, valamint a készülő út-, csatorna- és hídépítési munkálatok, kertészeti újítások és légtalmi berendezések kerülnek bemutatásra. A gáz- és villanyművek, valamint a vízművek és a főváros egyéb üremei és intézményei is impozáns méretű és magasnívójú kiállítással vonulnak fel a vásáron.

A MAGYAR EXPORTÁRUK FILM-PROPAGANDÁJA A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

A nagy magyar exportvállalatok évről-évre újabb és nagobbstíliú propagandaeszközökkel szerepelnek a Nemzetközi Vásáron. Idén, az április 28-án megnyíló vásáron egyes vállalatok ön-

álló filmszínház keretében propaganda-filmjeiken be fogják mutatni egyrészt a gyártási folyamatokat, másrészt külföldön elért exporteredményeiket. Így például láthatja majd a vásár közönsége, hogy az egyik nagy magyar iparvállalat motorosvonatai hogyan működnek nemcsak az európai országokban, hanem Argentínában, Délafrikában, Indiában és egyéb távoli exportországokban is.

FELVIDÉKI ÉS RUSZIN MOTIVUMU PÁRISI DIVATMODELLEK A BUDAPESTI VÁSÁRON.

A Budapesti Nemzetközi Vásár divatbemutatóján minden évben Budapest legszebb mannequinjei vonulnak fel a legelső divatszalonok pompás kreációiban. Idén különös érdekessége lesz a Vásár divatrevüjének azoknak a párisi modelleknek a bemutatása, amelyeknek stílusát és különösen csipke- és hímzésdíszzeit a felvidéki, elsősorban pedig a ruszin népviselet formái és színei inspirálták. A Vásár divatrevüjében több mint háromszáz szebbnél-szebb magyar anyagból készült modell kerül bemutatásra.

GYÖNYÖRŰ LESZ A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁR ÜVEG-, PORCELLAN- ÉS FAYENCE-CSOPORTJA.

A Budapesti Nemzetközi Vásár közönségének alkalma volt évről-évre megfigyelni a magyar üveg-, porcellán- és fayenceipar tüneményes fejlődését. Az idén április 28-tól május 8-ig megtartandó vásár egyik legszebb csoportja lesz az, amely ezeknek az iparágaknak ma már úgyszólván minden használati cikket és dísz tárgyat felőlelő termelését fogja művészi és egyben szakszerű elrendezésben bemutatni. Külön érdekessége lesz ennek a csoportnak a 100 éves jubileumát ünneplő világhírű herendi porcellángyár kiállítása.

FANTASZTIKUS MEGLEPETÉSEK VÁRJÁK AZ IDEI BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁR LÁTOGATÓIT.

Budapestről Jelenti tudósítónk: Ha eddig vásárvárost építettek évenként a Városligetben a Nemzetközi Vásár cél-

jaira, ezidén már valóságos metropolist, tökéletesen felszerelt világvárost kellett a nemzetközi kiállítóserreg és a milliós látogatóközönség érdekében elővárszolni. Közel ezerötszáz versenyképes ipari cég vonul fel a vásáron, amelynek immár nemcsak utcái, utai, körutai, terei, parkjai, vendéglői, kávéházai és telefonközpontja van, hanem már — harminchat méter magas karcsú antenna hirdeti — saját külön rádióleadó állomása is. Van persze külön rendőrsége, külön tűoltósága, külön mentőszolgálat, óriási divatrevvé-színháza és több filmszínháza is, nem is szólva a sok irodai és hivatali helyiségről, amelyekben az adminisztrációt bonyolítják le és a közönséget szolgálják ki.

Persze, se szeri se száma a meglepetéseknek az újdonságoknak, az újításoknak. Ezek között — hogy csak néhányat említsünk — nagy érdeklődésre tart számot az első magyar kerékpárkiállítás, a légmentes tökéletesített propagandája, a munkásság egészségszolgálatának és a gyári higiéniaának eszközei, az irodai munkát megkönnyítő legmodernebb gépek sorozata, a meglepően szép „borkapuk” és nem utolsósorban a most népszerűsítésre váró új és olcsó „virslitípus”.

A vásár féláru utazási kedvezménye egyébként már tegnap, április 22-én érvénybe lépett. A féláru utazási kedvezményt és a vásár sok egyéb kedvezményét biztosító vásárigazolványt minden utazási és menetjegyirodában árusítják és ilyet bárki szerezhet magának. A vásárigazolvány ára azok részére, akik legfeljebb 80 kilométernyire laknak Budapesttől P 1.80, azok részére pedig, akik ennél távolabb laknak, személyenként P 2.80. A vásár április 28-án kezdődik és május 8-án zárul.

A MEZŐGAZDASÁG LEGMODERNEBB ESZKÖZEI A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON.

Budapestről jelentí tudósítónk: Az április 28-án kezdődő Budapesti Nemzetközi Vásár egyik főtörekvése, hogy a legmodernebb gazdálkodás legújabb eszközeit is bemutassa, hogy a gazdák közönség is megismerhesse és ellessesse a modern és racionalizált gazdálkodás

minden csínját-bínját. Hogy a gazda minél alaposabban áttanulmányozhassa az őt legközvetlenebbül érdeklő kiállításokat, a szakmákra tagozva mutatják be neki ezeket a legmodernebb eszközöket. Ehhez képest külön kiállítási csoportokban szerepel a földművelés, a tejgazdaság, az állattenyésztés, a gyümölcsstermelés, a borgazdaság, a háziipar, a ház- és istállóépítkezés, a gazdaság vízellátása, a konyhaberendezés, a lakásberendezés, a kútépítés, továbbá a mezőgazdaság, valamint az élelmiszeriparok. De megfelelően szerepel a szíj- és nyergesipar is, sőt teljes képet ad a vásár különböző építőanyagokról és népművészetekről is.

A legegyszerűbb újfajta kaszútól, kápától a legpompásabb gépekig és szivattyúig, minden ott lesz a vásáron, hogy a korral haladni akaró gazda valóban maradék nélkül ismerhesse meg a modern és racionalizált mezőgazdálkodás minden lehetőségét. A teljességre és tökéletességre igen nagy gondot fordítottak, ami egyébként természetesen is, hiszen az eddigi vásárok statisztikái pontosan mutatják, hogy a látogatók túlnyomórészt a vidékről jönnek fel, tehát a vidéki élet szükségleteit kell előtérbe helyezni.

A HAJDUSZOBOSZLÓI GYÓGY-FÜRDŐ ÁPRILIS HÓ 15-ÉN MEGNYILT.

Ezen európai hírfü gyógyfürdő ma már mindazokkal a berendezésekkel fel van szerelve, amelyek az eredményes gyógykezelés szempontjából szükségesek. Fedett gyógymedencék, ivócsarnok, inhalatórium állanak a közönség rendelkezésére. Modren szállodában, pensiókban és magánházaknál oly olcsó az elhelyezkedés, hogy a fürdőben való tartózkodás alig kerül többre, mint odahaza. A Hajduszoszóló Gyógyfürdő páratlanul eredményes gyógyhatásáról és olcsóságáról híres s ma már fogalom az egész országban. Visszautazásnál egész éven át 50 százalékos vasúti kedvezmény. Magyar és németnyelvű prospektussal készséggel szolgál a fürdő igazgatósága.

O Vaja

M

I

K

Sajtja

Vezet

Vásárolja
tej-
termékeinket !!

Mindenhol kaphatók. Telefonszám 593.

**Nyirvidéki Takarékpénztár Részvénytársaság
Nyiregyháza**

**Az Adriai Biztosító Társulat
Nyiregyházi Főügynöksége**

Üveget!

Porcellánt!

vásároljon

C h r i s z t D e z s ő

üvegesnél Nyirvizpalota

Telefon 4—98. Nyiregyháza Telefon 4—98.

Üvegcsiszolás!

Képkeretezés!

G a r a i c u k r á s z d a

Nyiregyháza, Zrinyi Ilona-utca 13.

*Saját készítményű bonbonok, teasütemények
és cukrászati különlegességek.*

Hirdetmény

Értesítjük a t. utazó közönséget, hogy a M. kir. Kereskedelem-
és Közlekedésügyi Miniszter úrnak 1939. április hó 6-án kelt
19.839/VI. számú rendelkezése értelmében a Nyiregyháza Besse-
nyei-tér—Sóstógyógyfürdő viszonylatban f. évben a következő áru
bérletjegyek lesznek kiszolgáltatva.

Bessenyei-tér—Sóstógyógyfürdő viszonylatban:

Idényjegy <i>koriátlan utazásra</i> V. 16-tól IX. 15-ig	— —	30.— P
120 útra szóló havi bérletjegy	— — — — —	9.— P
60 útra szóló havi bérletjegy	— — — — —	5.50 P

Bessenyei-tér—Erdei kitérő viszonylatban:

Idényjegy <i>koriátlan utazásra</i> IV. 16-tól X. 15-ig	— —	20.— P
120 útra szóló havi bérletjegy	— — — — —	4.— P
60 útra szóló havi bérletjegy	— — — — —	2.50 P

Nyiregyháza—Sóstógyógyfürdő viszonylatban:

Havi bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— — — — —	15.— P
Havi bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i> köztisztviselők részére		12.— P

Nyiregyháza átr.—Erdei kitérő viszonylatban:

Féléves villamos bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— —	45.— P
Havi bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— — — — —	12.— P
Köztisztviselői havi bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— —	7.— P

Nyiregyháza átr.—Bessenyei-tér viszonylatban:

Féléves villamos bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— —	30.— P
Havi bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— — — — —	7.50 P
Heti bérletjegy napi két útra	— — — — —	2.— P

Nyiregyháza átr.—Krúdy Gyula-utca viszonylatban:

Köztisztviselői havi bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— —	5.— P
---	-----	-------

Szabolcs-utca—Erdei-kitérő viszonylatban:

Féléves villamos bérletjegy <i>koriátlan utazásra</i>	— —	35.— P
---	-----	--------

Iskolai tanuló bérletjegyek:

Bessenyei-tér—Erdei-kitérő között havijegy napi 4 útra		2.50 P
Nyiregyháza átr.—Krúdy Gyula-utca között havijegy napi 4 útra	— — — — —	2.50 P
Nyiregyháza átr.—Erdei kitérő között havijegy napi 4 útra		3.50 P

Saját szakállára

vegyen szárazon — tehát szappan és ecset nélkül — működő villamos önborotvát. Teljes utcai öltözetben borotválkozhat. Mozgó alkatrész az arcot nem érintheti, így sérülés teljességgel lehetetlen. Áramfogyasztása a semmivel határos (egy órai üzeme kb. fél fillér). Nyiregyházán már több darab van üzemben. A megtakarított szappan-ecset-, penge- és borbélyköltséggel rövidesen önmagát törleszti le. Kívánságra díjmentesen bemutatom. —

Ara 80.— pengő. Részletfizetésre is kapható

„FULGUR“ VILLAMOSSAGI VALLALATNAL,

Nyiregyháza, Jókai-u. 4. sz. Telefon: 415.

Ugyanitt javítások, szerelések, csillárok és villamos háztartási készülékek. Kedvező részletfizetés. Bizalom hitel!

HARTOS LAJOS

férfi- és női gyapjúszövet különlegességek, selymek, mosóárúk, szőnyegek, ágygarnitúrák, sezlonterítők, ruha és kelengyevásznak nagy raktára

Nyiregyháza, Vay Adám-utca. (Takarékpalota.)

M. kir. postatakarékpénztári csekkszám: 51.167.

Budapest—Salgótarjáni tüzhelyek és kályhák

Wirtschafter Ármin

vaskereskedésében

Nyiregyháza, Vay Adám-utca 3. szám, Telefon : 90.

Mindig a legujabbat találja

női és férfidivat cikkekben

az Ungár Divatházban

Telefon 63.

NYIREGYHÁZA

Telefon 63.

Nyiregyházi Termény- és Áruraktár Rt.

Nyiregyháza

FIÓKRAKTÁR RAKAMAZ
SZESZ SZABADRAKTÁR

Zsák és ponyvakölcsönzés. Olajgyár.
Gabonaneműek bizományi adás-vétele.

Elfogad: tárolás, kezelés céljából mindenféle mezőgazdasági
szemesterményt, bort, szeszest, szalonnát stb.
Jutányos kamat mellett lombardkölcsönt nyújt.

Trieszti Általános Biztosító Társulat

(Assicurazioni Generali) főügynöksége

Elfogad: Tűzbiztosításokat, életbiztosításokat, betöréssel
lopás elleni biztosításokat, baleset és jégkár elleni biztosításokat
kedvező feltételekkel és méltányos díjakkal.

Uránia Filmszínház

Vay Ádám-u. 4. Telefonszám 11.

Nyiregyháza legintimebb filmszínháza

Irsai és Társa

vasöntöde, gép- és szivattyú-gyár, Nyiregyháza.

Telefon 45.

Gyártmányok: kereskedelmi és gépöntvények, csator-
názások, lefolyócsövek, kútszivattyúk.

Géprészek és szerelvények kimunkálása. Gépjavítások gyorsan
és pontosan eszközöltetnek.